

1980|4

Jelennel írt történelem
Az értelem terepein
Vagonpakolók

Bódi Tóth Elemér,
Györke Zoltán,
Keresztes József,
Matyikó Sebestyén József,
Romhányi Gyula,
Zalán Tibor és Zonda Tamás
versei

Gulyás Mihály,
Mola György, Onagy Zoltán
prózaírói

Az ironikus életformától
a cinizmusig

PALÖCFÖLD

„Még mindig esik az eső. Tehetetlenül, tétlenül feszengve üldögélünk a túlszűfolt, füstös melegedőben, olajos-nedves gúnyaink kigőzölgése fokhagymazöldre abárolja a levegőt. Várunk. Ez így megy napról napra, hetek, hónapok, évek óta. Közben a türelem fogy, a munkakedv és kötelességérzet minimálisra csökken, s a fizetési borítékok cigarettapapír-vékonyágúra zsugorodnak. Mindez a termelésirányítás, s a szervezés területén jelentkező hiányosságok következményeként. Mert a dolgozók dolgozni jönnek a gyárba — alapvető joguk és kötelességük ez, arról igazán nem tehetnek, hogy megfelelő vezetői intézkedések hiányában ehhez csak nagyrítókán teremtnének megfelelő feltételek.”

(Szepesi József: Vagonpakolók...)

„Azt hiszem Pelle János... azon aggálya feltétlenül aktuális, hogy amikor ezt a bizonyos alkotói értelmiségi létet, amely nem kötődik iskolai tanulmányokhoz, diplomához, szeretnénk kiterjeszteni, amikor a társadalmi élet demokratizálásának egyik fő feltétele a tájékozottság —, ami nem feltétlenül egy formális műveltséget jelent —, s ami tulajdonképp a társadalom tagjai jelentős hányadának rendelkezésére állhat... Szóval, amikor ilyen ideált állítunk magunk elé, akkor a közérthetőség és szórakoztatás túlsúlyozásával nemcsak az a veszély forog fenn, hogy az elit értelmiség is elfordul bizonyos szellemi tevékenységtől, és hobbikba menekül, hanem az a veszély is, hogy az értelmiségi lét lehető kiterjesztését magunk számára megnehezítjük...”

(Az értelem terepein. Szerkesztő-riporter: Antal Gábor)

„Természetesen, a cinikus egyén nemcsak az erények és értékek lefokozásában érdekelt, hanem abban is, hogy mind több ember törvényesnek nyilvánítsa helyzetét. S ebbe a legitimizálásba óhatatlanul sok ember belekerül. Csak egy pillantást kell vetnünk a kezdeményező, kísérletező magatartás gátjaira, s a kérdések maguktól adódnak. Miért van az, hogy az alkalmazkodó, mindig mindennel egyetértő embereknek soha semmi bajuk, holott magatartásuk a lehető legidegebb egy humánus társadalom szellemétől, ugyanakkor a szókimondó, kezdeményező, kockázatot is vállaló embereket összeférhetleneknek tartják, akikkel nem lehet együtt dolgozni, akiktől ajánlatos minél hamarabb megszabadulni, holott ez a magatartás van a társadalom hasznára?”

(Kerékgyártó István: Az ironikus életformától a cinizmusig)

TÁRSADALOMPOLITIKAI, IRODALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

Az idei ünnepi könyvhét Nógrád megyei megnyitójára Rétságon került sor, május 30-án. A rendezvénysorozatot Bodonyi Anikó, a Nógrád megyei Tanács VB. Művelődésügyi Osztálya közművelődési csoportjának vezetője nyitotta meg.

★

Az ünnepi könyvhét jegyében Palócföld-ankétokra került sor. Az ankétokon szerkesztőségünket Végh Miklós főszerkesztő, Kojnok Nándor rovatvezető, Czinke Ferenc művészeti szerkesztő, Pál József olvasószerkesztő képviselte. Szerzőink közül Bódi Tóth Elemér, Csanády János, Kelemen Gábor, Laczkó Pál, M. Szabó Gyula, és Onagy Zoltán találkoztak az olvasókkal: május 26-án a salgóbányai KISZ-iskolán, június 2-án a Ganz-MÁVAG mátranovákai hídgyáregységében, június 4-én a pásztói járási könyvtárban, június 5-én Karancslapujtón, június 6-án Balassagyarmaton, június 20-án a salgóbányai KISZ-iskolán.

★

Május 14-én Salgótarjában a József Attila Megyei Művelődési Központban Gyertyán Ervin kritikus, esztéta előadást tartott a kritika helyzetéről, szerepéről, feladatairól. Többek között Pál József, lapunk olvasószerkesztője korreferált az élénk vitát kiváltott előadást követően.

★

Ötödik alkalommal rendezték meg a Nógrád megyei szakmunkástanulók és szakközépiskolások olvasótáborát. Az idén József Attila életével, korával, munkásságával, költői örökségével foglalkoztak a fiatalok.

★

Napvilágot látott a Palócföld Könyvek-sorozat első kötete. Az Ébresztő idő című antológia a lap szerzőköréhez tartozó írók, költők részben a Palócföldben már publikált, részben újabb munkáit mutatja be. A kötetben szereplő szerzők: Banos János, Bódi Tóth Elemér, Csanády János, Csikász István, Dózsa Ildikó, Erdős István, Jobbágy Károly, Karácsondi Imre, Ketykó István, Laczkó Pál, Lelkes Miklós, Mola György, Onagy Zoltán, P. Szabó Ernő, Szepesi József, Tamás István, Veres János. A kötet országos terjesztésben is kapható. Könyvesboltjaink tájékoztatása szerint Nógrád megyében öröndetesen nagy számban vásárolták meg olvasóink.

★

Madách-irodalmi pályázat

A Nógrád megyei Tanács VB. Művelődésügyi Osztálya és a Palócföld Szerkesztősége meghirdeti 1981. évi Madách-irodalmi pályázatot a szocialista szellemű alkotómunka ösztönzésére, Nógrád megye szellemi életének gazdagítására. Pályázni lehet kisregénnyel, elbeszéléssel, versciklussal, irodalmi szociográfiával.

Az elmélyült alkotófolyamatot tükröző pályamunkákat 1980. október 31-ig lehet benyújtani a Palócföld Szerkesztőségének. (Salgótarján, Arany János út 21.)

Pályadíjak:	I. díj	10 000 Ft
	II. díj	8000 Ft
	III. díj	5000 Ft

Eredményhirdetésre 1981. január 20-án a hagyományos Madách-ünnepség keretében kerül sor. A beérkező pályamunkák első közlési jogát a Palócföld folyóiratnak tartjuk fenn.

Nógrád megyei Tanács VB.
Művelődésügyi Osztály
Palócföld Szerkesztősége

1980|4

3 Kelemen Gábor: Jelennel írt történelem

6 Szepesi József: Vagonpakolók a vagonpakoló szemével

9 Antal Gábor: Az értelem terepein

11 Keresztes József: Attila jaj nézd

11 Györke Zoltán: Kalászoló akarát, Csak arced kölönyomata

12 Mola György: Tangó a hetediken

13 Zalán Tibor: Orgonavirágzás, Északi levelek II.

14 Zonda Tamás: Halottak napján, Ősz

14 Romhányi Gyula: Tükör, Uram

15 Onagy Zoltán: A Didergő Király aratásban

19 Matyikó Sebestyén József: Hegyközségi tor. Ágak, csontok között

20 Gulyás Mihály: Háború volt...

22 Bódi Tóth Elemér: Mosoni szélben, Benne álltak, Kökényvirágzás, Magot a fényből

23 Kerékgyártó István: Az ironikus életformától a cinizmusig

24 Leblancné Kelemen Mária: Induló élet

26 Mészáros László: Egy szegedi Mikszáth-anekdota Mauks Endre karcolatában

27 A realizmusról — újabb művek nyomán (Csongrády Béla)

29 Rózsa Gyula: Nyitott galéria (P. Szabó Ernő)

30 Péntek Imre: Édesség anti-reklám (Horpácsi Sándor)

✱

A borítókon és belső oldalakon Lenkey Zoltán munkái.
(Fotó: Buda László)

PALÓCFÖLD

TÁRSADALOMPOLITIKAI IRODALMI MŰVESZETI FOLYÓIRAT

A NÓGRÁD MEGYEI TANÁCS MŰVELŐDÉSÜGYI OSZTÁLYÁNAK LAPJA
Főszerkesztő: Végh Miklós. Szerkesztőség: 3100 Salgótarján, Arany János út 21. Telefon: 14-386. Kiadja a Nógrád megyei Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Bálint Tamás igazgató. Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a posta hírlapüzleteiben, és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, Budapest, V., József nádor tér 1. sz. Postacím: 1900 Budapest) közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-961 62 pénzforgalmi jelzőszámra. Egyes szám ára 10 Ft, előfizetési díj fél évre 30, egy évre 60 Ft. Megjelenik kéthavonta. Kéziratokat és rajzokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

INDEX: 25 952

ISSN 0555-8867

80.17402 N. S. 1200 db

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

Jelennel írt történelem

Az anekdotaként továbbélő történet közismert a nógrádi faluban. A község közepén álló iparosházba költöztették — jelentős anyagi segítséggel — a cigánycsaládot, s a már-már embertelen körülményektől szabaduló családfő boldog tulajdonosi mosollyal érdeklődött: „Titkár elvtárs, most már ez a nagy padlás is az enyém?” A kérdezett vezető kérdéssel felelt: „Minek neked az a padlás?” — „Hát a kukoricámnak!” A párbeszéd pedig így folytatódott: „Hiszen egy cső nem sok, nincsen neked annyi kukoricád sem”. — „Annyi baj legyen, van a parasztnak!”

A történet talán tizenöt évnél is idősebb, minek akkor fel-emlegetni? Talán csak illusztráció gyanánt. Mert a „cigánykérdésről” rajzolt kép ma sem nélkülözi az árnyakat, ugyanakkor a felidézett történet tükrében élesebben tűnnek elő a változás jelei is.

Itt van mindjárt egy szám: az ötödik ötéves terv időszakában Magyarországon 12 300 cigánycsalád költözött, illetve költözik új, korszerű lakásba. Berki Mihálytól, a Nógrád megyei Tanács elnökhelyettesétől pedig tudom: Nógrád megyében az utóbbi csaknem két évtizedes időszak alatt 23 cigánytelep szűnt meg. „Az eddig végzett munka alapján néhány megyében — így Somogyban, Szabolcsban, Tolnában, Zalaiban és Nógrádban — a következő ötéves tervidőszakra kitűzhetjük a cigánytelepek teljes felszámolását” — olvasom a cigányügyi koordinációs bizottságok vezetőinek Salgótarjánban tartott tanácskozásáról kiadott távirati irodai jelentést.

Igaz: még ma is 1250 cigánycsalád él Nógrádban az elemi szociális követelményeknek meg nem felelő lakásban.

★

Nógrádmegyer. „Két nagy udvar van ebben az utcában, az első a tsz, a második a cigányszövetkezet” — kapom az útbaigazítást egy járókelőtől. De fölösleges is kérdezősködni; a vastömegcikkipari szövetkezet munkaterületét messzire sejteti a gépek zaja. A portás egy melléképület felé irányít, itt az iroda. „Egy pillanat”, mondja elnézést kérően az elnök, s újra magára csukja az ajtót. Várakozás közben megsejlelem a kopott, viharvert irodabútorokat, kiböngészem a falra akasztott oklevelek szövegét. Bérjegyzékek, jelenléti ívek, kimutatások fölé hajolnak a feketekepű asszonyok, csak egy-egy kurta, kíváncsi pillantás jut az idegennek.

Az elnök végre szabad, irodájába tessékel, hellyel kínál, és megszólal a telefon. Egy negyedóraig beszél, higgadtan, de rámenősen érvel, nem enged egy jottányit sem. Hogyisne, amikor pénzről, a szövetkezet bevételéről van szó. E távolsági ár vita alatt újra csak az oklevelekkel kötöm le magam. Díszklevél, 1976-os dátummal, a szövetkezet fennállásának 25. évfordulója alkalmából; a szocialista munkaverseny eredményeiről; egy harmadik pedig igazolja, hogy a beszélgetésünk előtt három nappal az országos minősítőversenyen ezüst fokozatot ért el a szövetkezet „Romanok cigányegyüttese”. Az íróasztal fölött fénykép. Régi, öreg felvétel: a néhány perccel ezelőtt megismert irodai bejárat előtt harminc-egynéhány cigány áll-ül-térdel. A sötét tónusú felvételen csak a szemfehérjék világítanak. Fényesen, bizakodón. Jövőbenézón.

— Ők a szövetkezet alapítói, 1951-ben készült a felvétel — mondja Botos Attila, a Nógrádmegyeri Vastömegcikkipari Szövetkezet elnöke. — Akkor, persze, még kézi kovácslással készítették a bányának a sinszőget, a gépesítés csak 1961-ben kezdődött meg. Ma kétszázharmincan dolgoznak a szövetkezetben, az éves termelési érték pedig 41 millió forint.

Amíg hallgatom az „üzemtörténetet”, észembe jutnak a Nógrád megyei Tanács elnökhelyettesének szavai: „Nógrád megyében viszonylag magas a munkavállaló cigányférfiak aránya, 75—80 százalékuk rendszeresen dolgozik. Hozzájárul a szélesebb körű foglalkoztatáshoz a cigányok által alapított nógrádmegyeri szövetkezei is”. Az itt dolgozóknak jelenleg 80 százaléka cigány, ilyen származásúnak vallja magát maga az elnök is. Botos Attila 31 éves, szerszámkészítő, elmúlt évi elnökké választásáig a szövetkezet párttitkára volt. Itt keresi kenyerét az apja is, és itt csomagoló a 10, 8 és 4 éves gyerekeket nevelő felesége.

— Cigánykérdés? — néz rám habozva néhány másodpercig. — Van, persze hogy van, hiszen annyit foglalkoznak vele. Itt vannak, ugye, az ankétok. Mindig ugyanazok vesznek részt rajta, s ezek az emberek tulajdonképpen már ki is nőttek ebből a „fórumból”. Akinek pedig elsősorban szólna, azok távolmaradnak. Az utóbbiakhoz utat kellene keresni, vagy legalábbis a résztvevőknek továbbvinni a mondandót. Persze, most nem a divathozzászólásokra gondolok. Sorolhatnám a fórumokat, ahol „kell” foglalkozni a cigányokkal, rendre el is mondják — jobbra ugyanazok a hozzászólók — a már korábban is ismételteteket. Mert most ez a módi. Igaz, még mindig jobb, mint a legaljáról általánosítani, a változást észre nem venni, a múltból eredő tapasztalatok alapján véleményt nyilvánítani.

— Például, azt mondják, a cigány nem szeret dolgozni.

— Ha akarod, megmutatok egy csomó lakást. Senki meg nem mondaná, hogy azokban cigányok élnek. A munkának és a beosztásnak köszönhető mindez, ugyanakkor mutatja az utat a lemaradottaknak, a múlttal még együtt élőknek is. Persze, azt sem hallgathatom el, hogy egy cigánydolgozónak ahhoz, hogy elismerjék, többet kell tennie, legalább duplán szükséges bizonyítania. Éppen az előítéletek miatt. A szövetkezet fennmaradásához is munka kellett, s a mai lét elsősorban az alapító tagok hozzáállásának köszönhető. Hadd mondjam el, hogy megesett: a szövetkezet nem tudott fizetni, az emberek mégis tették a dolgukat.

Az akarat, a kitartás és a helyi szerveknek is köszönhető fejlesztés következtében a vastömegcikk-szövetkezet lényeges gazdasági egységgé erősödött a környéken. De legalább ilyen fontos, hogy a munkaviszony következtében alapvetően megváltozott az életmód, a szemlélet, a kulturáltság. Alapítsunk hát új cigányszövetkezeteket?

— Szó se róla! A teljesebb foglalkoztatást a meglevő üzemek segítségével kell megoldani, s ezt nem lehet azzal elintézni, hogy „álljon minden cigány munkába”. Van például egy sor kedvezőtlen adottságú üzem. Ha ezeket korszerűsítik, akkor a segédmunka szabadul fel, ezt pedig többnyire a cigányok adják. A szélesebb körű foglalkoztatás tehát eleve magában hordozza a szakképzés igényét is.

— Elégge letörtén távozott az előbb az irodából egy cigány-asszony.

— Munka kellene neki, de betelt a létszám. Persze, ha úgy kellene szaladnunk az emberek után, akkor az arcát sem néznénk annak, aki bekopogtat. A tsz-ek gyártanak mindenféle apró cikket, ha ezekből megkapnánk néhányat, mindjárt több cigány kezébe tudnánk rendszeresen munkát adni. A szövetkezet mindenestre így is egy különös iskola. Dolgozni tanítja a köztötségeket még meg nem szokott embert, ebből következően nagyobb türelemre, visszafogottabb tempóra lenne szükség. Azt azonban nem engedhetjük meg magunknak, hogy oktató-szoktató cigányszövetkezet legyünk.

Botos Attila persze, nemcsak gazdasági problémákkal foglalkozik. Szövetkezeti elnökként, magánemberként is számos olyan teendője akad, amelyek részei a „cigánykérdésnek”.

— Látom, hogy némelyek gyerekei úgy mennek az iskolába, mintha sétálni indultak volna. Se táská, se könyv — hát megáll-

hatja ezt szó nélkül az ember? Beszélék a szülőkkel, mi dolog ez, hogyan jusson előbbre a gyerek? Igaz, ami igaz, sok gyerek nő még fel putriban. Olyan környezetben, amely még nem szakadt el a múlttól. Nem célja és nem is keresi a módját a változásnak. Hogy mi mindennel kell még foglalkozni? A Vöröskereszt által szervezett egészségügyi felvilágosításon például a családtervezéssel, a nem kívánt terhesség megakadályozásának módjaival. Azaz a szemlélettel, hogy sok ember tiltja az asszonyát a fogamzásgátló szerek alkalmazásától, mondván: akkor az asszony megcsalhatja bárkivel.

— E felvilágosító munkában élen járhat a cigányszármazású értelmiség . . .

— . . ha nem szakadnak el onnan, ahonnan ők már kilá-báltak — teszi hozzá gyorsan Botos Attila. — Ez természetesen nem azt jelenti, hogy putrikban éljenek, de hatni csak az tud, aki bizonyos közösséget vállal a múlthoz ragadtakkal.

Hosszasan beszélgetünk arról a sokoldalú anyagi segítségről, amellyel a társadalom igyekszik szolgálni a cigányság felemelkedését.

— Az is alapja lehet a szemléletváltozásnak, ha a pénzt nem új cigánytelepek kialakítására fordítják — hangzik Botos Attila véleménye. — Vagy hiábavalóságra, látszatsegítségre. Mi más volna, amikor ingyen házhelyet adnak ott, ahol például víz hiánya miatt nem lehet építkezni.

— Foglalkoztatás, munkamorál javítása, iskoláztatás, szellemi felemelkedés, szociális körülmények javítása stb. Tengernyi teendő. Optimista-e Botos Attila?

— Ha összefognak, akik hivatottak és képesek ez ügyben cselekedni, akkor idővel minden sikerül, ezt bizonyítják a számok is. Hogy utólrjuk-e a magyarságot? Inkább úgy teszem fel a kérdést, hogy csökken-e a különbség? Csökken, bizonyosan csökken. Igaz, alulról szembeötlőbben lehet emelkedni. S minél nagyobb a mélység, annál látványosabb a teljesítmény.

*

„Teljesítményekről” beszélgetek Szepesi Józseffel is. A 32 éves fiatalember a ZIM salgótarjáni gyárában rakja a vagonokat, mellesleg pedig verseket ír. Munkái a NÓGRÁD-ban, a Palócföldben, a Napjainkban és a Forrásban jelentek meg, szerepel az Ébresztő idő, valamint a Táncsics Kiadó gondozásában jövőre megjelenő Fekete korall című antológiákban — az utóbbi cigányalkotókat mutat be —, kötete megjelenésére vár a Szépirodalmi Kiadónál.

— Cigánynak vallod magad, merítasz-e ebből verseidben?

— Közvetlenül ez így nincs jelen munkáimban, hiszen a cigányság problémái nem is választhatók el az egyetemes emberi problémáktól. Ennél sokkal nagyobb bajok is vannak, amit ugyancsak közösen kell megoldanunk. A „cigánykérdést” is, persze, ami a társadalom többi gondjával együtt van jelen.

— Mit írtál, pontosabban, mit nem írtál mostanában?

— Jelentést.

— ???

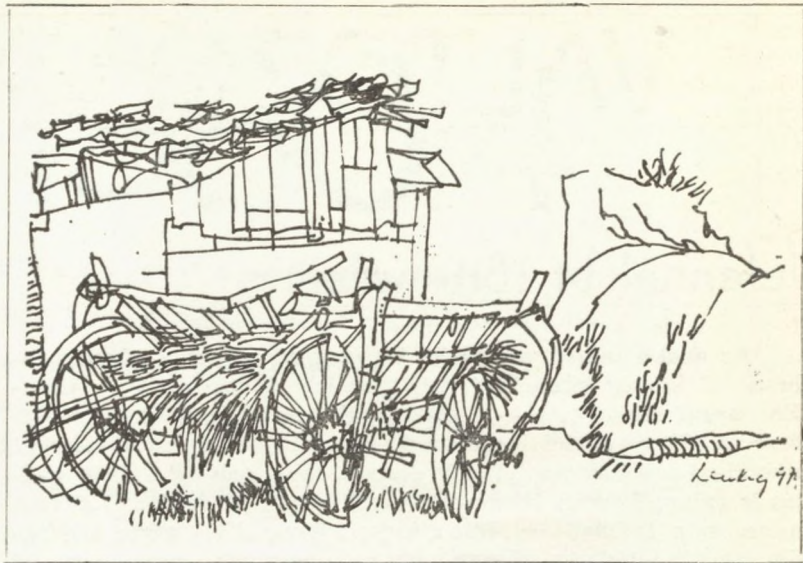
— Tagja vagyok a Népművelési Intézet munkabizottságának, ahonnan időközönként megérkezik a kérés: írjam le tapasztalataimat — cigányügyben. De nem tudok jelenteni. A munkabizottságnak ugyan tagja vagyok, de ami itt történik a megyében — tanácskozás, feladatmeghatározás stb. —, arról én nem tudok, nem hívnak.

— Pedig lenne miről „jelenteni”. Nógrád megye lakosságának 6,4 százaléka cigány, a salgótarjáni járásban meg majdnem 10,5 százalék az arány.

— Köztudott, hogy a felszabadulás óta megháromszorozódott a cigánylakosság száma, várható az arány további növekedése is. Ha pedig a cigányság ezen az értelmi szinten marad, akkor igen súlyos problémákkal kell szembenézni. Nevezetesen: a képzetlen emberek tömegének kell munkát adni. Ma persze. különösebb gond még nincsen, hiszen csákány és lapát van. De mit kezdünk a teljesen szakképzetlen emberekkel, ha ezeket az elemi munkaeszközöket kiszorítja a korszerű technika?

— Hol kellene kezdeni?

— Természetesen az iskolánál, a gyereknél. Tanuljanak már az óvodában magyarul, hogy később ne legyenek hátrányban a tanulmányaik során. Azt mondják, az ember az anyanyelvén ál-

modik és gondolkodik, de ha létezett is valaha egyáltalán egységes cigány nyelv, ebből hiányzik a fogkefe, az angolvécé, meg sok más kifejezés. Mindenesetre, igen biztatóak az iskola-előkészítés eredményei.

Hogy ez mennyire így van, arról tanúskodnak a számok is. Nógrád megyében a cigánytanulók negyven százaléka végzi el időben a nyolc osztályt, s ez sokkal jobb az országos átlagnál. Az értékelés szerint ez annak is köszönhető, hogy az óvodákban és az iskola-előkészítő csoportokban évről évre nő a cigánygyerekek száma. Ebben és nem kizárólag adminisztratív intézkedésekben látják a tankötelezettségi törvény végrehajtásának a lehetőségét. A számok nyelvére lefordítva: az iskolai előkészítő-kön a tanköteles cigánygyerekek 65 százaléka vesz részt, s ez kétszer több mint a korábbi években.

A tudatformálás a legfontosabb teendő, s ez nem valami kézzelfogható dolog, mint az anyagi segítség számos formája — hallom Szepesi József véleményét. Itt kérdezek rá: mit tesz — tehet — a cigányszármazású értelmiségi a szemlélet formálásáért.

— Mindenekelőtt az a legfontosabb, hogy ne akarjon nem cigány lenni. Ezt a feladatot eddig jobbra csak a különböző művészetek képviselői vállalták, számos tapasztalatom szerint a cigányszármazású értelmiség zöme igyekszik elfeledni, hogy honnan jött. Mondani sem kell, hogy mennyire szükség lenne az ellenkező előjelű magatartásra, a többség felemelkedését szolgáló segítségre.

— Ha már itt tartunk; mit próbálsz tenni te magad?

— Tagja vagyok a megyei művelődési központ társadalmi vezetőségének is, jobbra népművelői feladatot láttam el eddig. Szerveztem kiállítást cigányművészek munkáiból, rendeztem író-olvasó találkozót, s mondhatom, hogy ezeknek igen sok haszna volt. Az alkotók és a közönség találkozásánál mindenféle probléma szóba jött, ugyanakkor szinte valamennyi megnyilatkozásból érződött a — rendkívül jóleső — bizalom.

— Sikerélmény ez. Biztatás a további munkára . . .

— Ez igen, de nem úgy a kudarc . . . Meglepő, hogy némelyek, akiknek foglalkozniuk kellene ezzel az ügygel —, ha úgy tetszik, akkor a cigánykérdéssel —, milyen „húzásokra” képesek. El kellett egyszer mennem, hivatalos kikérővel, vagy hat napra — aztán hiányzónak akarták beírni. Végül közbelépett a művelődési osztály, de a göré csak hajtogatta a magáét, hogy a „cigánytovábbképzés” nem érdeke a gyárnak. Erre én csak annyit feleltem, hogy ha „nem is gyári”, de társadalmi érdek. A gyár meg a társadalomé.

Hogy nem szolgál üzemi érdekeket a cigányság ügyében eljáró ember? Történetesen ebben a gyárban igen sok cigány dolgozik, a már idézett beszélgetésben a Nógrád megyei Tanács elnökhelyettese a viszonylag jó foglalkoztatás egyik bizonyítéaként fel is emlegette: „Sok cigányt alkalmaznak a salgótarjáni úgynevezett melegüzemek, ezekben vonzó az átlagosnál na-

gyobb kereset is". A magasabb jövedelemnek természetesen a mostoha munkakörülményekben kell keresni a titkát, vagy még világosabban: ide akárki nem is áll be. A cigányok nem ilyen válogatósak. Mégis, a gyári vezető érvelése szerint nem üzemi érdek a cigányok érdekeiben hivatalos elfoglaltság, holott — a gyár dolgozóinak jelentős része cigány.

Mintha csak csökkenteni akarná e meg nem értés súlyát, Szepesi József valami hitvallásféle elmondásába kezd:

— Aprólékos, szívós, kitartó munkára van szükség, és csak az számíton sikerre, akit nem törnek le a kudarcok. Az a legfontosabb, hogy tudjuk: a cigányságnak történelme nincsen, ezt a történelmet most csináljuk. Az évszázados mulasztásokat pótlendő tanulással; szemléletformáló és felvilágosító munkával. Ehhez a közös összefogást igénylő küldetéshez kellő erőt ad az érzés: a társadalom minden lehetőséget megteremt a felemelkedéshez.

★

Szépen hangzó és igaz elv. De azt se feledjük, hogy a társadalomnak része a „cigánypolitikára” fittyet hányó vezető, meg a névtelenség homályába burkolózó levélíró is. Az *Értük és velük* címmel, a Magyar Nemzetben megjelent írásom után a következő levelet hozta a posta, Egerből:

„Kelemen, te, nagy barom! Úgy látszik, nagyon mélyről jöttél, hogy annyira nyalod a cigányok s...t., csak tartsd is meg magadnak szoros ölelésben őket, mert minden jóérzésű ember köp egyet a cikkedre. A cigányság egy lélektelen, csúf, lusta idegen fajzat . . . Hát a »Kék fényt« sohasem nézed, nem látod-e, hogy a legtöbb bűnöző közöttük a cigány, akik a legkegyetlenebbül gyilkolnak? Hát csak dédelgesd őket és kívánom, legyél a vajdájuk. — Rengeteget lehetne még erről a témáról írni, de maradjunk csak abban: a cigány csak cigány marad, akármit próbálnánk is velük tenni . . .”

A levelet megmutattam — véleményüket kérve — beszélgetőtársaimnak is.

Botos Attila:

— Az ember törekszik a jóra . . . gondold el, valaki kikerül a cigánytelepről, házat épít, és esetleg ilyenekkel lesz körülveve. A megítélés? Mit mondjak . . . nélkülözi a valóságálapot.

Szepesi József:

— Ez az ürge egy senkiházi! Nincs több véleményem róla.

A névtelen levél sarkalatos pontja a „kék fényes” passzus. Hogyan is állunk a valóságban a cigánybűnözéssel? Berki Mihály, a Nógrád megyei Tanács elnökhelyettese így vélekedett erről:

— A felnőttek körében a bűnözés aránya nem kiugróan eltérő, inkább megközelítően azonos, mint a nem cigány lakosság körében. A fiataloké cselekedeteit vizsgálva már korántsem ilyen kedvező a kép, hiszen a felnőtt kort még el nem ért bűnelkövetőknek csaknem a fele cigány. A vétségek, szerencsére, kisebb súlyú cselekmények, így enyhébb minősítésű lopások, áruházi tolvajlások. Természetesen kerestük ennek a magatartásnak az okait is. Elsőként említhetem, hogy a cigánygyerekek hajlamosabbak a fegyelmetlenségre, s példának okáért egy doboz cigarettát egyszerűbben elemelnek az ABC-áruházból. Sokkal lényegesebbek azonban — mint okok — azok a különbözőségek, amelyek az eltérő életmódot folytató családok gyerekei között megtalálhatók. Leegyszerűsítve a dolgot: a mostohább körülmények között élők akár lopás árán is meg akarják szerezni azokat az apróbb használati tárgyakat, élvezeti cikkeket, amelyet ők nem birtokolnak. Tipikus esete ennek a már súlyosabb bűncselekménynek minősülő kerékpár- és motorkerékpár-lopás. Nemegyszer az motiválja a bűnelkövetőt, hogy az áhított jármű birtokosaként könnyebben befogadják őt társai. Azok, akik a szülők rendezett életkörülményei, a rendszeres munka és a takarékos életvitel következtében rendelkezhetnek ezekkel a javakkal.

Mindez természetesen nemcsak a bűnelkövető cigányfiatalokra érvényes, hasonló vallomásokkal tele van számos más bírósági akta is. S itt jegyzi meg a krónikás: úgy látszik, az anonim véleménynyilvánítóval nem egy „Kék fényt” nézünk. Ellenben az említett levél jelez két dolgot. Az egyik: érzékelteti azt a „hangot”, azt a visszahúzó erőt, ami a „cigánykérdéssel”

kapcsolatos állásfoglalásokból, jelentésekből, feladattervekből — sajnálatos módon — többnyire kimarad. A másik: ha a szellemi felemelkedés szükségességéről, a múlt átkozottul nehéz ballasztjairól beszélünk, akkor naivitás csak a — cigányokra gondolni.

★

Akárcsak a szabálysértési bizottságokat úgy számon tartani, mintha azok a renitens cigányok „piti ügyeiben” eljáró hatóságok lennének. Beidéznek oda nagyon sok magyart is — áruházi lopás, csendháborítás, rágalmazás, garázdaság stb. miatt —, bár kétségtelen, hogy az „ügyfelek” jelentős része cigány. Gáspár János is ott ül az egyik szabálysértési bizottságban, s igen gyakran nagyon is közeli ismerősök cselekedetei fölött kell véleményt mondania.

— A Dankó Pista utcát képviselem a közös tanácsban, választóimnak csaknem a fele cigány. Az ember azt hinné, hogy szereztem egy csomó ellenséget, de ennek még egyetlen jelét nem tapasztaltam. A legutóbbi jelölő gyűlésen még az is melletttem szolt, akire közreműködésemmel igen komoly bírságot szabtak ki. Azt hiszem, az a magyarázata, hogy a legfegyelmetlenebb cigányban is tudatosult: a szabályokat nem lehet büntetlenül felrúgni. Van nekem, persze, egy előnyöm. Ott élek közöttük az utcában, jól ismerek minden családot, a gondjaikkal és bajaikkal együtt. Ennek pedig az az eredménye, hogy ha valamelyik a szabálysértési bizottság elé kerül, akkor tapasztalataim birtokában kellőképpen tudom segíteni a döntést. Arra igyekszem sarkallni a társaimat is, hogy amíg a határ engedi, legyünk belátással, hiszen nem mindig a legsúlyosabb büntetés éri el a legjobb nevelő hatást. Hadd mondjak erre egy példát is. Az utcámban lakó cigány először került összeütközésbe a szabályokkal, meghozzá elég súlyosan. Afféle határeset volt ez, a bizottság vezetője passzolni is akarta az egészet a bíróságnak. Rongyosra téptem a számat, amíg le tudtam beszélni erről a szándékáról. A feljelentésből nem lett semmi, a szabálysértő megúszta pénzbírsággal. Bizonyos voltam benne, hogy elegendő ez a büntetés, hiszen ismertem, tudtam, hogy botlásról van szó. Őt éve ennek, de B. V.-nek — akiért annak idején szinte kezességet kellett vállalnom — azóta sem kézbesítettek sehonnan idézőcédulát.

★

R. K. viszont éppen hívásra megy, amikor találkozom vele. Mégpedig a kiegészítő parancsnokságra, a bevonulás előtti dolgokat intézi, s ez fölöttébb meglep. „Huszonkét éves vagyok” — mondja, a gyűrött arcon pedig keresek valamit, ami homályosan legalább, de bizonyítaná ezt a fiatal kort. Hiába.

— A házaseletemet gyakorlatilag 14 éves koromtól számítsd, akkor szöktem meg egy lánnyal. Összesen három gyerekem született, az első tizenhat éves koromban, most mégis ritkán látom őket. A házasság után törvényesen el is váltam a feleségemtől, mert ő olyan életet élt, hogy azt nem lehet elmondani. Bánom már a harmadik gyereket, nagyon bánom. Az nem kellett volna.

A korántsem példa nélküli, gyerekfejjel alapított (?) családra R. K. egy budapesti munkásszálláson emlékezik.

— Rendes és tiszta ez a szálló. Olyan, mint az ott lakó emberek, mert mindig ettől függ a környezet. Tizen vagyunk egy szobában, majdnem mind fiatalok, meg néhány idősebb. Elmelegyünk a Kőművesbe, merthogy ott a legjobb a sör, az öregeknek fizetünk egy-két korsóval, aztán mi keressük a magunknak való szórakozást. Hogy cigány vagyok? Vannak a szállón olyanok, akik félrehúzódnak az embertől. De csak egyszer mondták nekem, hogy „rohadt cigány”. Nem ütöttem le a csávót. Azt kellett volna? A pofájába ordítottam, hogy én is elvégzem ugyanazt a melót, mint ő; én is 4500—5000 forintot keresek, mint ő. Akkor rohadt cigányozzon, ha ő keres nekem!

Hosszú ideig hallgat R. K., figyelem a koravén ábrázat alól elősejlő, Omar Sharifre emlékeztető vonásait. Tudom, most a katonaságra gondol.

— Jó lenne, ha valami munkára vinnének. Építkezésre. Gyorsabban elmegy úgy az idő, az ember nincsen bezárva, meg azt mondják, a pénz is több. A vasút, az is jó lenne. Látom a vonatból, hogy csinálják a katonák a vasutat.

A velúrkabát belső zsebéből percenként papírzsebkendőt vesz elő, törölgeti az orrát.

— A Moszkva téren, a teraszon hideg söröket ittam tegnap, nehezemre esik a beszéd is. A haverokkal piáltunk, mondták is, hogy ne jöjjelek el ma, inkább jelentsem, hogy beteg vagyok. Mi-re megyek az igazolással, minek ez az egész cirkusz? Egyszer úgy is be kell vonulni. Az lenne a legjobb, ha most mindjárt adnák is a ruhát. Hamarabb túllennék az egészen. Persze, ismerem romát, aki elbújdosik a behívó elől. Az ökör. Mert úgyis megtalálják, és hiába mondja, hogy ő nem fog fegyvert a kezébe. A hülye megy a dutyiba — hát én inkább a katonaságot választom, mint a börtönt.

*

O. L.-nek meg éppen a feje fölött lóg a szabadságvesztés, hét hónapot kapott próbaidőre felfüggesztve. Igaz, ezt nem tőle tudom, az ifjú ember egészen másról beszélt. Így kezdődött: — Igaz, hogy a cigányokról írsz? Belevehetnél engem is.

Dadogtam egy sort, mert ha akasztással fenyegetnek, akkor sem mondom, hogy O. L. cigány.

— Nem látni rajtam, de mások tudják, s ez éppen elég baj. Amikor leérettségiztem, az osztályfőnököm is azt mondta: L., a te megjelenésed és intelligenciád olyan, hogy nagyon sokra viheted. Csak arra kérlek, hogy menj el más vidékre, ahol olyan leszel, mint a többi ember, ahol senki sem tudja rólad, hogy cigány vagy. Akkor érvényesülni fogsz. Azt feleltem: ez nem megoldás! Nekem ebben a környezetben — a szüleim és a rokonság mellett — kell bizonyítanom.

Bizonyítani pedig nem sikerült, legalábbis árnyék és foltok nélkül nem. De O. L. meglehetősen bőbeszédű ahhoz, hogy egyszerűen kimondja az igazságot. Sokkal jobban kedveli a tiszteltköröket.

— A társadalom nagyon sokat foglalkozik velünk, szép intézkedéseket hoztak, én mégsem tartozom sehová. A cigányokat nem tagadtam meg, mégis kilöknek maguk közül. Csak azért, mert vittem valamire, kivakaróztam a koszból, és azt mondják, hogy felvágok. Nem azonosulok az életmódjukkal, ezért én be-képzelt vagyok. Akikhez meg tartozni akarok, azok nem fogad-nak be. A munkahelyen sem úgy bírálják el, mint más embert. Más a mérce.

O. L. lassan-lassan belelendült, és rá kellett jönnöm, ő maga a világfájdalom. Hagymát és száraz kenyeret eszik, a gyerekei-nek csak tej jut, mert az átkozott megkülönböztetők tőle elve-szik a munkalehetőséget.

Vagonpakolók a vagonpakoló szemével

Esett az éjjel. Az iparvágány síkos kigyói sziszegve teker-gőznek a súlyos acélkerekek alatt: négy szívós férfiváll taszít üres vagon-t a trepp elé. Megkezdjük ma is a munkát. Cs., a kis-géci óriás hatalmas feszítővassal próbálja kiengesztelni a meg-sértett vagonajtót. J., az efféle munkák öreg, ravasz veteránja fölöslegesnek tartja az erőlködést; hosszú drótkötelet akaszt az ajtó fogantyújára, a másik végét meg a trepphez erősíti. Nincs más dolgunk ezután, mint ellenkező irányba taszítani a vagon-t, amelynek vasajtaja a fogantyúhoz és a trepphez erősített drót-kötél rándulása nyomán engedelmesen sarkig tárul. Elkezdődhet a berakodás.

Cs. és J. a vagonban maradnak, ők rakják, rendezik és rö-g-zítik az árut. Mi meg a kész, csomagolt tűzhelyeket kétkerekű kézi targoncákkal fuvarozzuk a treppen. Nem nagyon hajtunk, ez mára az egyetlen üres vagon, s újabbra nincs kilátás. Fél óra múlva mégis megtelik. Valaki máris morgolódik, szidja a cso-portvezetőt, a vasutasokat, az istent és saját magát, hogy minek sínylődik ezen a rohadt munkahelyen. Azután várunk.

— A legrosszabb helyekre löktek, most már 14 év megy el bizonytalanságban. Az lett volna jó, ha nincsen szemem és fü-lem, ha nem látok és nem hallok. Ha nem akarok úgy élni, mint a többi ember.

A példákat, a konkrét kitolásokat, mellőzéseket oldalakon keresztül lehetne idézni — gondoskodik róla O. L. feldühít és meghat; töprengésre késztet és cselekvésre buzdít.

— Írd csak ki a nevemet — biztat magabiztos lendülettel. Aztán, hogy megígérem az utánjárást, egy kissé még elbizonyta-lankodik: — Mégis inkább hagyd a nevet, találj ki valamit he-lyette!

És elkezdek utánajárni. Csak azért is. Az a bizonyos mérce, amiről O. L. olyan tüzzel beszélt, fegyelmetlenségekre, mulasz-tásokra, trehány munkára, hűtlen kezelésre, tetemes leltárhiány-ra — csak azt ne mondjam, sikkasztásra — vonatkozik. A volt főnökétől megtudom: kiszabták azt a bizonyos felfüggesztett sza-badságvesztést is.

O. L. minderről elfelejtett tájékoztatni. Minden energiáját arra fordította a „kikupálódott cigány”, hogy megértesse velem: a cigánykérdés megoldásának kulcsa az elnézésben és az enged-ményekben van.

Szerinte.

*

Utójáték.

A zsúfolt helyiségben két fiatal férfi kéredezkedik az aszta-lomhoz. A nem cigány a cigányba kapaszkodik, az utóbbi meg elnézést kér: „Csak egy perc az egész, tovább nem zavarjuk”. Aztán „berendezkednek”. Bort kérnek a pincérnőnek, a nem cigány „Pénz nem számít” felkiáltással nekem akármit kérne — a helyért. Nehezen forgó nyelvvel medítnak azon, hogy ki vi-gye el a nőt, végül is egymásnak ajánlgatják.

— Ez egy kurva rendes ember — böki a cigány a nem ci-gány felé. — Az üveggyárban még a kezemet sem fogta volna meg a közvetlen főnököm, de itt a vasútnál más. Haverok va-gyunk, együtt járunk inni is.

Mindez, persze, meglehetősen hosszú idő alatt hangzik el, — erősen tömörített a vallomás. A végére el is szundítanak. Fel-állok, visszanezek az asztalhoz: itt kérem, megoldódott minden probléma, az ellentétnek halvány árnyéka sem látszik.

Semmi különbség a cigány és nem cigány között. — Mind-kettő részeg.

Kelemen Gábor

Cs. elmegy a nagyállomásra. Talán hoz üres vagon-t. Nem az ő kötelessége ez, de elmegy: garázst és nyárikonyhát épít, szüksége van a pénzre. Persze, ha baja esik, a gyár nem vállal felelősséget érte. A mi vasútirendezési feladataink ugyanis szigorúan csak gyáron belüli tevékenységekre korlátozódnak. En-nek ellenére elmegy. S ha ő nem megy, megy valaki más. Mert a vagonok önszántukból sosem szoktak begurulni a gyárba, a vagonokért tehát ki kell menni. Még akkor is, ha az ilyen „pri-vát” szerelvények nincsenek a forgalmi irodák menetrendjeihez igazítva. Mindezt nagyon jól tudja a vezetőség, mégsem tesz el-lene semmit. Pedig a veszély, hogy valaki a kerekek alá kerül kint a nyílt pályán, sokkal fokozottabb: esik megint az eső.

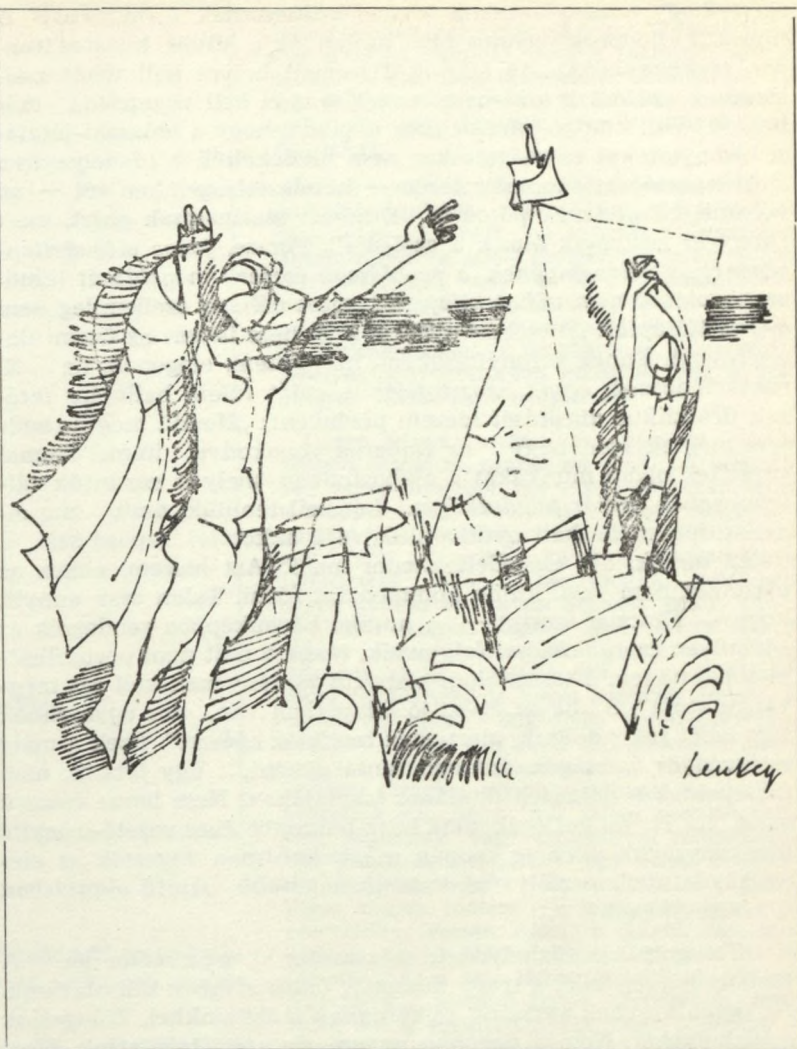
A nedves, csúszós sín párok között gúnyosan cuppog talpunk alatt a latyak. Imént jött meg a Diesel, hozott végre két üres vagon-t, azokat kell beállítanunk. De ez nem ok a vidámságra. Többen káromkodnak, s szidják a munkásellátást, miért csak a tolatásvezetőnek jár esőköpeny és gumicsizma, s ha nekik jár, ilyen időben miért nem ők rendezik a szerelvényeket, vagy ha nem ez a kötelességük, akkor miért fizetik őket? Mintha csak magnószalagot reggeliztek volna. A munka azonban óraműpon-tossággal halad; nem sejtí egyikük sem, hogy az a hajtóerő, mely most is mozgatja izmukat, éppen az ilyen elégedetlenségekből fa-kad. S ha sejtjenék sem érdekelné őket. Őket tulajdonképpen nem érdekli semmi, jár a szájuk, látszólag lázongnak a hibák, az

igazságtalanságok ellen, ám lelkük mélyén valójában természetesnek érzik azokat. *Kifakadásaik (nem sejtik) a termeléskapacitás sebességváltói csupán. S minden kifakadás ökolbezárt módszer az önnógatás szorítása ellen.*

Sikerült megraknunk az egyik vagon. A másikba is belekezdünk, de — év eleje lévén — megrendelés- és anyaghiány miatt a kellő mennyiségű áru sehogysem akar levánszorogni a szalagokról. Megint csak állunk. Kínos tétlenségünk végül szemet szúr az illetékesnek. O., aki tán maga sem tudja, mi a beosztása, azonnal intézkedik. Akkurátus, jól begyakorolt, öntudatlan utasítások szikráznak felénk. O. huszonöt éve dolgozik a gyárban, és nagyon büszke beosztására, mely a legsokoldalúbb semmivétekből áll. Első és legfontosabb feladata (ő szerinte) az exportáru-szállítás zavartalan biztosítása, ami kis jóindulattal meg is felelne a valóságnak, ha — mint előszeretettel hangoztatni szokta — *jizikui teljesítőképességük nem állna mélyen alatta az ő szervezői zsenialitásának.* Így három export-szállítmányból egy, legfeljebb két vagon „tökéletlen” árut küld csupán vissza a nyugati megrendelő. S ez kétségtelenül az ő lelkiismeretes munkájának is köszönhető. Az elismerést természetesen — mind anyagi, mind erkölcsi értelemben — meg is kapja érte. Azt hiszem, kedvenc szavajárása, mely szerint a gyár nem fejlődés, tükrözi leginkább O. kaméleonjellemét. De jellemző ez az egész közép- és alsósintű vezetésre, sőt az alkalmazottakra is. M. például, aki még nem töltötte be az ötvenedik életévét és kitűnő fizikummal rendelkezik, gyakran panaszkodik, hogy harminc éve dolgozik a gyárban mint meós, s még mindig csak tizenöt forint az órábére. Azt persze nem teszi szóvá, hogy e harminc év alatt *nem hajtott negyedrésznányi hasznót sem a népgazdaságnak*, mint például J. vagonpakoló három év alatt. Igaz, a vagonpakolás nem igényel különösebb képzettséget. A meőellenőrzés viszont igen. De ez a legnagyobb jóindulattal sem tételezhető fel sem O., sem M. személyét illetően.

Még mindig esik az eső. Tehetetlenül, tétlenül feszengve üldögélünk a túlszűfolt, füstös melegedőben, olajos-nedves gúnyaink kigőzölgése fokhagymazöldre abárolja a levegőt. Várunk. Ez így megy napról napra, hetek, hónapok, évek óta. Közben a türelem fogy, a munkakedv és kötelességérzet minimálisra csökken, s a fizetési borítékok cigarettapapír-vékonyságúra zsugorodnak. Mindez a termelésirányítás, s a szervezés területén jelentkező hiányosságok következményeként. Mert a dolgozók dolgozni jönnek a gyárba — alapvető joguk és kötelességük ez, arról igazán nem tehetnek, hogy megfelelő vezetői intézkedések hiányában ehhez csak nagy ritkán teremődnek megfelelő feltételek. Persze, a műszakonkénti teljesítmények bejegyzésénél, s később a bérek elszámolásánál ezt senki sem veszi figyelembe. Reklamáció esetén pedig, természetesen, O. kedvenc kiszólása a válasz: „Gyerekek, nem győzöm eléggé hangsúlyozni, hogy a gyár senki számára sem fejlődés”. Nos, a mi számunkra valóban nem az. A mi számunkra ugyanis a legcsekélyebb mód és lehetőség sincs érdemtelen anyagi előny bármilyen formában történő kieszközléséhez. Lehetősége erre csak néhány embernek van a gyárban, ezek az úgynevezett *bújtatott állomány* soraiból kerülnek elő. Ők azok, akik bár a vállalat létszám-nyilvántartásában fizikai termelőmunkásokként szerepelnek hosszú évek, sőt évtizedek óta, legtöbb esetben vezetőként, kiemelt bérért lopják a napot. Példaként itt újra O-t kell megemlítenem. O. talán nem tudja, mi a kötelessége, azzal azonban tisztában van, hogy mire nem kötelezhető. A *fizikai termelő tevékenységre*, természetesen. Gyakran dicsekszik azzal, hogy az osztályvezető barátja, bár ez naponta negyven-ötven forintjába kerül. Csakhogy: „ami elvész a réven, az megkerül a vámnál”. E közmondás bölcsességét O. tapasztalni szokta az esedékes prémiumosztáskor.

Több mint fél órája üldögélünk, s O.-t ez rendkívüli módon nyugtalanítja. Megpróbál *intézkedni* több ízben — eredménytelenül. A Térüzem vezetője ugyan O. telefonhívása nyomán közölte az ímént, hogy egy-két vagon kokszt kipakolását szívesen átengedik nekünk, de a zuhogó eső miatt erre senkit sem lehet kényszeríteni. O. azonban hajthatatlan, a kínáló alkalmat semmikepp sem kívánja elszalasztani. A *megfelelő vezetői intézkedés* tehát, jelen esetben *ilyen formában jut kifejezésre*. Csakhogy az ilyen intézkedés sem a gyár, sem a dolgozók érdekeit nem szolgálhatja. A műszakonkénti négyszáznyolcvan perc munkaidő

maximális kihasználását ugyanis — megfelelő feltételek hiányában — egy ilyen intézkedés még nem teszi lehetővé. Olyan intézkedés viszont, melynek eredményeként az elektromos tűzhelyek már *exportképes állapotban kerülnének le a szalagról*, s nem kéne többszöri kontroll-meőzés után műszaki és egyéb problémák miatt *elnapolni a szállítást*, igenis lehetővé tenné — számunkra legalábbis — a *folyamatos munkavégzést*. Ilyen irányú intézkedés azonban a jelenlegi körülmények gyökeres megváltoztatása nélkül *aligha születhet*. Jó lenne tehát, ha O. és hasonló kollégái nem csupán ilyen „főnökfitogtató” intézkedésekkel próbálnának *értvényt szerezni* amúgyis kétes *tekintélyüknek*. S jó lenne továbbá az is, ha az ilyen vezetők papíron nem létező — a gyakorlatban azonban mégis betöltött — pozíciói a legrövidebb időn belül megszűnnének. Mert a gyár valóban nem fejlődés, amint ezt O. előszeretettel hangoztatni szokta, ám — Kádár János elvtárs kongresszusi megállapítása szerint — a fizetés sem jelenléti díj. Márpedig ezek a dolgozók jórészt termelőirányító tevékenység nélkül vannak jelen a munkahelyen, létszámtöltelékek csupán. S ez a jelenlegi gazdasági viszonyok mellett elszomorítóan neveltséges.

Már egy órája üldögélünk, s ez idő alatt csupán tíz-tizenkét tűzhely sántikált le nyöszörögve a szalagokról. Az eső kint változatlanul zuhog nyitott vagonokban érkezett áru — cement, kokszt, vaslemez — kipakolása tehát pillanatnyilag nem jöhet számításba. Hogy mégse unatkozhassunk, O. a múlt évi, szállításra nem került „Boeckereket” a treppre hordatja velünk. Nem mintha égetően sürgős és szükséges feladat lenne ez. J., az egyik legrégebbi dolgozó — nem éppen barátságosan — szemközt is vágja véleményével: „mi a fenének csináltatsz fölösleges munkát velünk? Te is tudod, hogy ezek a tűzhelyek egy-két nap múlva *szállításra kerülnek*, s a szállítás előtt *kontrollozzák* az egész rakományt. Persze, majd akkor abba kell hagynunk, ugye — ha lesz — minden valóban *jövedelmet biztosító munkát*, csak

azért, hogy ezek a vacakok visszakerülhessenek a raktárba!” A műszaki ellenőrök ugyanis nem hajlandók a hűvös, huzatos treppen *tevékenykedni*. Az általuk kiszemelt helyre kell tehát szállítanunk az árut, s a ki-be csomagolást is el kell végeznünk más helyett. Volt már jó párszor arra is példa, hogy a műszaki-jótálási bizonylatokat csomagoláskor nem mellékeltek a tűzhelyekhez. *E hiányosságot is természetesen — kötelezettségeinken túl — mi voltunk kénytelenek pótolni.* Érzésem szerint csak azért, mert „henyélő gazdának álmos a szolgálja”. Persze, *jogos elégedetlenségének, s véleményének a problémák ésszerű megoldását illetően a dolgozó nem adhat kifejezést*, mert néhány szellemileg nem éppen túltáplált „illetékes” nálunk még nem ismeri az üzemi demokráciát. Ennek bizonyításaként, azt hiszem, elegendő, ha K. raktárfőnöknek egyik beosztottjához saját fülem hallatára intézett drasztikus utasítását idézem példaként: „Nandi, meg ne halljam még egyszer, hogy az emberek vonakodva, immel-ámmal végeznek olyan munkákat a csoportodban, melyek szerintük *túllengenek a raktár feladatkörén!* Azt kell tenniük, amit parancsolsz, ha szarba kell nyúlkálniuk, még akkor is! Taposd szét a tökeit annak, aki elégedetlenkedni mer!” Azt hiszem, ehhez az idézethez nem kell külön kommentárt fűzni. Talán csak annyit, hogy — Táncsics szerint — „a munka bármiképpen rendezzék és bármilyen szorgalommal folytassák, maga a bajt nem orvosolhatja soha, hanem a társadalom alapvető törvényének kell azt megváltoztatnia”. S „ha az egész jó állapotban van, az egyeseknek sem lehet rossz dolguk, mert ezek teszik az egészet”. Ezek a maig is érvényes igazságok azonban tantárgyként, úgy látszik, nem szerepelnek a dolgozók általános iskolájában. Nem lenne ésszerű tehát, ha N. és kollégái, akik húsz-huszonöt éves vezető-irányító tevékenységük ellenére csupán a közelmúltban végeztek az elemi iskola nyolc osztályával, valami *magasabb szintű oktatásban is részesülnének?*

Tologatjuk a tűzhelyeket: száz méter ki, száz méter be. A tűzhely hetven kiló, a trepp huszonöt fokos szögben dől alattunk. Az ócska kerekek versenyt csikorognak ízületeinkkel. Tologatjuk a tűzhelyeket. Nem a vagonba ugyan, de azért tologatjuk. Mert fő az, hogy *tevékenykedünk*. Egyet azonban sehogyan sem ért senki, hogy lehetséges az, hogy a Boeckerek raktárból *treppre történő kihordása* a vagonberakás 2,16 Ft-ot darabonkénti normájával szemben 0,96 Ft darabonként csupán, amikor egyazon teherrel, egyazon távolságot kell megtennünk, akár a treppre, akár a vagonba furikázzuk a tűzhelyeket. Igaz ugyan, hogy a treppre szállítás 0,96 Ft-os darabonkénti normabéréhez esetenként az úgynevezett sorharakás 0,29 Ft-os darabonkénti bére is kapcsolódik, ez azonban még mindig csak 1,25 Ft, a vagonberakás 2,16 Ft-os darabonkénti normájával szemben. Pedig, mint említettem, egyazon teherrel, egyazon távolságra történik a szállítás, akár a treppre, akár a vagonba horajuk a tűzhelyeket, a két tevékenység azonos energiát is követel tehát. Ezt azonban a *normarendezések, illetve bérkarbantartások alkalmával általában figyelmen kívül szokták hagyni*. Talán, mert havi jövedelmünk, sokak szerint, az átlagosnál *úgyis magasabbra (?) rüg*. Meglehet, sőt csaknem bizonyos vagyok benne, hisz’ műszakonkénti teljesítményeink már nem egy esetben *vontuk magukra végelszámolásnál a bérosztály figyelmét, a részben túl magas, részben túl alacsony eredmények miatt*. Mert megesis valóban — ha a folyamatos munkát biztosítják —, hogy egy-egy műszak alatt száznál is több forintot, sőt annál még többet is keresünk, de ez a *vonalaiban már vázolt problémák miatt* csak nagy ritkán fordulhat elő. Olyankor aztán persze, *arra való hivatkozással*, hogy a gyár legrégebbi szakmunkásának sincs húsz forintnál magasabb órabére (s miért éppen a miénk lépne túl ezt a határt?), természetesen a tűzhelyek raktárból *treppre történő kihordását, sorba rakását, s a vagonpakoláson kívül minden egyéb tevékenységet egyszerűen elfelejtene* a műszakonkénti teljesítmények mellett *feltüntetni*. A legsajnálatosabb azonban ezeknél a mulasztásoknál az, hogy *elkövetők aligha sejtik, felelőtlenségük ez esetben tulajdonképpen már a bércsalás büntetőjogi fogalmát is kimeríti*. Bércsalásnak ugyanis — a Btk. ide vonatkozó paragrafusa értelmében — nemcsak a *jogtalan haszon törvénytelen módon történő kieszközlése minősül*. Bércsalás az is, ha a *jogos elvégzett munka után járó járandóság a munkáltató felelőtlensége folytán nem, vagy csak részben kerül kifizetésre*. Bércsalás tehát, mint említettem,

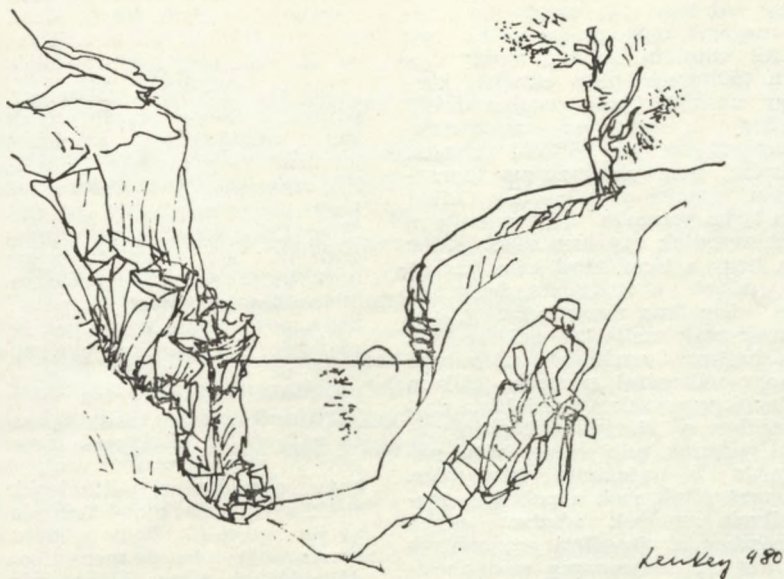
bár a csoportvezetők (állítólag) szabályszerű utasítást szoktak kapni erre. Érdekes, hogy az ilyen szabályellenes utasításokat senki sem utasítja vissza.

N. M.-nek egy képzeletbeli termelési tanácskozáson elhangzott felszólalása — a reggeli idő vége előtt pár perccel — ebben a pillanatban ért véget. N. M.-ről tudni kell, hogy ő a készáru-raktár legöntudatosabb dolgozója. Legalábbis az előjárói szerint. *De magas fokú öntudatának bizonyos cselekvésekben történő megnyilvánulásait nem egy esetben volt alkalmam személyesen is tapasztalni*. A sok közül, azt hiszem, nem árt néhányat megemlíteni. Legjellemzőbb talán ezek közt is az a jellegzetes eset, amit az alábbiakban megpróbálok *feleleveníteni*. Délután dolgozott a brigád, de mivel délelőtt már elvégeztek (ha volt) minden rendelkezésre álló munkát, részükre a kész tűzhelyek szalagokról raktárba történő szállítása, illetve azok sorba rakásának *nem éppen jövedelmező művelete maradt csupán*. N. M.-et a *dolgok eként történő alakulása miatt* — fizetés lévén — természetesen *mélyszégyen felindultság kerítette hatalmába*. Nem csoda tehát, ha ezek után a gyár mellett levő klubkantin vigaszt kínáló söntésétől visszafelé jövet molesztálni kezdte az éppen haza tartó, kocsiába beszállni igyekvő igazgatót. Átlagosnál magasabb fokú öntudatosságát, azt hiszem, épp ezzel a „remekléssel” sikerült leginkább bizonyítania. A fegyelmi felelősségre vonáskor ugyanis azzal mentegetőzött, hogy munkatársai nem a technológiai előírások szabályai szerint rakták, rendezték az árut, s ezt józan fejjel ő képtelen volt elviselni. De akad N. M.-nek ennél sokkal cifrább és nevetségesebb esete is. Például az, amikor valamelyik műszak végén egy Boecker olajkályha adagolójával táskájában próbált távozni a munkahelyről. Az illetékesek természetesen ezúttal is az öntudat magas fokú megnyilvánulásként fogadták el állítását, mely szerint neki, N. M. munkavédelmi őrnek nem állt szándékában a szóban forgó alkatrész eltulajdonítása, hanem a rendszert éberségét akarta ily módon kipróbálni csupán. N. M. öntudatához tehát — mint ez a fentiekből is kitűnik — nem férhet semmi kétség. O., akivel köztudottan igen jó barátságban van, ezt elég gyakran hangoztatja is. Munkatársainak azonban egészen más a véleménye. Szerintük N. M.-et egyáltalán nem ezek a rafinált manipulációk teszik megbecsültté a vezetők előtt. Valójában nem is szeretik őt. E megbecsülés részükről nem több, mint hamis póz tehát, *profilaktikus gesztus a sebezhető sejtelmék megóvása érdekében*. Hogy mit kell ez alatt érteni, magam sem tudom. Tény, hogy N. M.-nek az ilyen gyakori, a *munkaerőcsőt és fegyelmet durván demoralizáló magatartására kellőképpen eddig még nem reagált* a vezetőség. S ez természetesen a velük való cinkosságra enged következtetni.

N. M. képzeletbeli felszólalása tehát véget ért. Tologatjuk újra a tűzhelyeket. Száz méter ki, száz méter be stb. Az eső mind keservesebben esik. A szél mind keservesebben vonít. Felváltva szitkozódunk. Egyesek a raktár nyitott ajtaján keresztül fülünkbe süvítő léghuzat, mások a munkaruha kihordási ideje, illetve az évek óta *megrongálódott állapotban levő vízlevezető tetőcsatornák miatt*. Ezek a problémák egyébként csaknem minden valódi termelési tanácskozás alkalmával is *felszólalások tárgyát képezik*. *Megszüntetésükre azonban ennek ellenére, ez idáig még nem történt intézkedés*. Nem csoda hát, ha az emberek legtöbbször el sem mennek ezekre a valódi tanácskozásokra. S ha elmennek, sem jártatják fölöslegesen a szájukat. Azt megtehetik — mondják — itt is, a munkahelyen. A hivatalos fórumok szemükben régen elvesztették, ugyanis a tekintélyüket; s nem hisznek már a problémáik megoldására oly gyakran elhangzott ígéreteknek. Így aztán marad minden a régi. A megoldatlan problémák is, természetesen. Pedig mély meggyőződésük a dolgozóknak —, s ezt vezetőiknek is tudniuk illene —, hogy éppen az *ilyen jellegű hibák, hiányosságok korrigálása biztosíthatná leginkább a technológiai módosítás, illetve létszámbeli hiány következtében lelassult termelési ütem fokozását célzó intézkedések hatékonyságát*. Mert amíg öröme telik munkájában, az ember nagyszerű robot, olajozott, rugalmas, pontos szerkezet. Lelkiismeretesen végzi teendőit és elégedett. Ám a kiegyensúlyozott, jó teljesítménynek ez csupán erkölcsi háttér. Az átlagon felüli termelés meghatározói főként anyagi-szociális természetűek. . .

Elállt végre az eső, de ez már senkit sem érdekel.

Szepesi József

Az értelem terepein

Riporter: Régi folyóiratszemplész tapasztalatom az, hogy egymástól különböző arculatú folyóiratok bizonyos időpontokban — lehet az egy év, vagy lehet az csak egy negyedév —, bizonyos témákat különböző megközelítésben, de egyidőben szoktak hozni. A *Valóságban*, a *Társadalmi Szemlében*, a *Világosságban*, a *Kritikában* az elmúlt kb. egy év alatt igen sok szó esett a racionalizmusról, pontosabban a ráció különböző változatairól és kalandjairól. Nagyon röviden összefoglalva: arról, hogy a gondolat és az értelem útjai a mai világban milyen áttételeken keresztül kapcsolódnak a tömegekhez, és hogy ezeknek a nehézségeknek, amelyekkel tényleg minduntalan találkozunk, milyen történeti okai vannak akár a filozófia történetében, akár másutt. Legutóbb például majdnem egyszerre olvastam egy érdekes tanulmányt de Sade márkiról, a *Valóságban*, amelyben szó esik ennek a nemcsak szadizmusáról híres márkinak a kegyetlen racionalizmusáról, ugyanakkor a szerző majdnem ugyanabban az időben a *Kritika* hasábjainha úgy tetszik, „gyalogjáró” mai problémákat vetett fel, bizonyos gondolathíányt és olcsó szórakoztatást a mai sajtó egy részében. Ezzel kapcsolatban őt vádolták ilyen — sajátos — dialektikátlan racionalizmussal... Itt van köztünk most Lázár István, a valósággal foglalkozó szociográfia kiváló művelője, ugyanakkor az egyik szerkesztője annak a *Valóságnak*, amelyben ezek az elvi, vagy elméleti cikkek megjelennek. Itt van Papp Zsolt, aki a szociológia egy filozofikus műfaját űzi, és itt van köztünk Pelle János, éppen ő a szerzője egyik oldalán ennek a nem is annyira de Sade-ról, hanem egy értelmiségi típusról szóló cikknek, és ugyanakkor ő kever-

A beszélgetés résztvevői: Lázár István szociológus, Papp Zsolt filozófus és Pelle János kritikus. Szerkesztő-riporter: Antal Gábor.

Elhangzott 1980. április 29-én a Petőfi rádióban.

te fel ezt a vitát a *Kritikában*. Hogy érzi magát ebben a sajátos kettős szerepben, amibe így belekerült?

Pelle János: Nem egyszerű első pillantásra kapcsolatot tételezni Sade márkí és a mai magyar tömegtájékoztatás között. Sade-dal kapcsolatban figyelemreméltó, hogy ő egy olyan században élt, amikor egy funkcionáló közvélemény működött. Nagyon magas szintű szellemi eszmecserék folytak a szalonokban. Ebben a korszakban élt egy olyan értelmiségi ember, aki gyakorlatilag csak a börtönben vált értelmiségivé, és a sorsa az volt, hogy teljesen elszigetelve a közvéleménytől írjon és alkosson, és ez a rendkívül paradox helyzet eredményezett nála végeredményben egy olyan sajátos életfilozófiát, ami a racionalizmus totális abszolutizálásához vezetett.

Ami a mai napi tömegkommunikációval kapcsolatos véleményemet illeti, azokat a problémákat próbáltam tollhegyre tűzni, amelyek nehezítik, hogy itt és most, a szocialista Magyarországon egy ilyen, az előbb vázolt, ideálisnak tekinthető értelmiségi élet kialakuljon. Nem a szórakoztatással van bajom, csak annyiban láttam bizonyos problémát, amennyiben az nálunk ma sokszor pótcselekvés a funkcionáló közvélemény és viták helyett...

Riporter: Ezek szerint az a vágya, hogy ezeknek a szalonoknak korábbi és későbbi légköre éljen a mai világban?

Pelle: Feltétlenül. Rizsporos parókatát azonban semmiképpen sem hiányolok.

Papp Zsolt: De nézzük csak, mit is jelent Sade-nál az a bizonyos könyörtelen, vagy ad absurdum vett racionalizmus?

Pelle: Ez nála ösztönösen alakult ki, de aztán tudatossá vált. Adornónak van egy nagyon figyelemre méltó könyve, *A felvilágosodás dialektikája*, amely éppenséggel a keserű történelmi tapasztalatok alapján — hiszen 1944-ben íródott — azt fejtegeti, hogy a felvilágosodás által nagyra növesztett ész és ráció a XIX. és XX. században emberelenessé, antihumánussá vált. Bizonyos értelemben ezt a fejlődést előlegezi Sade.

Riporter: Az ön kritikusi a *Kritikában* tulajdonképpen ezt vetik, Adorno idézése nélkül, a maga szemére, hogy a túlzottan értelmiségi szellemiség követelése inhumánus az úgynevezett kisember olvasókkal szemben, akik nem igényelhetnek ilyen kristályos gondolatokat...

Pelle: ...de a rózsaszín biedermeier lány-szobák hangulatát számon kérni azért mégiscsak túlzás. Én nem a kisember olvasóktól akarom elvenni adott esetben nemcsak a szabadidő-lapokat, vagy a tévé kíváncságműsorait, vagy egyebeket, hanem *ezek mellett* hiányolok nemcsak értelmiségi orgánumokat, de azokban kifejtett nézeteket is. Olyanokat, amelyek lényegretörően közelítik meg a mai magyar társadalom problémáit.

Lázár István: Mostanában támadó állapotban érzem magamat, mert pl. a lapunkban egyre nehezebb egy olyan rovatnak, mint a *Magyar világ*, amely úgynevezett nagyriportokat, szociográfiákat óhajt közölni, vagy egy olyan sorozatnak, mint a *Magyarország felfedezése* ellátása kéziratokkal, miközben egyre inkább sok olyan ezoterikusnak tűnő, különben nagyon sokszor igen rangos tanulmányt olvasunk, amelyek egy szűk réteg számára olykor tájékoztatósi, olykor vitaterepet jelentenek. De kevés fogódzót adnak a hétköznapiakhoz. Miközben szemrehányásra készülök, talán van némi dicséretem is, mert ami az értelmiségfogalmunkat illeti, abban részben Gramsci nyomán jobban megkülönböztetjük azt, hogy mit jelent pusztán művelt embernek, vagy diplomával rendelkezőnek lenni, és mit jelent egy olyan értelmiségi fogalom, amely nem az iskolai végzettségre alapoz, hanem a társadalomban való részvételre. Persze, néha a dolgok összemosódnak, és azt hiszem, Pelle Jánost is itt-ott félreértették a mai tömegtájékoztatás *Ádám-Éva*-szerű könnyű lapok kérdésében, mert talán azt is gondolják róla, hogy ő ezeket a lapokat is csupa magas roptú cikkel próbálna megtölteni. Pedig az azon aggálya feltétlenül aktuális, hogy, mikor ezt a bizonyos alkotói értelmiségi létet, amely nem kötődik iskolai tanulmányokhoz, diplomához, szeretnénk kiterjeszteni, amikor a társadalmi élet demokratizálásának egyik fő feltétele a tájékozottság — ami nem feltétlenül egy formális műveltséget jelent —, s ami tulajdonképp a társadalom tagjai jelentős hányadának rendelkezésére állhat... Szóval, amikor ilyen ideált állítunk magunk elé, akkor a közérthetőség és szórakoztatás túlhangsúlyozásával nemcsak az a veszély forog fenn, hogy az elit értelmiség is elfordul bizonyos szellemi tevékenységtől, és hobbikba menekül, hanem az a veszély is, hogy az értelmiségi lét lehető kiterjesztését magunk számára megnehezítjük...

Riporter: Ha jól értettelek, akkor arra gondolsz, hogy ezek a bizonyos lapok a *maguk módján* legyenek gondolatgazdagabbak!

Lázár: Igen. Olykor úgy érzem, hogy a közönségigény felé fordulás — amit különösen aktuálissá tett nemrégiben pl. a lapok árának a megemelkedése, és ezzel kapcsolatban bizonyos lapok példányszámának elég erős csökkenése — olykor zsákutca. Sokszor éppen a még szórakoztatóbbá vált lapoktól fordulnak el, és sokszor észre lehet venni, hogy a társadalmi problémákat nagy felelősséggel felelő lapok felé akkor is odaforul a széles közönség érdeklődése, ha azok éppen nem kiugróan botrányt keltő anyagokkal tárják fel azt a bizonyos társadalmi valóságot. Mert mondjuk, a közművelődési helyzet szinte feltárása is lehet olyan, hogy jobban érdekel embereket, mint mondjuk tévés személyiségek magánélete...

Papp Zsolt: Vitatkoznék egy kicsit Lázár Istvánnal, vagyis az „ezoterikus” kifejezéssel, amit az előbb használt. Egyfelől arra gondolok, hogy az ezoterizmus megszüntethetetlen, amennyiben bizonyos értelmiségi elkülönülés, a „saját magunknak írás” is elkerülhetetlen,

mert tény, hogy ez a bizonyos kettős kultúra, magas kultúra és nem magas kultúra közti szakadék vagy távolság alighanem csak egy történelmi perspektíva végpontján megszűnethető. Tehát egy kicsit védeném, vagy magyaráznám ezt az ezoterikus tartást és igényt.

A másik, amire gondolok, hogy azért a sajtó tele van olyan, értelmiségi tollából származó írásokkal, amelyek szorosan napi politikai problémákhoz szólnak. Említeném az *Élet és Irodalmat*, amelynek a hasábjain az elmúlt évben számos vita bontakozott ki. Ezek a viták közgazdasági, infrastrukturális és egyéb témákhoz kapcsolódtak, és sajátos módon nem közgazdászok, nem szaktudósok vetették fel a problémákat, hanem bizony egy író értelmiségi. Éppenséggel úgy tűnt nekem, hogy kiszálltak az ezoterikumnak a hajójából a Bertha Bulcsuk, a végén az Asperján Györgyök, és arra kényszerülnek, úgy látszik, hogy akár a kesudióról, akár a járdaeépítés lehetőségeiről cikket írjanak. És nemcsak írók, más művészek is szólnak mostanában közérdekű kérdésekről.

Lázár: Én egy másik hidat próbálok önmagam védelmében építeni. Hogy hol van az én bajom és hiányérzetem? Abban az országban, ahol a két világháború közötti szociográfiát — ami közelebbről túlnyomóan taluszociográfia volt — egy olyan ember vitte fel a legmagasabb csúcsra, mint Erdei Ferenc, aki összesen harmincas, negyvenes évek körül megjelent művében olykor rendkívül merészen, olykor tévesnek bizonyulón mert társadalmi jelenségeket általánosítani, ma nemigen van ilyen. A mai magyar szociográfiának vajon nem az-e a legnagyobb hiányossága, hogy most már sokféle terepen mozog, a falvak, a tanyavilág után elmegy a városokba, a városok peremére, a vasútra, itt-ott még az értelmiségi létet is érinti, viszont, ha a gondolkodásban az általánosítás merészségében, felelősségében Erdeinek utódát keresem, jóformán Márkus Istvánon kívül nemigen találom mást. És itt látom én az én hétköznapi munkám szempontjából kiélesedő szakadékot, hogy nagy érdeklődéssel és izgalommal olvasom szociológiai megközelítéseit a régebbi társadalmak alakulásának, rengeteget szedhetek össze a szociológiai gondolkodás fejlődéséről egészen friss tanulmányokból, ugyanakkor azonban nemigen van olyan segítőtársa az elméleti szociológusok köréből, aki a terepmunkát kézen fogná, segítene neki, vitatkozna vele, próbálná továbbgondolni azt, amit ő odakint empirikusan összegyűjtött.

Riporter: Tehát egy új Erdei Ferenc kellené. De születne-e egyáltalán körülményeink között egy új Erdei?

Lázár: Érzésem szerint születne. Mert X. vagy Y., amikor a kesudióról, tanulmányokról, egyebekről szólva csatába indul, akkor ezt sokszor hályogkovácsként csinálja, vagy beletalálunk, vagy nem. Olykor hát nagy melléfogások is elképzelhetők, és kénytelenek vagyunk egymást kiigazítani, olyan terepen, ami pedig lehetne egy kicsit tisztább terep is, ha ehhez talán éppen a szellemi élet egészétől több segítséget kaphatnánk.

Pelle: Ha ideálként fogalmazzuk meg, hogy milyen egy jó tanulmány például, akkor azt mondhatjuk, hogy a konkrét jelenségeket úgy tárgyalja, hogy közben elméleti következtetésekre jut, tehát gyakorlatilag az egyes és az általános, akár mint az esztétikában, a különösség szintjén találkozunk. Persze, ez nem művészi tükrözés, de itt is valahol a középtáján kell meghúznunk az optimumot...

Riporter: Erdei Ferenc munkássága valóban ehhez közelít. Én, sajnos, a legidősebb vagyok itt, s ezért hozzátehetem: Erdei Ferencet azért annak idején egy szűk értelmiségi kör olvasta csak...

Lázár: Ez is igaz, de a sugárzása abban az időben is nagy volt. Hatott még az irodalmi életre is... Ma viszont — mondanék talán

egy sértőt — sokszor úgy érzem, a társadalomvizsgálat elméleti és gyakorlati oldala szétválk. Mintha — nem direkt célzok erre az iparágra, csak fiktív példaként — mintha volna nekünk egy távvezetéképítő vállalatunk, ahol magas fokú gépesítéssel ötvenhatvan ember hatalmas távvezetéseket hónapok alatt megépít, ugyanakkor volna egy nyolcszáz fős kutatóintézetünk, amely úgy foglalkozna a távvezetéképítés elméleti kérdéseivel, hogy ezeknek alig volna direkt visszakapcsolása a közvetlen távvezetéképítéssel, mert azt részben külföldi licencek alapján, másrészt meg pragmatikus tapasztalatok alapján végezné az a csekély fizikai állomány. Ha ilyen goromba vádat mondtam, akkor viszont mondjak egy mentséget is. Az például tény, hogy a társadalmi szerkezetátalakulásának, annak a vizsgálatá, hogy a hagyományos, klasszikus munkásosztály, parasztság és már csak mellelleg említve az értelmiség is, hogyan formálódott át valami mássá, és hogy változásai pontosan milyen fázisban tartanak, nemcsak a szociológia dolga. És ha ezekben a vizsgálatokban meglehetősen hátul vagyunk, mint ahogy hátul vagyunk, nemcsak a tudomány felelőssége. Mert sajnos, megvoltak azok a politikai ideológiai akadályok, amelyek részben ennek vizsgálatát, részben a vizsgálati eredmények kimondását még szinte tegnapig megnehezítették. Az imént Márkus István nevét is azért dobtam be, mert például ő az, aki megkísérelte, hogy legalább a parasztság fejlődésében azt, amit ő utóparasztnak nevez, majd pedig ami már azóta még tovább bomlott, most egy új tanulmányban fogalmazza meg, amiben már a nagykörösi szociográfia eredményein is túllép. Ő egy komoly kísérletet tett. Vannak persze további kísérletek is, de egyelőre kevés ahhoz, hogy elég fogódzót adjon a terepmunkásoknak.

Papp: Azt hiszem, nem méltánytalanság Erdeivel szemben, ha az ember megemlíti, hogy Erdeit vezérelte egy olyan szempont: felfedeztünk, felfedezünk adott esetben egy agrárius népeiséget, egy társadalmi élet alatti, történelem alatti névtelen népeiséget, és megpróbáljuk írói, szociológiai eszközökkel, valamint politikai elképzelések bekapcsolásával emancipálni, emberi, politikai minőséghez juttatni. Volt egy a megismerést vezérlő érdek, amely egy társadalmi kategóriához kapcsolódott, erre épült egy társadalomkép, vagy erre is épült. Én, sajnos, nem találom a hatvanas-hetvenes évek fordulóján elindult szociológiaiánkat, illetve például a *Magyarország felfedezése* kötetében azt a bizonyos vezérlő szempontot, amelyik e köteteket, publicisztikákat vizsgálatokat valamilyen közös eszméi, szemléleti, koncepcionális szempont alapján összefogná. A *Magyarország felfedezése* számtalan témával foglalkozott. Kiderült, ugye, hogy most nem arról van szó nálunk, hogy egy népeiséget kell felfedezni, emancipálni, hanem társadalmi életünkben a diszfunkcionalitásnak millió tünete adódik, ezek a tünetek a maguk módján mind ezt tükrözik. De nem állt össze, hadd mondjam ki, koncepcióvá is, amennyiben van koncepció, az valahogy tézisszerű és általános. Ismételtetjük azt, hogy „demokratikus részvétel”, „beleszólás”, „a közélet kiteljesítése” és így tovább, de ezeknek — és ez már a politika témája — empirikus kritériumai, azt hiszem, nincsenek. Ez túlmutat az értelmiség problematikáján. A rendező szempontok hiányát mutatja.

Pelle: A harmincas években gyakorlatilag egy antagonisztikus társadalommal állt szemben a magyar értelmiség, az ilyen, újságcikkekben is megnyilvánuló meghatározások, mint a „hárommillió koldus országa”, igazak voltak... E koncepciók...

Riporter: ...ha nem is a hárommillió olvasó állt mögöttük...

Pelle: ...a „hárommillió koldus” érdeke azonban valóban ott állt Erdeiek könyvei mögött. Most meg nem tudjuk pontosan, hogy ki áll a különböző újságok mögött...

Papp: És nemcsak az újságok mögött, hanem egyáltalában. Amikor olyan fogalmakat használunk, hogy „populáció” — ami dolgozót jelent lényegében —, akkor nem fejeződik ki azok a rétegek, amelyek megfelelő orgánusokon keresztül, amelyek egymással szembeesülve olyan képet alkothatnának, ami ennek a fejlődésnek egy lényeges eleme lenne. Ez egy jelentékeny probléma.

Lázár: Én látok talán egy rendezőelvet; például a *Magyarország felfedezése* sorozatban csúcsosodó szociografizáló-társadalomvizsgáló munkálkodás mögött. Felismerjük ugyanis, a gazdálkodás külterjes fejlesztésének szakasza véget ért, és az intenzívebb fejlesztési szakasz következett el, ahol az intenzivítás nem a növekedés gyorsaságára vonatkozik. Eppen ellenkezőleg, lehet, hogy a növekedés lassulóban lesz, de a lényeg az, hogy merőben új helyzetben kell vizsgálni a gazdasági és politikai tényezőket egyaránt. Hogy ezt mennyire ismertük fel, mennyire nem, azon sokat lehetne töprengeni, ma talán túlságosan baj, hogy a konkrét gazdasági és az ezekből következő társadalmi gondjaink túl nagy hányadát említjük úgy, mint hogy a világgiazi változásokból következnek. Ezek a változások ordítóak, de ha az árnyakat keressük, hogy például mennyiben a cserearányromlás és mennyiben a saját gazdálkodásunk rossz hatékonysága okozza a mai konkrét gondjainkat, akkor bizony a saját házunk táján is kell sóprógetnünk. Ez persze, nem feltétlen egy olyan koncepció, amit Papp Zsolt hiányol, hanem egy kiindulási alap, amiben azonban többé-kevésbé megvan az egyetértés, akár a közgazdászokat, akár a legfelsőbb politikai vezetést, akár a szociografizáló értelmiség kvázi szalonjait nézem.

Papp: Amit Lázár István mondott, azt én úgy hosszabbítanám meg, hogy az extenzív szakaszról az intenzív szakaszra való áttérés számos következménnyel járt. Ezek közül az egyik, azt hiszem az, hogy minél több lehetőség, minél több kezdeményezőkészség, minél több önállóság helyeződik át a társadalmi élet államtól nem szervezett szféráiba. Más oldalról az elmúlt tíz év szociológiája és szociográfiája azt tanítja, hogy hazánkban rendületlenül túlzott az államigazgatási ráhatás. És a problémák ott sűrűsödnek, hogy erre a mozgástér nem kellően biztosított. Ebből számos visszá, paradox, sokszor komikus helyzet adódik.

Lázár: Kétségek nélkül egyszerűbb volt a szociografizálásnak az a hatvanas években elkezdődött szakasza, a tényfeltárás állt a középpontban. Ez önmagában...

Riporter: ...önmagában is újdonság volt.

Lázár: Elértünk nehezebben körülhatárolható terepekhez, és én a kockázat főbb tényezőit nem ott látom, hogy betörnek a fejed az igazmondás következtében — voltak ilyenek is, retorziók is, bár ezekből olykor még profitálni is lehetett, hiszen így még nagyobb csattant az ügy —, de tulajdonképpen jelentősebb kockázati tényező az az anyagi és — második helyre tettem — szellemi befektetés, amit egy igazán intenzív szociográfia megírása jelent. Igaz persze, hogy olykor a honorárium is, amit nem annyira forintban értek, mint társadalmi tekintélyben, nagyobb lehet annak számára, aki vállalja a terepmunka kockázatait...

Riporter: Sok mindenről beszéltünk itt. Hogyan lehetne mégis összefoglalni valamiféle lényegét ennek az eléggé szétfolyónak tűnő beszélgetésnek?

Lázár: Van társadalmi munkamegosztás, amelyben különböző szerepkörök nyílnak szociográfusnak, írónak, elméleti szakembernek, politikusnak. A munkamegosztás szükségesszerű, az egyetértés nem mindig szükségszerű, lehetnek ellentétek, viták is. A kiegyenlítő-dés, a találkozás, az eszmecsere főurmai az izgalmasak. Pontosabban: az az igazán izgalmas, hogy vajon az egész ország ilyen főrummá válik-e, ahol meg tudjuk beszélni közös gondjainkat?!

Keresztes József

Attila jaj nézd

József Attila hadd motyogok pár szót
ami ehhez az alkalomhoz pászol
hisz most ki csak kicsit is ad magára gyászol
bárányganét csontot egy-fazékban pácol
spleenes nekrológhoz kerekítve zárszót
összerántva benne Őcsödöt Makót Szárszót
és Jézusunk leszel ha csak te nem vigyázol
nyállal festékekkel vérrel most sok száj összemázol
legyints el magadtól minden hülye gyászszót
kenyér légy ne piros szájjal dagasztott zászló
nem a múltnak a jelennek hiányzol

Attila jaj nézd hát vers lett ez a pár szó

Györke Zoltán

Kalászoló akarát

1.
Verecke méhnyílásán
kitüremlettünk vérrel-sikamlós
ágyékából a Kárpátoknak
Őseink széthullott csontjai
mérőföldkövei vándorlásunknak
a történelem útvesztőiben

Szemünkbe puszták tüze égett
patkó-félholdpecsét hátunkon
fülünk Segesvár sarától süket
nem hallottuk az idők dobpergését
Forradalmaink hamuja alól
zsarátnokot parázsol-e a szél
Tenyérnyi megtalált haza
apró folt Európa hátán
ráférceli Tisza Duna Dráva
hullámöltéses ezüstcérnája
Felfeslő folt Európa hátán
szélét rojtozták századok

2.
Ázsiában lázongnak a vizek
égnek határok gyújtózsínorjai
Kárpátok bezárt medence-csontja
Rekedt trombiták tölcseirein
végvári bástyákra csorduló csend
s őrtüzek befelé izzó szemei

Itt a Tisza és Duna közén
feloldott Kőműves Kelemenek

omlás nélkül rakjuk a falat
Kalászoló akarát a róna
kövek letisztult homlokára
cseppekből épülnek a gyöngyök

Csak arcod kölenyomata

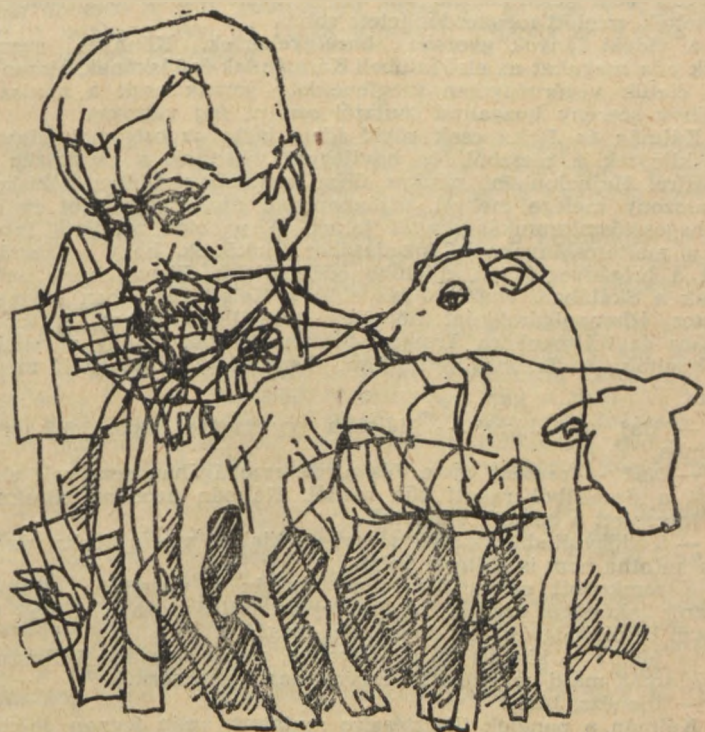
elhalt mielőtt beköszöntött volna
a tavasz-utáni bizonytalan évszak
emlékké tisztul a huzatos este
s a bezárt felöltöztetett éjszaka
ajkamról ujjaimról elröppentek
csók-lepkéid a kálváriára siető széllel
a liliom-hold lehervadt a tó vizéről

nem hagyta magad vulkánosodni
vágyad gejzir-páráként szökött el
engem béklyózott muszáj-fegyelem
pedig már csillagosodott szemünkben az ég
dombjainkon tüzet gyújtott a hajnal

már csak szavak pengéi vérzik az ajkat
csak arcod kölenyomata szívemen
érzések nyesett csontjai belül

pedig ha akkor te is mint én

kivirradtunk a feltételes jövő időből
kertemben ököllé záródik a rózsza

Lenkey

Tangó a hetediken

— Simon Béla, te már nem szeretsz engem — sóhajtott Simon Béláné. Elégedetlenül nézett férje után, aki éppen dühösen bevágta maga mögött a fürdőszobaajtót. — Nem talál elég vonzónak, az is lehet, hogy megcsal — morfondírozott a kielégítetlen asszony.

Simon Béla türelmetlenül locsolta libabőrös mellkasára a meleg vizet, és értetlenül meredt arra a tájékra, amely háromszori nekifutás után is makacsul cserbenhagyja, immár hatodik éjszaka.

Pedig Simon Béláné igazán vonzó asszony. A leggyakorlottabb tűzszerező is csak aligba szemrevételezés után mérhette fel, hogy a hajdani szexbomba már túljutott maximális hatásfokán.

Feltételezve, hogy kétévi házasság még a mai időkben sem a világ vége, kétségtelenül arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a tűzszerezésben keressük a helyzet ilyen drámai fordulatának okát. (Egyébként Simon Béla is ezt tette, lévén olyan ember, aki tudja, hogy a dolgok kiismerhetők és saját céljaink szerint irányíthatók.) Organikus oka aligba lehetett a hiányos működésnek. Végül is nem volt olyan régen, mikor a mackótermetű Simon Béla nagy önbizalmú, pályakezdő építésvezetőként egyszerre három vidéki lányt ajándékozhatott meg a kifogástalan működés örömeivel a raktár-bódében. Beteges optimista lévén még az ezt követő fáradtságos és kellemetlen gyógykezelésre sem vetett ügyet. Mi több! Az ellene indított kettős gyermektartási per procedúrája sem akadályozhatta meg, hogy a pletyka útján terjedő hírnevét ne csak elszálló szavakkal bizonyítsa. Igaz, azt Simon Béla is elismerte, hogy nagy szerencséje volt. Ügyének bírója az emlékek terhéől gyötörve mentette fel. Eszébe jutott ugyanis, hogy negyedéves korában ő is hasonló helyzetbe keveredett, a háború húzta ki a pácból. A lány a perrel járó ingatag lelkiállapotában kétes kapcsolatba keveredett egy meg szálló német tiszttel és később, már kideríthetetlen körülmények között egy eugenikai tenyésztélen kötött ki Dél-Németországban. Egészséges gyereket adott az árjanevelőnek, úgyahogy a háború éveit alatt még négy fajtiszta tenyészbikától hozott világra fiúkat, a keresztapágot az SS vállalta. A szövetséges haderők a tenyésztélen határában egyesültek és igazi férfimódra számoltak le a fajgermánfióka-gyár anyagápeivel. A lány felakasztotta magát, még mielőtt kiderülhetett volna, hogy gyereke asszimilálódott néger, vagy makacs szláv tulajdonságokat örökölt volna.

A bíró mindebből csak azt tudta meg, hogy a lány eltűnt, amit a háborús poklok szerény jóvátételének tekintett. Tisztes útra tért, és most úgy vélte, Simon Bélát az ördög küldte, hogy áldozatot mutasson be az egykori kegyért. Kijelentette hát, hogy nem kellően bizonyított a felperesek vádjá, a törvényszéki orvosi vizsgálat is csak 83 százalékos valószínűségről tanúskodik.

A vidéki lányok a bíróság folyosóján hangosan szidták a férfitársadalmat és nem titkolták, hogy szerintük mit ér az ilyen emancipáció. Sajnos, a tanukat elnyelte a föld, és a napilapok rendőrségi felhívására sem jelentkeztek. Az ügyet tehát vallomások hiányában elvetették, mielőtt megkezdődhetett volna.

A vidéki lányok gyorsan hazaigyekeztek. Könnyes szemmel adták oda magukat az első falubeli Kálmánnak és Jósának, hiszen tudták, életük végérvényesen megfeneklett, sorsuk csak a statisztikai évkönyv szerény buzgalmú mutatói szerint fog változni.

Kálmán és Jóska csak rövid ideig bírta az ostromot. Hamarosan kiléptek a térszéből, és havi egyet váltottak a csudaszép Budapestre. Hajnalonként piszkos ülésű munkásvonatokon bóbiskoltak az asszony melege mellett, újságpapírból reggeliztek. Két év múlva hegesztőszakmunkás-vizsgát tettek. A panelek tetejéről integettek a malteroslányoknak, fogadásokat kötöttek, hogy sikerül-e... őket a brigádfőnöknek, mielőbb odébállnak. Fizetésnapon bevásároltak a Skálában, vonatindulás előtt a Keleti restijében rúgtak be. Tisztes állampolgárokként növelték betétállományukat. A kis Józsikára és Kálmánkára Trapper farmert húztak, ahogy a reklámok tanácsolták. A Trabant befizetését díszbédél ünnepelték meg.

★

— Baj van, Józsi! — kiáltotta egy fagyos napon, fél tíz felé Kálmán.

— Na? — rezzent össze Jóska, de esze ágában sem volt elmozdulni a deszkából rakott tűz mellől. Kálmán azonban türelmetlenül integetett a hetedik emeletről.

— Tüdőgyulladás kapsz, sógor! — kiabált vissza Jóska, de Kálmán mintha nem is hallotta volna.

Káromkodott egyet, összehúzta magán a pufajkát. Dülöngélt az erős lakótelepi szélről, mintha fejébe szállt volna a reggeli feles, amivel belülről igyekezett melegíteni magát.

— Melő? — kiabált föl gyanakodva, mikor meglátta Kálmán felféher arcát, majd nekivágott a csiszolatlan lépcsőknek.

— Idenézz, Józsi!

Kálmán a panelek illesztéseire mutatott, amin tegnap dolgoztak. A fémhuzalok szétváltak, csak a kékes elszíneződésből lehetett következtetni a hegesztések helyeire.

— A kurva annyát, Kálmán, ez bármikor összedőlhet — sutogta Jóska. Óvatosan közelebb merészkedett, megtapogatta a huzalokat. — Kapcsold be az áramot!

Szeme elé emelte a védőárcot, még arról is megfedkezett, hogy kesztyűbe bújjon. A hegesztőpálca lustán olvadt a hidegben,

s gyorsan szilárdult meg a kötés. Kálmán ráköpött és gyanakodva megmarkolta, mikor már nem sistergett.

— Nem értem, Józsi. Tegnap, mintha az egész emeletet megcsináltuk volna.

Józsi vállat vont. Körbesiettek a csupasz falak között.

— Isteni csoda, hogy a szél nem fújja le őket. — mutatott Kálmán a panelek szétvált hegesztéseire.

— Küldd el az embereket, táguljanak az épület mellől. Megcsináljuk. De meg ne mondd nekik!

Mikor Kálmán eltűnt, Jóska lesietett a hatodik emeletre, hogy megvizsgálja a varratokat. Ott tökéletesen tartottak.

Jóska és Kálmán ebédelni sem mentek és elengedték fülük mellett a malterhordók gúnyos megjegyzéseit is.

— Csak nehogy hozzák az új paneleket — sóhajtott Jóska, leengedte a hegesztőpisztolyt és az útra pillantott.

— Nem hiszem — vont vállat Kálmán. — Múltkor sem hozták ilyen hidegben. Géza is felszívódott, egy darus pedig biztosan megéri, ha fölösleges.

Estére elgémberedett kézzel, vörös orral és recsegő térddel tá-molyogtak le a hetedik emeletről. A varratok olyanok lettek, mint-ha vizsgára készültek volna. A vonaton berúgtak, de az asszonyok nem szóltak semmit.

★

— Baj van, emberek, segítség kell! — lépett a tűz körül melegedőkhöz Kálmán.

— Sírógödört ásni a prémiumnak? — szellemeskedett Kondor Balázs bácsi, a Martos Flóra brigád legtapasztaltabb tagja. Annak idején még a Kőműves Kelemen falazóbandában kezdte mester-ségét.

Kálmán azonban el sem vigyorodott, dadogva mondta el, hogy a hetedik emelet hegesztési pontjai szétestek. Miután meg is győ-ződtek róla, Balázs bácsi brigádröpgyűlést hívott össze a tűz körül, majd küldöttséget menesztettek a füstölő keményű faházba.

Simon Béla először hallani sem akart a hegesztőbrigád foga-dásáról. A központból érkezett, elragadóan csinos pszichológusnő-nek udvarolt, aki hamarosan felmérést készít, miként lehetne a dolgozók munkaejét jobban hasznosítani.

— Makacsodnak, Simon elvtárs, azt mondják, leállt a munka — csicseregte a telefonba a titkárnő.

— Adj valamelyik főkosnak — mondta durcásan Simon Béla, és udvarias grimaszt vágott a pszichológusnő felé. — Balázs szakikám, nem kell idegeskedni, szóltak már a panelgyárból. Kicsit le vannak maradva, semmi izgalom, hamarosan lesz munka.

A következő percek örökre emlékezetesek maradnak Simon Béla életében. Szájtátva hallgatta emberét, még közbevágni sem tudott, ráadásul vendégéről is megfedkezett.

A pszichológusnő ugyan sokat sejtetően azt ígérte a fölé ma-gasodó, szakállas medvének, hogy minden bizonnyal találkozhatnak még gyümölcsözőbb körülmények között is, ám ez sem gyakorolt észlelhető hatást Simon Bélára.

A hidegben szerencséire magához tért annyira, hogy alaposan leszedje a keresztvizet a tróger társaságról, akiknek szart sem ér a munkájuk. Önbizalma akkor jött meg igazán, mikor sajátkezűleg készítette el az első, láthatóan tartósra sikerült varratot.

— Tessék szakikáim! Itt látható a tökéletes munka! Engedje-nek közelebb mindenkit, hadd lássák! És tudják, mi a megoldás titka? Ha olvasnának újságot, nem állnának ilyen bárgyú kép-pel. A minőségre való törekvés! Mert nem az a lényeg, hogy minél előbb összetaknyozzuk az épületet. Nem a célprémiumért adjuk át határidő előtt a házakat, szakikáim, hanem, mert vizes lyukak-ban is laknak emberek. Gondoljanak az unokáikra! Azt hiszik, lent maradnak, Mucsán? Egy frászt! Ezekbe a lakásokba költöznek! Csak hogy a fejükre fog dőlni, mert nagyapáik képesek taknyolni szaros ezer forintokért!

Megvetően nézett végig a Martos Flóra brigádon. Elégedett volt határozott fellépésével, már csak az utolsó nyomaték hiányzott. Összevonta hát szemöldökét, és körülnézett: — Mikor is volt ma-guknak politikai előadás, elvtársak?

★

Másnap este kezdődött Simon Béláné kielégítetlenségének szo-morú korszaka, bár a pszichológusnőnek sem sikerült gyümölcsö-zőbb munkakapcsolatra lépni Simon Bélával. Egy üzenet volt az oka, amely az irodájában várta reggel. A Martos Flóra brigád kér-te, hogy tekintse meg a tegnapi hegesztést.

Ezúttal a brigád munkájának értékeléséből elmaradtak a szar és ehhez hasonló rosszalló jelzők. Simon Béla szomorúan állapíto-tta meg, hogy emberei és — most önkritikát gyakorol — kissé ta-lán ő maga is, kevés áldozatot hoznak az eredményért. Megfogad-tatta embereivel, hogy ezúttal sokkal jobban ügyelnek munkájuk-ra, állhatatosan dolgoznak, nem fogyasztanak szeszes italt reggel kilencig. A prémium szót csak akkor ejtik ki szájukon, ha mé-lyen a lelkükbe tekintve, érdemesnek találják rá munkájukat és szocialista életvitelüket. Elhatározták, hogy a brigád fiataljai be-pótoltják a halaszthatatlan teendők miatt fél éve elnapolt KISZ-gyűléseket, a brigádnapló gondosabb vezetésének céljából még egy embert kineveznek erre a posztra. Simon Béla jó vezetőhöz illően felvázolta a várható perspektívákat is: aki nem végzi rendesen a feladatát, még a brigád kultúrfelelősenek fontos posztjáról is le-kerülhet, a jók viszont feltétlenül elnyerik jutalmukat. Simon Béla garantálja nekik, hogy hegesztésük újra kifogástalan lesz, mint a hatodik emeletig.

A brigád kultúrfelelőse felhorkant, hogy micsoda demokrácia az, ahol mindig őt állítják pellengérre, csak azért, mert a dolgozók iskolájában is eltanácsolták. Simon Béla azonban megnyugtatta, példái nem személyekre irányulnak, csak lehetőségekre, melynek behelyettesítését mindenki önmaga is elvégezheti.

Simon Béla ezek után visszavonult irodájába. Határozott és a kellő időben történt intézkedése az embereket minden kétséget kizáróan megnyugtatta. Morgás nélkül indultak a hetedik emeletre, amire célprémium beígérése nélkül még nem volt példa Simon Béla rövid pályafutása alatt. Újból nekigyürköztek a munkának, ezúttal a megfogadott gondossággal.

Simon Bélát azonban továbbra is aggasztotta, hogy az igazi okot nem sikerült felderítenie. Pedig alaposan kifaggatott mindenkit. Néhány szabálytalanságra és gondatlanságra fényt derített, ám ezek összességét sem tartotta elegendő oknak.

Elhatározta, hogy távlatokból vizsgálja meg a kérdést, ez mindig segít. Ilyen meditációnak köszönheti a diplomáját is.

A lépcsőházból rajta kívül ketten érettségiztek; Szabó Laci, akinek szülei gyári munkások voltak és Pálfay Zsolt. Az ő apja gyakran szerepelt a tévében, de Zsolt nem tudta megmondani, mi is a valódi foglalkozása.

Szabó Laci két ponttal kevesebbet szerzett a felvételin, de bekerült, mert szülei foglalkozása miatt nem kerülhet hátrányos helyzetbe. Pálfay Zsolttal azonos pontszámot ért el, a mindig magabiztos és elégedett fiút fölverték, hiszen apja fontos közéleti tevékenységet folytat és „a gyerekben is van valami”. Simon Bélának azt ajánlották, hogy ne csüggedjen, érdemes tanulnia, csak kicsivel jobban össze kell szednie magát.

Simon Béla azonban szívből utálta a fölösleges erőfeszítéseket. Abban nem reménykedhetett, hogy a középszerű értelmiségiek életét élő apja a közeljövőben az ország figyelmének középpontjába kerül. Ahhoz sem volt kedve, hogy újra hátrányos pozícióból induljon. Így vállalva a kiátkozást, visszautasította a szülői jó tanácsot, nem ment rajzolónak a jól jegyzett tervezőintézetbe, ahol apja barátja osztályvezető volt. A 24-es építőipari vállalatnál helyezkedett el segédmunkásként. Csatlakozása a Magyarország összlakosságának 56 százalékát kitevő hátrányos helyzetűekhez teljes sikert aratott. A felvételi vizsgán jelenlevő főiskolai KISZ-megbízott gratulált, hogy segédmunkás létére sok értelmiségi származású fiataalt is meg-

szégyenítő tudásra tett szert. Noha egy ponttal kevesebbet ért el, mint tavaly, tudta, hogy fölveszik. Túl sokat nem tanult, bízott a papírformában és azt sem írta be a jelentkezési lapra, hogy tavaly már próbálkozott.

Nem voltak nagyratörő ambíciói és az újabb atyai intelmek ellenére ösztöndíjszerződést kötött a 24-es építőipari vállalattal, hogy diplomázás után náluk helyezkedik el építésvezetőként.

Simon Béla tehát jogos reményekkel vállalkozhatott a meditatióra.

Szakkönyvek között kotorászott, de ilyen esettel nem találkozott. A leírások tanúsága szerint mindennek karikacsapásként kéne haladni. Ha nem akadozik a szállítás és eső is kevesebb esett volna, már a belső munkákat végeznék, ahogy az a nagykönyvben meg van írva.

Simon Béla rájött, hogy az alapoknál kell kezdeni a vizsgálódást. A Hegesztési ismeretek című vékonyka kiadvánnyal kezdte. Többszöri átlapozás után talált a lap alján egy apró betűkkel szedett szövegrészt. Az azonban az első látszattal ellentétben használhatatlannak bizonyult. Feltett kiemeléssel ugyanis ott állt zárójelben, hogy a *nyugati melegponti csatlakozások alapvetően más technológiai berendezkedésének mellékjelensége*.

Kedvetlenül a sarokba dobta a könyvet. Pedig azonnal cselekedni kell. A titkárnővel felhívatta a panelgyár szállítási részlegének vezetőjét, Pallai Gézát.

— Hogy állunk a szállítással, Pallai elvtárs? — tapogatózott óvatosan.

— Elnézést, volt egy kis zökkenő, de már útnak is indítottuk a késedelmes szállítmányt — mentegetőzött Pallai.

Ez ugyan erős túlzás volt, jó, ha ebéd után kezdhetnek rakodni, de majd megbeszéli a sofőrökkel. Legjobb, ha azt hazudják, hogy váratlanul lezárták az utcát, vagy egy rosszul parkoló úrvezető miatt nem tudtak ráfordulni a Kőényesi útra. A vonal végéről hangos sóhaj érkezett.

— Olyan nagy galibát okoztunk, Simon elvtárs?

— Gondban vagyunk. Pallai elvtárs. Egy nyitva felejtett slag alámosta a toronydaru sinpárját, nem tudnának lemálházni az emberek.

— Hát akkor mit tegyünk — kérdezte Pallai ügyesen begyakorolt, kétségbeesett hangú színleléssel.

— Visszaküldeném a fuvart és szőlök, ha rendbe hozták a sít — ajánlotta Simon Béla. — Nagyon elázott ugyanis — tette hozzá és arra gondolt, hogy a sofőrökkel valahogy meg kell egyeznie.

— Kínos ügy, roppant kínos, nem is tudom hirtelen, hogy számoljam el a visszafuvar. Ugye, a szigorított körülmények között... — dörögött Pallai Géza.

— Hálásak lennénk a szívésségéért, elvtársam — mondta határozottan Simon Béla.

— Várjon csak! — csapott homlokára Pallai Géza. — Tartsa a vonalat!

Két perc múlva, miután elolvasta a Népszabadság apróhirdetéseit, ziháló hangon szólt a kagylóba: — Nagy mázlisták maguk, Simon elvtárs! A fiúk szerencsére elcsesztek az időt a tankolással, még itt találtam őket. A kutya úristenit, micsoda szerencsés egy társaság maguk, elvtársam!

★

Mivel hiába is makacszkodtak a hetedik emelet hegesztéseivel, Simon Béla döntő lépésre szánta el magát. Felkereste gondjával László Ferenc párttitkárt. Előadta a históriát és óvatosan utalt a Hegesztési ismeretek apró betűs megjegyzésére.

László Ferenc elnéző türelemmel hallgatta a beszámolót és annyit rögtön megjegyzett, hogy Simon Béla téves úton indulna el, ha a kelleténél nagyobb jelentőséget tulajdonítana a Hegesztési ismeretek megjegyzésének.

A pártvezetés nevében máris kijelenthetem, élesen el kell határozni magunkat attól, hogy párhuzamot vonjunk a két jelenség között. Az egyik bizonyítottan az eltérő technológia káros és véglegesen soha ki nem küszöbölhető jelensége, míg a másik... Nos, a másik gondosabb vizsgálatot igényel. Természetesen műszaki vizsgálatot, melynél figyelembe kell venni a technológia eddigi eredményeit. És mondd csak, Simon elvtárs, az emberek között milyen a hangulat?

— Nem is tudom. Biznak a technológiában, de a munkásközvéleményt természetesen komolyan foglalkoztatja az eset.

— Meg kell őket nyugtatni! Tarts előadást! Nekem ugyanis elég gondot okoz a kérdés műszaki vizsgálata.

Megegyeztek, hogy két nap múlva László Ferenc tart előadást. A technológia eredményei és aktuális problémakörei címben állapodtak meg. — A szocialista brigádok tagjainak természetesen kötelező a megjelenés, Bélám. Ennek végrehajtása a te reszortod lesz. — Másnap László Ferenc bizalmas beszélgetésre rendelte be Simon Bélát.

— Kedves Simon elvtárs, rendkívüli bejelentenivalóm van. Tá-jékoztattam az ügyben és a legfelsőbb helyről kaptam eligazítást. Mint arról beszámoltak, ügyedhez hasonló eset az utóbbi időkben már máshol is előfordult, legmagasabb szinten kellő ideje foglalkoznak az új jelenség vizsgálatával. Bár sajnos, még koránt sem sikerül az ügy végére járni, felhatalmazást kaptam, hogy rendkívüli bejelentést tegyek. Munkásgyűlést szerveztünk, a sajtó, a rádió és te-

Zalán Tibor

Orgonavirágzás

Ez a hajnali eső véres már

A telefonomban laksz

minden beszélgetésembe beleszólsz

minden mondatomat állítmányig vetközteted

Rosszkedvvel együtt lehallgatnak téged is

Azt mondd: orgonavirágzás az agyamban terjedő iszonyat

Mert mikor elmész egy vágóhíd fényei gyúlnak

vörösen koponyámban s szememen át

elfolyik a vérem — mikorra visszaérsz

Ez így van jól mondd nyugodtan így rendeltetett

darázs falja szívet ki véremmel éjszakázik

És hallgatva a hátam mögé állsz

mikor a redőny pengényi rései közül figyelem

eljönnek-e értem Elmennek-e értem Hajnal van

Északi levelek II.

Peer Gynt

Babacsörgő-romok között vergődöm át az éjszakán

Virrad — hónaljadban besötétedik

Múlhatatlan szerelemszagodban távolodom

levízió képviselőit már értesítettük. A te dolgod lesz a technikai részletek lebonyolítása. A sajtó és televízió képviselői nyugodtan megtekinthetik a helyszínt, vezetőik megkapták a megfelelő tájékoztatást.

★

Simon Béla a munka nélkül ténfergő hegesztőket beosztotta a kiküldött dekorációkészítők mellé, így jól haladtak az előkészületek. A sok gondot okozó épület betonlábazatát szemelték ki a nagygyűlés helyszínéül, kameraállásokat ácsoltak, és felállították a hordozható, aranyozott kartonból kivágott Lenin-portrés, vörös drapériás háttérrel. A betonlábazatok köré nylonfóliát húztak, a szél ellen, és a szomszédos hőközpontból csövön át meleg levegőt fúvattak a széksorok közé. Simon Béla már előre beosztotta a vállalati ebédlőből ideszállított székeket és a hirdetőtáblára kifüggesztette az ülésrendet. Piros filctollal aláhúzta, hogy az elmaradó emberekért a brigádvezetők felelnek.

Az embereknek azonban eszük ágában sem volt elmaradni. Az ajtónak kinevezett nyílás elé munkásörök álltak és megkezdődött a gyűlés.

— Kedves dolgozók, elvtársak! Örömmel köszöntöm önöket itt, a készülő épület talapzatánál, mely fényesen bizonyítja technológiánk eddigi eredményeit.

László Ferenc ezután részletesen és érzékletesen ismertette a technológia eddig is sok áldozatot megkívánt történetét, a munkások fontos szerepét a technológiában, majd így folytatta:

— Elvtársak! Hiba lenne, ha eltelnénk eddigi eredményeinkkel! A technológia állandó továbbfejlesztést igényel és azt már előre megmondhatjuk, hogy áldozatokat is. Napjainkban, a nyitott technológiák korában új feladatok és gondok is állnak az alkotó továbbfejlesztés előtt. Köztudott, hogy technológiánk, mellyel szemmel látható és nem éppen barátaink által is elismert eredményeinket elértük, tartalmaz más technológiákból átvett elemeket is. Ez azonban nem jelenti eddigi vívmányaink értékének csökkenését, sőt! És, ha most átmenetileg jelentkeznek is gondok — melyek a külföldi technológiáknál fellépő problémákon keresztül érvényesülnek nálunk —, nincs okunk a csüggedésre. Hadd utaljak Lukács György szavaira, miszerint a szocializmus minden gondja ellenére is jobb a kapitalizmusnál.

László Ferenc itt hatásszünetet tartott. A Martos Flóra betonozóbrigád sugdolózni kezdett: — Melyik brigádban dolgozik a Lukács szaki!

Kondor Balázs bácsi is értetlenül motyogta maga elé a nevet. Pedig mindenkit ismert a 24-es építőknél. Ismerőseit a vállalati vetélkedőket követő csöndes tivornyákon szerezte, ahova törzsgárdatagságára való tekintettel mindig beneveztek.

— Elvtársak, hadd fejezzem be azzal, hogy aggodalomra nincsen ok. Terveink teljesítése reális, ha mindenki rendszeren megteszi a dolgát. De csak akkor, ha mindenki! — emelte fel mutatóujját László Ferenc. A munkásörök elléptek az ajtónyílás elől.

★

Két nap múlva Simon Béla felkereste László Ferencet, és gratulált a tartalmas előadásért.

László Ferenc mosolyogva szabadkozott.

— Egy dolog azonban változatlanul foglalkoztatja az embereket. Mi lesz a hetedik emelettel?

— A hetedik emelettel? Ja, persze. Semmi ok az aggodalomra. A legfelsőbb vezetés ezzel is foglalkozott. Elmondhatom, hogy ez kemény dió. Arra a következtetésre jutottak, hogy ideiglenesen, a technológiai részletek átvétele miatt idegen technológiai módszerekhez kell folyamodnunk.

— Arra gondolsz, hogy...?!

— Arra! Erősnek kell lennünk, Béla! Előre megmondtuk, hogy áldozatot kell hoznunk. Vagy hagynád veszni eddigi eredményeinket? Gondolj csak csodálatos lakótelepeinkre, mind a technológia eredményeként virágoznak!

— De hát az idegen technológiák bírálatában kifejtettük, hogy ezek a módszerek sok esetben kegyetlenek és embertelenek...

— A lehető legkisebb veszteségre törekszünk, Béla! Számítógépes vizsgálatokat folytattak, hogy melyik réteget kell..., hogy melyik réteg hozza az áldozatot. Tudom, Béla, most nehéz feladat előtt állunk, de keménynek kell lennünk. A saját érdekünkben.

★

— Simon elvtárs, baleset történt, jöjjön azonnal — robogott a szobába Kondor Balázs. — A szegény Fodor Karcsi gyerek. Istenem, micsoda véletlen! Szerencsétlen fiú, a légynek sem ártott.

A vizsgálobizottság a mentőkkel egyidőben érkezett, megállapította, hogy véletlen baleset történt, amelyért senki sem tehető felelősé. — Olyan ez, mint a történelmi fejlődés, kanyarog, de azért halad, ahogy kell — tárta szét kezét a bizottság vezetője, és Simon Bélára nézett.

Simon Béla visszavonult a szobájába és maga elé meredt. Rövid idő múlva a pszichológusnő nyitott be. Alaposan kicsípte magát és tréfásan megmarkolta Simon Béla szakállát.

— Látja, még csak együttműködésünk legelején tartunk, máris kitűnő hírt hozok. Azt üzeni az egyik embere, hogy a hegesztés olyan a hetedik emeleten, mint régen volt. Na, mi van, nem is örül?

— Tudok róla — vonta meg a vállát Simon Béla. A durcás pszichológusnőre meredt és érezte, hogy ama bizonyos tájéka követelőzően megmoccan. Csak éppen kedve nem volt még.

Zonda Tamás

Halottak napján

A lugasok zavarbajöttek mára
hajnali szemem deres rebbenés
vacogó báránynak kell
párducokkal dacolni újra:
fanyar illatával hajában
itt az ősz megint

A nyár keréknyomain jégvárta
készülődik

majd ránkzuhanak a

kertek barna lucskai

foszló krizantémok

árokba, halomra löve...

Bágyadt kérdések döngicsélnek

sietős dolgú percek

a napórák is lassan elvesztik

lényegük

Most már ideje nekem is

készülődnöm

Már nem haragszom senkire

Fegyvert adnék bánatom

gyilkosának

Ősz

Mint műtőben, ájulás előtt

a csend tapintatos.

Várom védtelen,

hogy rozsdáit

rekedt kapkodással belémdöfi.

Arcom lángszóró- emlékeire

már szítál a készülődés,

most suhan a pengeél:

borostás tartókon vérzik a nyár.

Romhányi Gyula

Tükör

Az arcodon azok a ráncok:

a tenyeremből loptad őket.

Az arcomon azok a ráncok:

a tenyeredből loptam őket.

Talán ütések,

talán simogatások nyoma —

talán kevés örömünk

közült színmásolata

Uram

én már a zsíroskenyérről is

leszoktam,

nehogy vas(d)tagnak nézzenek.

De

hogy szelíd(éh)ségembe bele ne

haljak,

írasd rám egy kis darabját az

édeni árokpартnak,

hol néhanap legelészhetek.

A Didergő Király aratásában

sz.: 1. a Didergő Király
2. a Didergő Király csapata (16 db, akár egy jó sakks csapat)
3. Vanda királyasszony, a félelmetes
4. A Plébános Úr (királyunk humánus főnöke)
5. beugróba az Üzemi Négyszög három maradék tagja
6. Kicsi, a Didergő Király ifjú szerelme: Joó Katalin
7. utolsóként, és, mint az Üzemi Négyszög — mellékesen: a Historikás, aki hivatása szerint Eridanus történetírója vala. Ez volnánk mi.

A felhasználandó, felhasználható anyag:

1. a Didergő Király naplója
2. utalások, vissza utalások, valamint igazolások és visszaigazolások
3. „Hol a kalap?”; „Ki a répa?”
4. a Historikás összegyűjtéséből származó anyagdarabkák „a” nyomda életéről; megjegyzései „a” módszerrel kapcsolatosan.

I.

Szürkületben keltünk: más íze van a hajnali levegőnek, más színe a napnak, ha korábban nyitjuk — bár aludni nem tudtunk, kényszerítve kegyetlen tegnapi napunk fekete szívéből —, így beszélünk, s mosolygunk: ébredéseink lemosás a gyászt kedvünkről lemosás a gyászt kedvünkről.

Pálinkát nem ittunk, pedig vala frigiderünkben. Nem vagyunk áantialkoholisták! — első pillanataink szép kedvével első rendünk ez.

Utunkon, mely Horára vezetett, ahonnan a Didergő Királyt lesűk, rongyos cigányokkal találkoztunk, aludtak (rongyot tányérra, pohárra cserélő öreg cigányházaspár), bokáig érő kicsi kutya keltette őket éreztünk. Megállunk. Beszélgetünk és segítünk összeállítani a kocsit, melyet a hajnali köd leple alatt felborított a barna csikó, hiába lábán a békó. A házaspár be van csapva. Szabolcsi bevándorlók által, akik Eridanus aprócska tsz-ében állatokat tenyésztenek. A házaspár be van csapva háromezer forinttal — üzleti manőver. Úgy érezzük: hihetetlen *hatvanéves cigányt hintába vetni!* Szívünk moccan, segíteni szándékozunk: „Ó, mi azzal nem leszünk gazdagabbak!” mondá az asszony, csodálkozva elhiszük, és nem teszünk semmit az igazság érdekében, de megjegyezzük: *zsivány harap zsi-ványhúsba, ragyogó foggal.*

„Minek neked írógép? Költő vagy?”

„Ja. Költő. Alanyi. Szenvedő...” (pütyi a Historikás életéből).

Az óra nem kevesebb durvasággal kelti, mint más napokon, a Didergő Királyt. Munkásálma... munkásálma: az éjszakai viharban ronggyá ázott 1 000 000 betét, melyet tegnap kikészítettett, de a szállítók kifejeztették a vagonból, Kipattan. Fölrántja a redőnyt. Hála neked, uram!

Visszabújik. Vanda nem ébred, csak bújik. A Didergő Király talpán a lepedőre emelte, most ott szúr a „kurva babapiskótamorzsa!” Dan úrfi eredményes esti tevékenysége nyomán, de most ez jó, csak jó! De azért helyezkedik, szúrjon máshol!

Kivárja a melegben a legutolsó percet, s akkor kivonja magát a combok kéjre alkalmas kalodájából, vállát, mely párna volt az éjszaka — helyzetéből, ezt igen nagy óvatossággal, mert Vanda nyújtani kívánja ezeket az utolsó pillanatokat, átöleli nyakát és — ne adja isten! — még „meglep” az álom.

Vanda királyasszony alvó feje levéve a királyi vállról: puha-pihe fejecské; a királyi férj hogy imádtá valaha ezt az ébredést és mily mérvű dobogtatásba részelteti ma is — néhanap — a szerelem szent, a szerelem igen nagy dolog, kivált, a hetedik év végén, ha lelhető. Az a sok szép szó! Sok szép dal! Emlékezik az akácfák alatt, míg háborús sebeket hever, gyógyít, illen kést, ollan tört: illen nyomot szívében, ollan hasadékat.

Vanda most a legszebb. A hajnali percek, amíg meg nem ébred, tündökletes nyugalommal ajándékozzák: orcája sima és harmatos, szája sem látszik oly kegyetlennek. Óvatos csókkal kedvez a helyzetnek a Didergő Király. Ez a szerelem pillanata, mely mély, hűs, és bővizű, akár a jó hegyi kút! Nem hordják vízzel, újra és újra feltöltődik: be rossz üreg, melybe vizet köll cimbálni, kivált, ha hegyi.

Valamint: alkalmasint „jobb más kútjából meríteni!” s a magyarázat: azt nem köll tőtogetni...

Kivált. Ha. Heggyi! — hangsúlyosan. Ez is kuttyánk kölke, mondá a Didergő Király.

— Ne keldst fel a gyerekeket, legalább csukd be azt a rohadt ajtót! — kezdi a napot Vanda imígyen, bár a harmat még lapul.

A két zsvány kiskölyök szeme persze rég nyitva. Erre a hangra vártak. Hajnali lemez. Kislemez, mert a Didergő Király nem ugrik be reggeli provokációnak. Estinek sem.

— Jó — bólintja tehát, reápillant asszonyára, asszonya gyönyörű testét dicsekvőn mutató paplan domborulatjaira, homorulatjaira és arra gondol, néhány perce még minden a legszelesebb ösvényen haladt a szokatlan felé.

„túl soká éltem ágyakban”

„túl soká éltem ágyadban”

„túl soká voltam ágyadban”

Igy kelt és így kel tehát a Didergő Király, áldva az urat, nem küldte az esőt.

Nincs formán kívüli mozdulata: Gyufa—gázláng—tejforralás—Omnia—közben—00—beretva—tus—Cogate—törkö, mindeközben a hideg megborzongatta.

— Remélhetem, hogy ma hagysz a kávéból? — kérdezi a királyasszony. Szerelem már nem motivál, a hangsúly, az él régi.

— Persze, kedves — bólintja a Didergő Király. — Persze, persze. Bundáskenyér—tea—citromnyomó—kiugrasztott citrommagok: Te rántottát kérsz, kedves? Tudniillik, ha bundáskenyeret készített a királyi férj, asszonya rántottát kívánt.

Indul ő füstölögve. Első cigarettáját, Vanda királyasszony első mondatát szíjja. Megteremtve véle a távozás boldogságát. Az út első harmada elfogy lába alól, mire a csikkek földre kerülnek, de ekkor kristályos levegő áramlik, tölti melle vékáját, és érzi: Eridanus! Valami van a levegőben! Eridanus!

II.

Gyöngy az idő, vándorol. A vándorlás is gyöngy: így vándorol. A távoli Vadas-hegy birkanyája is gyöngy, már elszívta első cigarettáját, asszonya mondatát, korai kelést, korai indulást; gyöngyöt simított gyomrába a hajnal első korty pálinkája, ez is gyöngy, s az is, hogy erőt érez magában, ha kedve támad, futva teszi meg a következő kilométereket a sétányon, a Lókos fűzekkel, platánkölykökkel szegélyezett partján.

Most nem jut eszébe; rabló kése volna gyöngyei ellen: hányszor járták meg Vandával ezt a partot, hányszor és hány fűz alatt bontották le szerelmük kagylóját, vették tenyerükbe szerelmük gyöngyét!

Nem küzd ellene, hogy a szarkafészkes fűz látványától első nászuk jusson eszébe: „Tehetetlen ember hazudik!”, ami gyöngy volt gyomrukba telepszik, s marad, csak rontás van rája mondva, az idő egyszer megindul, lerántja a mondat, haragosan vesszőt csatogtat hátunkon. Így szerénykedett a Didergő Király, eltítolva Joó Katalin előtt a „minden dolgok lényegét”. Ebből aztán szegény Joó Katalin érthetett bármit, csak azt nem, hogy a Didergő Király hullámvölgybe került asszonyával, két fiával, s a világgal.

„Letjobb kiveretése a rossznak”, mondja majd néhány hét múlva vén berakónője: „Csóvannyál kétszer segge partjára csapni, megkenni szenteltvízzel éca, amikor nem tudja!”

De kit kell csalánba vetni? Didergő Király fejében Vandához nem kapcsolható, de a berakónő csak ismeri az életet, ha mondta, akkor valakit büntetni kellene, morfondirozik majd a Didergő Király.

De hát Vandát? Épp Vandát? Dehogyan bánthat meg ő két gyönyörű fia anyját! Tudja, a munka rettenetes, két bolond kis kölyök égeti, akár a láng. S, hogy nem ezt ígérte!

Nem ezt ígérte ő, tudja keményen, dehát mit lehet tenni, őt év még nem egy élet, a változásnak most kell, kellene bekövetkeznie... De nyomorultak lettek egy kicsit, mintha beágyazódott volna gyöngyük sok csúf nap ölébe...

Gyöngy az idő, poroszkál. A poroszkálás is gyöngy, s a gyöngy hajnali pálinkától gyöngy dallamok jutnak eszébe, mosolyogva dudorász. Lépteit, könnyű, bandukoló lépteit ritmushoz igazítja. Gyöngy a lenge szél is, a felfelé kúszó nap is. Szereti nyári sétáit, ingébe kapaszkodik a szél, megmosdatja, megtisztítja az éjszaka porától, kedvetlen és gyakori szűzességétől.

Korai az idő, tövig húzott fékkel halad, mint a kocsisok, ha szennet szállítanak lefelé, bikanagy muraközi lovakon.

A lány még szűri a tejet.

Néhány perc, talán még tíz is, mire eléri a Lókos fölött átlépő semmi kis vasúti hidat. Ott nem szívesen vár a Didergő Király. Ott jobbra a szarkafészkes fűz, ott a szétszórt kagylók. Egyedül meglátja, megnézi, megforgatja, megsíratja. Inkább itt ül le és marad gyönyörködve...

Kicsi! Kicsi! Kicsi! mondogatja a Didergő Király halk hangokkal, érzéssel tel, melyek úgy ülhetek a kicsi lány markában, oly szívet melengetőn, mint a néhány napos, puha, pici csirkék, s hangjuk: cshi, cshi, cshi —, barátságot költ a hallgatásban.

Ó, hát mi másra való vón a rózs, ha nem illatismerő orr issza áradatát.

Ezzel, mint majd később kiderül, semmi rosszat, rémítőt nem mondott a Didergő Király, hacsak a sóhaj nem rejti: Márton hogyan bont szét ezernyi izedet *kisvirág?*

A hajnali nedves fűben fetrengve elégedettségünkben: mulatunk Kárász Marcin, a nagykezü, fekete vasutason —, vajszerű Zsigáját mossa. Szombat lévén szerelméhez (Joó Katalin) igyekszik reggeli után. De mi látjuk Joó Katalint, száz méter és eléri a semmi kis hidat, megcsókolja a Didergő Királyt ma reggel is. De azért nézzük az áttételt: Vasutas vasúton!

Úgy teszünk, mintha elfeledkeznénk róla, miféleké voltunk húszévesen. Hogy szó, de miféle szó, kérem, a szerelem. Fejünkbe áll vén grafikusbarátunk bánata: „Mi már csak totyogunk, Histori! Kolduljunk a szerelmet, barátom! Húsz alatt! Ki tárgyalt velünk húsz alatt?” Tulajdonképpen nem tévedett sokat. Mi, a szerelmet kiszolgáltak, már nehezen tévedünk, de éveink múltak... Ezt is arattuk. A hajnal nagy segítség, az ember ne számolja el magát. Az a megereszkedett bőr! Karikás szemek!

Nézzük korábbi áttételünket: VASÚTON, s VASUTAS; Joó Katalin ballag a vasúton, melyet fűzek kísérnek. Puha, kellemes fű. A fű tehát kellemes és puha, ha harmatos is.

Ez nem munkahely!
Ez nem berakónó betanítása!
Pipacsokkal teli rét.
Sarjával.

Néhány hangyaboly, távol vakondtúrások, amott traktor vesztet-
te sárkölöncök megkeményedve, gömbölyűen az esőtől.

Kévánás a Didergő Király dús szemöldöke alatt.
Dús ölében.

A kislány — Joó Katalin — ott ül nagy baja buja fűve köze-
pén. Ha tudná, ha látná (szép törvényem — H.) mit rejt a pipacs,
mit a kankalin, amott néhány korai búzavirág: kevesebbet moso-
lyogna. Kezét maga kezében tartaná, melle nem érintené a Didergő
Királyét, a Didergő Király kőkemény férfimellét, mely „ízeket, illa-
tokat” ismerő.

Szárnyat épít bölcs szavakból.

Hantot szüzi vérnek, búcsúzó balladát, aranyágot, violát. Joó
Katalinnak örömet, csodát.

Dalok, játszik, szárnyal, ha a csapat látná, tanulhatna csodál-
kozva. Maga ropja, reklám nélkül. Rég vitt kardja, a rozsdá nehől
megfogta, megmarta, nem bizott életében, de már fénylik, villog.
Fénybe tartja, hadd lásson, hadd járja át a napot szikrája.

A Kicsi szép. Persze szép. Hogy került volna csúf szűz a Di-
dergő Király mellé! Szeme hegyi kút, amikor még nem járják át
növények. Ajka virág. Sudár testét szélvihar meg nem lengeti, le-
velét nem szaggatja...

III.

Még nedves cipője orra, térde zöld, amikor megérkezik és fel-
áll a dombra, kiveszi kezét zsebéből, elsimítja arcát a bosszúságot,
felkiált:

— Jó reggelt, urak!

— Szevasz, király! — zúg a csarnok a domb körül, a gépek hang-
ja törpén zugba húzódik.

Ma is, mint minden reggel, megborzongatja a köszöntés tüze a
Didergő Királyt. Végigszánt hátán. Egy darabig nem szól, aztán va-
lahol egy füstölő cigarettát lát meg, valamelyik festékes kézben,
tizedmásodperc alatt elmúlik a meghatottság: — Gyalog! — kiált
a segédmunkásra. — Ide, hozzám!

A férfi finoman egymás mellé helyezi — vonalba — lábát.

— Ki mondta, hogy dohányozni lehet a munkaterületen? —
harsog a Didergő Király.

— Nem volt időm kimenni, király... — mondja a gyalog, szét-
tárja karját.

— Az embernek ki kell birmia azt az időt, míg nem engedhet
a szenvedélynek, fiú! Te nem így gondold? Kihez vagy beosztva?
— Mindenki dohányzik munka közben, király. Mindenki, csak
te nem tudod.

— Miért, fiú? Miért? Hát föl akarjátok gyűjtani a csarnokot?
Leül a székebe: Asszentségit! Ezt nem várta, azért ez mégis
disznóság. Kurvák!

Röpgyűlés, röpgyűlés, röpgy... Most? Most! Rögton!

— Fiúk, nem tart soká, azt akarom, csak három percet álljon a
gép. A mérgemet hitelen lenyeltem, megoldást keresünk. De azt
szeretném, ha megjegyeznétek, disznóság szándékosan ellenemre
dolgozni, számtalanszor kértem a csapatot, hogy ne dohányozzék
idebent. De, hogy a kérés nem ért célt, és a megszokás lényegesen
nagyobb hatalom bármi másnál, nem is reménykedem benne, hogy
ezután megálljatok. Tehát, ha nincs nagytónok, nincs közelben a Plé-
bános Úr, rágyújthattok. Csikkeket persze eltüntetni: viszont a csa-
pat tizenhat tagja a mai napon megalakítja az üzem önkéntes tűz-
oltócsapatát. Ezzel tartozunk a tűz lehetőségének, ti ennyivel tar-
toztok nekem. Becsaptatok, becsaptatok, fiúk... Ez szomorú. Ja és
mit szóltok hozzá, ha megnyerjük az őszi járási tűzoltóversenyt?

— Nyerjük! Nyerj...! Nyer!

— Oké, urak! Heti két edzés. Én leszek a főtűzoltó...

Képessége, tehetsége, vezetési készsége... kong fejében a kis-
harang, játsza századszor a Plébános Úr szavait, mellyel levette lá-
báról, mellyel ő lábával levette saját magát masinájáról,
aztán megsiratta. Tehetsége, vezetési készsége, remek szeme, kiállása,
hibákra rápillantó! Ilyen embert nem engedhetek pusztá gépmun-
kásként tevékenykedni, soha nem bocsátanám meg magamnak, ha
nem kísérleteznék, nem tennék vezetési kísérletet.

Hetekbe került, míg kemény munkával mindenkit elmart gé-
péről. Egyedül maradván, úgy bánt vele, mint a kislánnyal, testvéré-
vel, minden óhaját figyelte, minden kívánságát azonnal teljesítette.
És a gép neki *szolgált*. Reggel *pöccent*. Nem vadultak rajta inasok,
sem pénzvadász kismesterek, akik csak hajtják a gépet, hogy a
norma fölött álljanak meg, nem törődve vele, hol sír a gép, miért
nyöszörög.

A jó berakónó fél siker.

Jól idomított nőszemély többet ér hat darab közepes kollégánál,
bármilyen jó kocsmacimborák is. Vénasszonyból igazi, szája íze sze-
rinti nőt fabrikálni lehetetlenség. Fiatalhoz meg nagy türelem kell.
A gyereknevelés nem erőssége, de nem volt választása.

Nőt betörni pont úgy kell, ahogy gépet szoktat tisztességre az
ember. Kemény kézzel lepucóvalni a sallangot, fölösleget, csak és
csak! Magunk ellen is! Ha kell, durva hanggal, alkalmanként egy
seggberúgás se árt meg. Ugyanígy a dicséret, mely gyereklánynál
annyit tesz, mint az egészen friss fiatalasszony tizedik ebédjének
jóízű falatozása. Látni kell benne a szívet. Mosolyogni kell. Okos,

félreérthetetlen mozdulattal fejtetőt simogatni. Netán játékosan há-
tat döngetni. Az *egy* ember kedvéért, ha látható alkatában a *jó be-
rakónó* lehetősége, érdemes változtatni az esetleg más alkalommal
már bevált módszereken: ezt mindenki maga tudja, mindenki ma-
ga birtokát építi.

A melegért amit lehet, meg kell tenni, hiszen egymás mellett
dolgoznak majd, munkatársakká válnak, többet lesznek együtt, mint
házastársukkal, szeretőjükkel. Minden napon arra vannak ítélve, ha
tetszik, ha nem: elviseljük egymást, s a nyolc órát. Így tehát: —
Nem ugatunk a berakónóval, kicsi fiú! Ő keresi a pénzünket! *Nem-
igaz?*

— Nem ugatunk a gépmesterrel, nagylány! Ő a pénzünket ke-
resi, *nemigaz?*

Szentencia csapatunk számára. És az uszálynak.

— Dudá! Dudá! Dudá! — ezt mondjuk a Plébános Úrnak,
természetes kedvességgel, okos nyugalommal, még akkor is, ha os-
tobán döccen rég tiszta munkafolyamunk közepébe. Ha bajt kever-
ne, vezetőnk, aki barátunk: el fogja intézni! Aki *velünk* van!

— Dógozni, fiúk! Dógozni! Lányokkal vigyázni! Hajjj! Hesss!

A csapat induláskor még vigyorodik. Lehet, kérjük tisztelettel,
hogy ma sem sikerült megcsipni Joó Katalint királyunknak? Abbija
meglehet. De nézzük csak a térgyit, könyökit! Ott más mutatja ma-
gát, de „lehet, hogy nem volt szerencsés a megcsípítettetés? Kérjük
tiszteltetvel!”

— Hogy lesz? — ordít a szélrózsával induló csapat hátra.

Ritmikájuk, sarkuk, szemük egy koreográfiával kiosztott: ezzel
fordulnak:

— Megnyerjük, király!

— Hogyan!?

— Száz lépéssel, király!

— Mert?!

— Szeretünk téged, te vagy a legjobb!

Letörlik a vigyor félelmét. Rohadó banda, ahol kinevetnek...

Az új lány nem szeret mosakodni, munkaruhája métereiről nyil-
vánvaló illatokkal fertőzi a gép tiszta olaj- és kellemes festékszagú
levegőjét: akinek a vére nyomdász, annak a nyomdafesték szaga
nyugtató, békítő, mint erdésznek virágzaskor az akácé! Először pél-
daul, szolid üzenettel figyelmeztetjük. Nem lehet rosszabb, mintha
az első napokon örök időkre szóló sértéssel terheljük kapcsolatunkat.
A Didergő Király praxisában néhányszor előfordult már, de még
ma is pironkodik, ha szeme elé kerül a szemrehányó nézés, örökös
gyűlölet. „Hiszen, az okosabb én vagyok! Nekem kell tudni a kö-
vetkező lépcső felmérteit!”

Több oknál fogva szükségeltetik az említett figyelmesség.

1. Ahonnan a lány gépre került, a levegő egyéb telítettsége mi-
att nemhogy zavaró nem volt a munkaruha bűze, hanem nem is
érezte meg senki. (Ismerve *Eridanus üzeimet — bizonyíték nélkül fo-
gadunk a Didergő Király szavára! H.*) És miért nem veszi észre még
mindig, amikor meg kellene már éreznie? A beidegződés!
Emlékezzünk arra az időre, amikor albérlésünket csak a szeretőnk
tette rendbe, zoknikat szeretőnk mosta, és ha három napig nem
nézett felénk: a zoknikat bevágtuk az ágy alá lefekvés előtt. Most:
asszonyunk van. Mondjuk néhány hete, hónapja. Lakásunk van, két
csempés fürdőszoba, de a mozdulatunk egyszerűsége nem változott:
nézzük a Híradót, várjuk a *forduló* összefoglalóját: besederjük lapo-
san a zoknit. Nem is vesszük észre.

Innen indulva megértjük a lányt, figyelmesek vagyunk, figyel-
meseknek kell lennünk. Mint asszonyunk a tízszeri figyelmeztetéssel,
legalább!, mi is igyekszünk türelmünkkel változtatni áldatlan hely-
zetünkön!

A figyelmesség és türelem dicsérete: minden *nyugalomban* át-
adott tudásunk rózsásan gyümölcsözik. Ha a lány fél, mondataink
magva helyett arra koncentrálnak, mikor kezdünk üvölni: tíz mise
elhangzása után is csak ott tart, vagy még ott sem. mint gépre ke-
rülése előtt. Erre fölösleges példát keríteni. Hihető a türelem gyö-
nyörű gyümölcse. Ha nem így lenne, a nép nem szabott volna mon-
dást rá: *A türelem rózsát terem!* „Mi türelmünk, mi rózsája...”

Látjuk a Didergő Királyt. A gond el nem kerülheti. Mert fej-
jén megállt: mi lépünk néhányat. Szívünkbe zárva visszük a félel-
met: *Ha leveti a pályakezdést, hogy veti le a hatalmat, a megdön-
tött rekordok emlékeit?*

Rettenetes érzéseink valának a pályakezdekről: *idegen göncök
idegen fénye!*

Tükörbe pillantunk: ingünk Jegenyéé; mellünk bolyha Renáé;
láncunk asszonyunké, többszöri felszólítás ellenére. De a szűnyog-
csipés ádámcsutkánk alatt — az asztán emmink! A Lókos igaz tü-
kör. Hazugság messze kerüli.

Mi másképp kurziválunk —

Megengedünk magunknak egy-egy hangzatos betűt is — Szedő
úr ugyan szentséggel: „Klaviatúrába rekkenjen ujjá véknya!” és „A
csereznyét persze otthon felejtette a Historikás úr, ha jól látom!”
Ezzel a Karcika fogadott bennünket, sajnáltuk a dolgot, de tanul-
ságos példa...

IV.

Későn ugyan, de beszélünk nyomdánk nyelvezetéről.

Csodálatos Üzemünknek — bárha egyéb munkahelyet felülete-
sen ismerünk csupán — speciálisan fejlett nyelve támadt, alakult,
mely nyelvnek közelébe se kerülhet, mondjuk, egy szerelőműhelyé.

— Ha pusztá jelzés a vélemény: brummogás, nyöszörgés, vagy egy korty pálinka hideg pillantás kíséretében: a teljes mondatot valamennyi összetevőjével érti az öreg nyomdász...

Statuáljunk példát Kanász főnyomdász úr kollekciójából, a könnyebb megértés kedvéért.

Tehát, Kanász úr egy napon háromszor elmondja a következő mondatot: *Egy darab, szólt az arab.*

Először déli tizenkettő előtt három perccel: *egydarabszóltazarab.* Ott állnak négyen a pöfciasztal körül, s a mondat a sörmeccs első gólját jelenti. S mert a szünet és a verzál leesik ebben a helyzetben, bárki pontosan így értelmezi: Kanász urat asszonya a legutolsó krajcárról is elszámoltatja, neki nagyon fontos megnyernie a sörmeccset, ha veszt, kölcsön kell kérnie. Nincs a mondat közt levegővétel, mert a szuszogás, különösen az elégedett szuszogás figyelmet von el (vonna el) az ellenakció szemmel és rátartással hátrító pillanataiból.

A MÁSODIK, a Hétfői Konferenciát követő Termelési Értekezleten hangzik el, ahol az események nem követik ritmikájukkal a szív játékokat, a lélek követelő tempóját.

Igy dörmög Kanász úr: Egy darab — — — szólt az arab!

A negyedéves terv teljesítését elmuuulasztató akadályok ecsetelése közben három hosszú, lélekemelő szippantás nyomdánk levegőjéből, közben megsimítja szakállát, mosolyog, de nem marad ki semmi. Nem marad ki semmi a világon, amit ne tudna Kanász úr, és amit ne tudna mellette a nyomdász urak serege. Nem kap gólt! Ugyan! Ki lőné? S ha lőné, ki adná meg?

Kanász úr mindent tud nyomdánkról, sokkal többet, mint a Hétfői Konferencia résztvevői, egyetemben: Plébános Úr, Üzemi Negyszög, valamint a Vezér.

Azért ne essünk át a ló túlsó felére. A három könnyed, hosszas szippantás azért nem százhárom, mert jó, ha az ember figyel, ha megtámadnák, vállból kontrázhasson.

Bár a beszéd — kár — nem több BESZÉDNél.

Igy, a kontra se több KONTRÁ-nál. A javaslatok, tervek, bármily okosak levének, az ímént rajzolt B.-nek, vagy K.-nak tűnnek. S az *eredmény*: 0. Így is, úgy is, amúgy is.

„Terveink igazolják fejlesztési programunkat, elért *eredményeinket*, az építő szándékú, kemény kritikák szívünkhöz szólnak!”

Végül is, mit jelent a szünet a mondatban: NYÖGJÉTEK MÁR KI, HOGY AZ IDÉN SE LESZ NYERESÉG!”

A harmadik verzió: Illetlenség volna, ha elfeledkeznénk egy mindezeknél lazább lehetőségről, melyet mindannyian ismerünk: *JÁTEK KÖZBEN AZ EMBER MOND, AMIT AKAR! A MUNKA DÖNT!*

V.

— Ami a Zöldéknek harminchat, nekünk hatvanhat!

— Jó. Ez remek! — mondja a Didergő Király elégedetten.

— Ami a tavali jó, Vereséké, a százas, nekünk százhatvanhat!

— Ez a legtöbb!

— A legnagyobb! Éljen a király!

— Éljen a királyunk! — zúgja a kar, dübörgő eridanusi part fekete viharban.

Becsukja a nyilvántartások tömbjét. A megengedett dohányzással nyelünk három százalékot, *minima!* És megnyerjük a járási versenyt! Minima!

Kérem, kérem, kérem, mondogatja a kisharang újra. Én érzem kényelmetlenül magam! Hát nem érti? Segíteni akarom lehetőségei kihasználásában!

Igazán hálás vagyok, de szívesebben maradok, ha már ennyit küzdöttem vele, míg olyan lett, amilyen... mondta a Didergő Király a Plébános Úrnak. Kedves, mosolygós volt az arca, orra mellett futó két ránc még mókázott is, bizonyítandó kedvességét, de egy füst alatt elhatározásának karakánságát.

A Plébános Úr úgy tett, mintha elismerte volna jogát a választáshoz és szintén mosolyogva, de szendén, mint az öreg papok, ha bizonyíthatatlanra kérnek tőlük bizonyítékot — elhagyta a Didergő Király gépét, a Didergő Király csarnokát, fitymáló és brümmögő nézések közepette; nem örvendhetett közimádatnak. Bár közimádatnak *örvendett.*

A Didergő Király Plébános Úr távoztával felmászott szeretett gépének legeslegtetejére, feje fölött ernyőnyi kartont szétnyitván, nyújtott, hosszú karjaival úgy formálván, hogy nagy testének súlya légellenállásba vessen, rettenetes csatakiáltással festékes, olajos, mondhatni, bőven moscos betonplacc felé vette irányát. Lazán leérkezvén fülének oly kedves hangján csattogó Brillantja mellé, megcsókolván a lány feje búbját, aztán nőzija hegyét, erős álla meredélyét, mely erőszakos alkatot engedett sejtetni, közben a lány nevetett, ó! hogyne is nevetne, már elfeledve a betanulás gyötrelme, már szeretet lopódzott szívébe, a Didergő Király irányulatába, különösképp fizetésnapokon, hála is, nem csak szeretet, melegség s egyéb. És a nevetés, míg megtörtént, szájszag karcolta a Didergő Király orrát, nem istentelen, de nem is elviselhető — kedvét nem rongálta, boldogságát nem érthette nyert csata után.

Megsimította kedves gépét újfent néhányszor, hallgatván dübörgését, úgy érezte: *Igy van értelme az életnek!* Az ember megvédi harca eredményeit! Munkája gyümölcsét, rubintját, aranyát...

Bordája mögött szerelem ropta: maga szerelme, maga bordája, lelke, maga öröme, öröme, öröme...

Hatvanhat mozdulattal igazította be a következő munkát százhatvanhat helyett: óriási cafffrangokkal kezén, lágy rövidítések, így: gyhyii, gyi, gyhyaaaááó...

Már járatta a gépet, nem mosta meg rendesen bíbor után, vörös következett az Egyesült Izzónak, és ha így van, marhaság mosni, idővesztés. Még nem *járt* le a selejt, de a lemez *belőve*, a festék száraz-járatban lasscskán beáll, küldönc érkezik, a Didergő Királyt fölrendelik az emeletre!

Balérzetek kerülgetik!

A Plébános Úr nem várta meg: csak a levél, pecséttel, aláírással, szép borítékban:

Mt. 35. § (1). A dolgozó — indokolt esetben — munkakörébe nem tartozó munkát is köteles átmenetileg ellátni. Ez azonban beosztására, korára, egészségi állapotára vagy egyéb körülményeire tekintettel reá aránytalan sérelemmel nem járhat, és nem sértheti eredeti munkaköre szerinti munkabéréhez való jogát.

— Harcolj! — mondta huszárosan a küldönc, amikor felállva egy székre, vállá fölött olvasva végére ért ő is a soroknak.

— Fúj bele a seggembe, bikmag! — mondta a Didergő Király, és biggyesztett. — Egy falatra megeszlek benneteket! Csak nézd, kicsu-da bál kerül ebből!

VI.

A Didergő Király döntögette a rekordokat. Amatőr szíó a kapukat. Csattantak, puffantak, fűgyöltek, ahogy utolsó szalmaszálként beléjük kapaszkodott a szél. De már nincs segítség, sehol nincs segítség. Aztán dörögtek, mint a szélvész kara aranyat erő májusi esőt megelőzve, és mint később is: lemaradva.

Most ugyan már sehol májusi eső, így csak porban puffanhatnak, porban porolhatnak a rekordok, melyeket dörögve döntöget a Didergő Király. Kemény, inas munkáskézzel. Vérhólyagok és vízhólyagok dics-telen nyoma ujjak tövén lapulva. Ezért félig csukott tenyérrel nyújt kezét, ott, az utolsó pillanatban nyitja, amikor a másik tenyer már várja, már kitárva, szem a szembe: keményen, férfiasan, puhán, nőiesen, kedvesen, bájologva. Akárhogyan. Itt, ebben a pillanatban már sehol szemek, hólyagok, egyéb férfiaság: a Didergő Király mellén szelődíti a legújabb gratulációt, lazán combjára engedi, hadd csorogjon sarka alá. Gratulációból nem „tőt” a csapat a Dimrov téren. Abból jutott eddig is bővibe.

Asztalnál az Üzemi Negyszög, az Ellenőrkisasszony, háborújával a Didergő Király. A mozdulat, hogy fölpattan, benne lapul a combjában, de még nem tesz semmit.

— — mondja a Plébános Úr. — az Ellenőrkisasszony.

— Itt! Itt ne tovább! Ne lépje túl! — kiált a Didergő Király. — Angyalom, maga vóna! — fényes, faragott klisé, mint bármilyen rang, kapcsolatban, kapcsolaton kívül: Didergő Király szájából szépen csillog, nem karcos, nem bántó. — Maga majd megítéli? Angyalom! És maga Plébános Úr, mellém állít valakit, aki nem tudja, mennyi négy ciceró? Hogy az nem négy hüvelyk?

Mulat a Didergő Király. Nem érzi át a helyzet komikáját, nem látja, hogy itt egyetlen fontos dolog van készülöben: elhúzni az időt, mert a Vezér nem utaltatta ki a pénzt a csapatnak.

A por elülrőben, a rekord, mely eldőlt, már betemetődőben, az asztalt hamu lepi, mint a hó, s a Didergő Király azt hiszi a REKORD szele kivetette — könnyeden, félvállról — a félig és félig se szívott cigarettákat a mértani pontossággal elhelyezett tárákból: *ellent a nyer-géből.* Minden hiába: Plébános Úr csikkról gyújt rá.

Az Özvegy halovány gúnnyal szemrevételezi a zavart Plébános Úr ajakán, ujjain, halántéktájon a horpadást, mert „ebből a kurva cigarettából megint nem jön füst!” mondatot ismerve nem néznek már rá.

A Didergő Király keményen ülhet: állnak figurái. Tudja, nincs dal, mellyel táncra perdíthetnék *ellenére* őket. Királya: büszkén. Királynője: gögösen.

És ott a bástyák: szolgálatkészen, bármikor vérüket ontva a szárnnyak oltalmáért. Mindenki mögötte áll, az egész rend karakánsága: *első lépcső*, mindig és mindenkor első lépcső.

A *haza védelménél* nincs fontosabb! jelentette ki a Didergő Király a legutóbbi Birodalmi Gyűlésen, amikor híret vette bizonyos torzsalkodássorozatok: először a futók, aztán a gyalogok között, később bekapcsolódtak a lovak, aztán az egész bagázs egymás ellen, mindenkinek volt rossz szava a másikra, tudták a gyenge, veszteséggel zárult áldozati játék valamennyi hibáját.

Elég! csapott asztalra a Didergő Király akkor, azon a Birodalmi Gyűlésen. Ne legyetek ostobák, barátaim! — ezt is gyakran használta. A *barátaim* kimondva többet jelent, mint a szó maga: szépen, szívhez szóló B-jével, morgó, de nem ellenséges A-jával, könnyed, alig kiejtett, félig-meddig raccsoló R-jével, és a nyelvtérületet figyelembe vevő, nem pontos, de nyilvánvalóan érezhető palóc lejtésű A a szó közepén, és így tovább, leütésre kényszerítette a buzgó vérüket, forrófejűeket.

Miért bukott el a Nagy Római Birodalom? A belső széthúzó erő legyengítette, elsorvasztotta, mint az idő a homo sapiens farkát. Ha seggetekhez nyúltok, érezhetitek, nem a levegőbe beszélek, ott a maradék bizonyítékul.

Miért zúgolódnak a futók? Miért háborognak a gyalogharcosok? És a pacikák? Szívemhez egyformán közel álltok! Nincs elvesztett csata! Mi ezt is megnyerjük!

Itt felállt a dombra a Didergő Király: Ki volt az a merész, aki terjeszteni bátorkodott egy elképzelt, és számomra lebecsülő vizsont, mely köztem és a világos futó közt szövődött hír szerint?! Szeretném, barátaim, — itt ugyanaz a begyakorolt, céltudatos hangsor, mint az imént — ha jelentkezik, nincs bántódás, megtorlás!

A Didergő Király huszárvágással főhelyre emelt egy bagatell, elbagatellizált tiszta gondot, de most nem tehetett mást. Pénzről addig nem beszélhetett, míg ki nem kényszerítette a Plébános Úr hét lakattal őrzött pánccszekrényéből, a következő Hétfői Konferencián.

Nem jelentkezett az illető. Gyalog lehet, gondolta a Didergő Király, olyan gyalog, aki kétszer állt fekete mezőn, mert elnéztem a kiírást, nem figyeltem eléggé.

Nem voltunk elég éberek, dalolta, fuvalázta ismeretlenül kemény önkritikáját: *Nem voltunk elég éberek*, és megvárta, míg a szégyen átjárja valamennyi izét, porcát, ekkor szemét lehunyta, szégyenkező pillantást keresett, valamint egy férfiököllel szétmorzsolásra váró férfikönnycseppet férfiszeme férfiszarkalábjának árkában. *(Megható! Néhány hónap alatt így megtanulni az alapfogásokat! — H.)*

És újra felemelkedett a Didergő Király, erőt véve magán. Öklén csillogott a férfigyöngy ezernyi morzsája, homlokán mélabú. Aztán végre, épp időben, még tartott a hullám tizenhat embere lelkében, poharakat, tálcákat megzendítve lecsapta öklét, esküdött imigyen: Ígérem tinéktek, barátaim, ettől a pillanattól kezdve olyan éber leszek, mint a vadász fekete párdúc, olyan hideg ellenségeinkkel szemben, mint a kélgyő, ígérem tinéktek, az éberségemet például állíthatjátok eljövendő nemzedékek tanulásra áhítózo ifjonti szeme elé! Meghajtotta fejét, leengedte öklét, és ott maradt állva, mintha már nemzedékek sora térdepelne hangja hallatán.

Aztán: kilesett. Mégpedig észrevétlenül. Láttá a lelkesen lángoló tekinteteket, a bizodalmat hömpölyögve. Ekkor kitakarta a benne rejlő keménységet:

Fiúk, ha valaki ugatni mer rám, úgy ellátom a baját, hogy míg él, nyoma marad. Aki szemetet akar hordani, szóljon, aki nyakig a szarban óhajt turkálni, úgyszintén, csak időben, mindig időben! Világos? Tizenhat: egy csapat. De tizenegy, sőt tizenkettő is egy csapat! Kérdezzétek börtönviseltől, melyik követ könnyebb szétverni!

Emberek! Eredményekkel bizonyíthatjuk egységünket! Nem engedhetünk a barbárok támadásainak!

(Lazára vette a végét, jónak, hasznosnak találta a fordulatokat, hasonlatokat. — H.)

Tizenhatszor kettő összeverődő tenyér, százezer a helyiségben. Éljen a király! Boldogságot a királynak, porba a rekordokkal! Zengett, zúgott, harangszó sem hiányzott: csiling, csiling, kolomp, kolomp, így mondogatták a poharak, edények, egyebek.

Utoljára felemelkedett a Didergő Király: homlokán lengedezett a fény, szétáradt a derű.

Mire való a sör, barátaim?

Megigyuk! dörögték.

És a pálinka?

Blankoljuk a sört eredmények örömébe!

És a munka?

Elvégezzük!

Hogyan?!

Száját tátsa, aki nézi!

Hát a nők, mire valók?

Megb...

Hejj! vágta el hatalmas hangon.

Megcsípjuk!

És a szüzek?

Megtanítsuk szerelemre!

Miért mi?

Mert mi vagyunk a legjobbak, legügyesebbek, sarkunk alatt a világ!

Mi bizonyítja mindezt?

Rekord porban! Rekord porban! Rekord porban!

Hányszáz?

Százezer! Százezer!

Barátaim! kiáltotta a Didergő Király, arcán hagyva a fénylő masz-kot, szép szemet: Még egy bejelentéssel tartozom! Vártam volna vele, ha nem látom büszkeségeket. Csöndesedjete...

No, no, no, halljuk halljukjuk...

A következő fél év új munkaterületen köszönt reánk, vörösén, mint a hajnal.

Miaz, miaz, holmiaz????

Betét. Betét, kedves barátaim. Itt aztán megmutathatjuk, mire vagyunk képesek! Ne szállják el a lomb kedvetekről, ne sirassátok ezt, amit most elhagytunk, folytassák az amatőrök, amit mi az úttörők úttörői megnyitottunk számukra. Mi legyünk büszkék eredményeinkre, ne engedjük lankadni erőnket, holnap szükség lésen rá!

Utasítás, kurva utasítás... kur...

Nem utasítás, barátaim! Ne legyen félreértés szívetekben. Én *nem vállaltam* el! Úgy léptem ki a Hétfői Konferenciáról, hogy megbeszéltem a csoporttal, mert nélkülkük egy lépést sem tehetek.

Ígymás, ezmás, ezigen...

Nékünk ott kell állnunk, ahol legnagyobb a rés, ahol legvastagabb sugárban árad be a sós tengervíz! Ezt a léket betömni a mi feladatunk! Nem! Kötelességünk! Itt lehalkult a Didergő Király hangja.

Nem volt rossz, gondolta. Nem lehetett kihagyni ezt a pillanatot, ki kellett lépni a porondra. Ha néhány napot várok, ki tudja...

Benne az orrában az Ellenörkisasszony szaga, hiába prűszköl a Didergő Király. Hagyja áramolni, szabadon hagyja áramolni: közben megméri, átszámolja méreteit: főt, lent, s a közbülsőket. Most szebbik

arcát ölti. Kék vagy zöld! mondja az Ellenörkisasszony pillantására, ki kell találni: KÉK vagy ZÖLD, mert ez a Hétfői Konferencia korántsem nyert páártit, eltekintve néhány nyomorult pozícióelőnysszerző sasszélépéstől.

Ritmust vált: keményen a Plébános Úr homlokára támad. A ráncok nem keltenek részvétet benne, idegbeteg pislogás sem.

A Didergő Király szuszog.

Káromkodik magában, rettenetesen, kackiásan, kifárasztja nyelvét, mert a csata lezajlásáig *úriember* modorában kénytelen társalogni.

Idézzük fel az utolsó mondatot, mely három perce hangzott el az Üzemi Negyszög vájt füle hallatára. (Ü. N.: Gazdasági vezető; MSZMP helyi képviselő; SZB helyi képviselő; és egy nyuszi a KISZ-képviselő.)

A Plébános Úr emelkedett szólásra, hogy mély színekkel, laza ecsettel lefesse a Didergő Király csapatának eredményeit, erényeit, megtett utat, elvégzett munkát, és azt a hihetetlen erőfeszítést, melyet csak az láthat, aki belülről érzi az Üzem ritmikáját — mindezt húsz perc alatt.

— Itt most ismertetésre nem kerülő gazdasági szempontok azonban megakadályozzák az Üzemi Negyszöget, abbéli tevékenységében, hogy a kitűzött célprémium teljes összegét megszavazza a kétségtelenül nagy eredményeket elért csoportnak...

A Didergő Király valami ilyet érzett szíve legmélyén, amikor nem látta a borítékokat, hogy gyakorlatával megegyezően kiossza embereinek. De nem hitt a szemének. Aztán, ahogy mellékkanyarokkal teltek a percek, a *forint* meg épp csak szelet kapott, érzése haragjával egyes arányban növekedésnek indult.

Itt tartunk most: A Didergő Király káromkodik cefetül.

Tenyere izzad.

Szeme szikrát szór.

Bambaságában benne a hirtelen váltás.

Homloka mögött félelem: Mit mond az embereknek?

Ebben a pillanatban nem köti semmi a székhez, felpattan, kirúgja maga alól, hogy hatot bucskázik, arcába száguldó vértől kék a feje, csíkos a homloka.

— Mit gondol, meddig hazudhatok az embereknek?! — üvölti.

Az Ellenörkisasszony elfehéredik, lecsúszik a széken, melle asztalra omol. Az MSZMP-képviselőt vékonyában sarkantyú, húzná a csíkot lefelé a lépcsőn villámsebessen, kanyarokat szűken véve; az SZB-képviselőt mindenben igazat ad, *míránk holnap nagy a szükség*, és holnap még tán nagyobb, nem vesztethetjük el *tömegbázisunkat*, és ha elveszíténénk vezetőink pártfogását, mivé lenne a világ?! Építő véleményünkkel *odahatunk*, ahol inognak a falak! A KISZ-képviselő nyuszinak rettenetesen fáj a foga, ki kellett volna húzatni már, ki kellett volna húzatni már, ki kellett volna húzatni már... valamennyi odvas fogát, fogát, fogát, összes rohadó fogát, mert nem tud figyelni, nincs ereje figyelni, szegénynek. Arra koncentrált: a jobb kettesre. De azért óvón megsimítja tekintetével a Didergő Királyt: Könnyű neked, király! A szívem, ha akarod, a tiéd! Majd Május elsején megbeszéljük, hej, a majálison!

— Kérem! De kérem, de kérem! — hebegi a Plébános Úr *székébe* nyomva.

— Kérem! De kérem, de kérem! — iscsoráztat az egyik képviselő.

— Mennyi pénz van? — halkul keveset a Didergő Király, de még így is lökdök a hang egyik faltól a másikig, megnyugodni képtelen, hullámoz, akár a tenger árja, várható, hogy az asztal, akár egy sodródó bárka, pamparamm, pamparamm...

— Ne mondja meg! Megnemondja! Hé! — kiált ki az Özvegynek. — Telefonálj le kedves az embereimnek.

Lassan leereszt.

Ablakban dohányzik. Nagyokat *szí*. Behorpad a homloka, ahogy az imént a Plébános Úr. *Most neki kell megmondania!*

— Mondja meg maga!

Az Ellenörkisasszony pillantását most tengerkékeknek, szerelmeseknek találja. Borsózik a háta. Ültetnivalól száraz szemeket. Kopognak, potyognak a zengő csendben.

Megállnak a szőnyeg szélén mind a tizenhatan. Olajosan, festékesen. Nézik a Didergő Királyt. Nincs kérdés tekintetükben, a „király” majd elintézi helyettük, ha valami „difi” kerekedett a viharban.

— Kedves elvtársaim! — emelkedik fel a Plébános Úr. — Kedves Kollégáim! — Helyesbít gyorsan. — Azzal kell kezdenem, hogy üzemenknek, sőt vállalatunknak sincs még egy ilyen nagy munkabírású, nagy megbízhatóságú szocialista brigádja...

— Tényeket — jegyzi meg halkan a Didergő Király.

— Tényeket, tényeket, tényeket... — eldöntött dominósr kopog az asztalok körül. — Tényeket, tényeket...

— Az utóbbi hónapokban komoly anyagi befektetéssel új területeket szereztünk vállalatunk gazdasági felfutásának érdekében, mint önök is láthatták, gépeket vásároltunk, eddig veszteséges területeket módosított szervezéssel, új vezetéssel nyereségesé...

— Tényeket — jegyzi meg a Didergő Király.

— Tényeket, tényeket, tényeket... — morogják a fiúk, a hang kanyarog a képviselők széke körül, a pillantások nem kevésbé: Ha ti itt, a norma hol? Viszontpillantások bele a csapatba: Nyugodjatok meg, minden a legjobb úton halad, felépítjük szép hazánkat, dicső Magyarországot... A *kanyargók*: Üljetek szépen, hozunk seggecskétek alá párt, hát, hüm?

Válluk összeér. Csípejük is. Ők tizenhatan: kemény, olajos fatörzs. A Plébános Urat elérte a kétely. Már nem biztos a tényekben. Megoldást keres.

Háború volt...

— Elment az eszük?! Ezt nem tehetik a jószágommal!

Az asszony elálta az istállóajtót, keresztbe téve kezét, erősen markolta az ajtófélfát. A két katonaló felütötte fejét, mert, odabentről nyertés hallatszott, leplezetlen örömféle. A meghajszolt kincstári igavonók annyira fáradtak voltak, nem feleltek, orrikaik párát lövelltek; szemlátomást vacogtak a decemberi hidegtől. A kocsis közönyösen bámult maga elé, csak akkor mutatott némi érdeklődést, amikor gránát húzott el a falu felett. Ilyenkor önkéntelenül hátravetette fejét, s mi másra gondolhatott volna? Ha eltrafálnák a szekeret... A ládákban a védőkupakkal ellátott aknák „véget vetnének a zenének”.

A zászlós arca kivörösödött a méregtől.

— Álljon félre az útból! Ne akarjon ujjat húzni a hadsereggel! — A lovak felé intett. — Vagy azt akarja, hogy kihányjuk a bútorát és a szobába állítsuk őket? Vegye tudomásul, azt is megtehetnének — háború van!

Már nemcsak az ágyúdörgést lehetett hallani, oly sűrűn ropogtak a kézifegyverek, mint amikor jég veri a pléhtetőt. A falu fölött emelkedő dombtetőn húzódtott az arcvonal.

— A tehenem vemhes, a borjóm kicsi, a lovamnak csikója lesz — próbált érvelni az asszony.

— Ne húzzuk az időt! — mordult a zászlós. — Mit tájtják a szájukat! — förmédt a két katonára. — Munkára!

— Nem engedem! — sikította az asszony eszelősen.

A zászlós elkapta a nő csuklóját, egyetlen erőteljes mozdulattal elpenderítette az ajtóból. — A fene a koszos! — üvöltötte. — Úgy belerúgok, hogy felbűfögi az anyatejet!

Elsőként a kocsis vette észre a sebes léptekkel közeledő férfit. Kétségbeesetten integetni kezdett neki, forduljon vissza, nehogy a zászlós szeme elé kerüljön. Azt is látta a kocsis, hogy a padlásról szállt alá, kettészével kapkodva lábát a létrafokon, s ruhája csupa szénatörmelék. Őristen! Mi lesz itt?!

A férfi se látott, se hallott, arcán bőszt elszántsággal vetette magát a zászlós és az asszony közé.

— Mit művel maga?! — kiáltotta vakmerően. — Hát szabad ezt csinálni?! Hát ember maga?! Én is voltam katona, tudom, mi a parancs, a civil lakosságot sanyargatni tilos!

A tiszt összehúzott szemmel mérte végig a férfit, aki oly közel merészkedett hozzá, hogy orrát megcsapta az éretlen bor savanykás szaga. Bár két katona állt mellette szuronyos puskával, vagy nem bízott bennük, vagy megijedt a férfi harciasságától, rögtön előkapta pisztolyát, csőre vágta, és a civil melléne szegelte.

— Véletlenül nem katona most is?!

A kocsisnak végigfutott hátán a hideg a zászlós hangjától, halálös fenyegetés feszült benne.

— Láthatja, civil vagyok — vetette oda a férfi már-már nyeglén.

— Mutassa a katonaisgazolványát! — csattant a felszólítás.

— Máris kötöm ki a jószágaimat — szólt esdeklően az asszony.

— Kötöm már is, csak...

A zászlós már nem oda figyelt, arcán gúnyos vigyorral ismételte:

— Ide a katonakönyvét!

A kocsis tekintete a ládákban heverő puskájára tévedt. Őt golyó a tárbán, egy is elég volna ennek a szarházinak, de a két szuronyost most látja először, nem tudhatja, mi lakozik bennük, azt pedig nem venné a szívére, hogy őket is a másvilágra küldje — egy életért három sok lenne.

A férfi szemlátomást vesztett harciasságából, arca elfehéredett, szeme rimánkodva tapadt hol az egyik, hol a másik szuronyosra, sőt a bakon ülő katona felé is küldött egy környörgő pillantást. Belátta, nincsen remény. Keze részkettev indult belső zsebe felé.

— Motozzák meg! — csattant a parancs.

A férfinál semmi más nem akadt, csak a katonakönyve.

— Úgy, szóval, befejeztük a háborút, elbújtunk a szénában! — acsarogta dühös kutyaként a zászlós. — Hazaáruló bitang! Csak várj sorodra! Ha nem mondd el, hány katonaszökevény bújál még a faluban, megdögölsz! — A katonákhoz fordult — Vezessék a foglyot a parancsnokságra!

Az asszony jajveszékelve borult a zászlós lába elé, kezét imásan összekulcsolta:

— Ha Istent ismer, ne bántsa az uramat!

— Fogja be a pofáját!

A kocsis arra gondolt, talán az ő feleségével is így beszélnek, magyar a magyarral. Vesztett kutya ez a zászlós, ebből a szerencsétlen flótásból mindent ki fog szedni — lesz itt sírás és fogagnak csikorgatása.

A két katona csőre töltötte puskáját, s közrefogva a férfit, elindultak ki az udvarból. Az asszony rémülten eredt a nyomukba, de a zászlós vállon ragadta, a lakás ajtajáig vitte és belökte a pitvarba. A kocsis alig bírta türtőztetni magát — oda kellene húzni a piszoknak...

Mellékcán haladtak ők hárman. A függönyök meglebbentek az ablakokon, asszonyok rémült arca mindenütt.

— Vízeln kell — mondta a férfi elcsukló hangon.

— Végezze el a dolgát — válaszolt az idősebb katona, miközben tekintete összevillant bajtársával. A fiatalabb alig észrevehetően bólintott. Mindketten ugyanarra gondoltak, mert folytatták út-

jukat, sőt, úgy tetszett, mintha szaporábban szedték volna a lábukat. A férfi csakhamar beérte őket. Agyalágyult, morogta az idősebb az orra alatt, s arra gondolt, ez a beszari alak gyászba borítja az egész falut, ha a tábori csendörök kezelésbe veszik.

Szerencsére a parancsnokság még messze van, addig csak kiesselnek valamit, hogy megszabaduljanak foglyuktól. De hiába maradoznak le, készakarva húzva az időt a rágyújtással, foglyuk nem tágit mellőlük, megáll, bevárja őket. A félelem elvette az eszét, vadon talán abban bízik, ha feladja bujkáló cimboráit, a zászlós futni hagyja. Nem tudja, milyen vérszomjas bitang a zászlós úr, esze ágába sincs beváltani ígéretét, neki minden katonaszökevény bűdös kommunista, fán a helye vagy gödörben.

A mellékcán hirtelen elfogyott a lábuk alól, a főutca következett, a halálba vezető célegyenes. Jobbra tágas lapály, melyet bokrok és fák szegélyeznek — azon túl a folyó, vizét már ellepték a fehérlő jégdarabok.

Az idősebb katona hirtelen szembefordult a fogollyal.

— Szedd a lábad, testvér! — A folyó felé mutatott. — Arra ni!

A férfi hosszan mustrálta a katonák arcát. Nem hitt nekik. Mélyeket lélegzett. Hátra tett keze ököibe szorult, izmai megfeszültek.

— Menj már! Mire vársz?! — nógatta az idősebb.

Irtózatoss ütés csattant a fiatalabb arcán, az öregebbet ágyékon találta a rúgás. Mindketten elesetek. A férfi futásnak eredt. A két katona pillanatok alatt magához tért. A fiatalabb felugrott, állva tüzelt a cikkcakkolva futó alakra, az idősebb hasra fordult, mindkét könyökét megvetette a földön, célzott, várva, hogy a férfi befejezze a kanyart, és meghúzza a ravaszt. A futó égnék csapta mindkét kezét, lába vitte még keveset, és felbukott, néhány másodpercig vergődött.

— Te is eressz bele egyet! — szólt a fiatalnak.

Hallani lehetett a testbe csapódó lövedék tompa puffanását.

A fiatalabb arcát tapogatta.

— A keze istenit, de nagyot ütött!

Kiköpött a földre, véres volt.

Az idősebbet úgy kellett talpra segíteni, lába remegett. Késérű képet vágva, fanyarul nevetett. — Ha picit lejjebb rúg, összetöri a tojásaimat. No, gyerünk, nézzük meg, oszt, ha még van benne élet...

Álltak a halott fölött, levett sapkával. Az idősebb törte meg a csendet.

— Jól csináltad, testvér, minket is megkíméltél a hercehurcától. Halálad nem vesszük a lelkünkre. Eljárt volna a száz, ezért löttünk le, testvér. Nyugodj békével!

Elindultak visszafelé. Csakhamar a főutca fagyott rögein botorkáltak. Az idősebb erősen sántított. A fiatalabb bedagadt arcának jobb oldalát véraláfutás csúfította. Így állítottak be a parancsnokságra.

A zászlós a fiatalabbnak hitt, az idősebbnek le kellett volna a nadrágját, úgy van-e, ahogy mondja. Jobb lába combtövében csúnya feketé folt látszott.

A zászlós az asztalra könyökölt, hosszan mustrálta a két katonát. Nem, akkora ütest egymásnak nem adhattak, hogy álcázzák cselekedetüket, kivonják a rögtönítélő bíróság hatásköréből a katonaszökevényt. Bár ki tudja. „Huncut a paraszt, mihelyt egy arasz”.

— Tudják, hogy kell egy foglyot kisérni? — kérdezte erélyel.

— Igenis, zászlós úr, alázatosan jelentem! — kapta össze magát a fiatalabb. — Három méter távolságra.

— Hát akkor, hogy a nyavalyába üthette meg magukat?!

— Átvert a piszok. Azt mondta, vizelni kell. Álltunk felette, és olyan hirtelen ugrott nekünk.

— A puskát rajta kellett volna tartani.

— Úgy tettünk, kérem alássan. Amikor engedték magunk elé, puff. Egy ló se rúghatott volna meg külből. Ha a zászlós úr kap ilyen frászt... bocsanat... szóval, egyből a földön álltam meg. Engem ember így még nem kapott szájon. — Kiköpött a padlóra, nyála véres volt.

— Itt ne köpködjön! — gurult méregbe a zászlós undorodva. — Nem otthon van. No, hordják el magukat! — Hirtelen visszaparanccsolt a sarkon forduló katonákat. — Most pedig elmennek ahhoz a néemberhez, hogy mi lett az urával: lelőtték, mint egy kutyát. — Pillanatra eltűnődött. — Várjanak csak! Mutassák meg azt a dögöt.

Amint az utolsó háznál lefordultak a legelőnek, a két katonának földbe gyökerezett a lába — a hulla eltűnt.

— Az istenit! — szisszent a fiatalabb. — Pedig hótt volt már, ne lássam többé a gyerekeimet, ha nem mondok igazat.

— Nem is fogja, ha nem kerül elő! — csattant a zászlós hangja.

A tetthelyre siettek. Hatalmas vértócsa, a halott sehol.

— Ez disznótól is származhat — lett egyre fenyegetőzőbb a zászlós.

— Oszt a pofon meg a hasbarúgás? — feleselt a fiatal. — Csak nem gondolja a zászlós úr, hogy mi kevertünk le egymásnak? Ekko-ra pofonért a legjobb cimborámat is ledurrantanám, le én.

— Ha tölem kapná, akkor is? — kérdezte a tiszt alattomosan.

A katona kivágta a rezet:

— Felettesemre semmi pénzért nem emelnék kezét, jelentem alázatosan!

A zászlós elégedett volt a válasszal. Szemügyre vette a terepet. A vértócsából cseppek jelezték, merre „ment” a halott. Hazafelé. S kiszáradva a lapálnak futó kert végében álltak, a nyomok erre vezettek. A kertkapu tárva-nyitva. Az udvaron ott állt a muniációs szekér, a ló meg a tehén kikötve egy-egy fához, letakarva pokróccal.

Csakhamar az elsőházban álltak. A látványtól még a zászlós is elborzadt — az asszony is ott feküdt az ura mellett, rebbetlenül szemmel a mennyezetet nézte.

Belépett a kocsis, és kérdezetlenül sorolta:

— Öreg emberek cipelték haza létrán. Ide fektették. Az asszony alig sírt, csak simogatta az ura arcát, oszt azt hajtogatta: én öltelek meg, édes egy uram, egyedül én... Magára hagytam szegényt, hadd sirassa el emberét. Kimentem adni a lovaknak. Oszt amikor bekukkantok, itt találom feküdvé. Azt hittem, errefelé ez a szokás, így búcsúzik asszony az urától. De valami nem tetszett rajta, nem emlékedett a melle, ahogy elevennek szokott.

Az asztalhoz lépett, felvette az ott álló poharat, és a zászlós orra alá dugta. — Szagolja meg, zászlós úr!

— Nikotin.

— Úgy bizony, zászlós úr, nikotin, ez bortermő vidék. De nézze csak meg a hasát — folytatta a kocsis lassúdal beszéddel. — Nem a méreg fújta fel, első gyereket várta. Tejszik látni, zászlós úr, hármát ütött egy csapásra.

— Fogd be a pofád, mert oda kerül sz negyedeknek! — ordította a zászlós, és pisztolytáskájához kapott.

De azt nem lehetett olyan gyorsan előrántani, mint a bajonettet — a két katona meglehetősen meredt a kocsisra, amint villámgyors mozdulattal melbe szúrja rettegett parancsnokukat, aki hangtalanul rogyott össze.

Csendesen, természetes modorban szólott a kocsis:

— No, testvérek, haljon meg az ötödik is.

Hátat fordított nekik, ment ki az udvarra, lehorgasztott fővel. A kert felé vette útját, melyen úti bokrok és szomorúfűzek jelezték a folyó kanyargós partját. Nem nézett vissza, ballagott, mintha sétálni szottyant volna kedve. A két katona állt az udvar közepén dermesztő tanácstalanságban. Ha lelövük, ki ad számot a zászlós haláláról, csakis ők ketten kerülhetnek bajba, hiszen a parancsnokságon többen is látták, hogy hárman indultak el, rajtuk fogják követelni.

— En nem lövök, testvér — mondta elszorult torokkal az idősebb.

— A te gyerekeid már nagyok, megállnak a maguk lábán. Az enyéim aprók. Ki keres nekik kenyeret?

— Mondok én valamit, öcsém, menjünk jelteni, hogy eltűnt a zászlós úr, aztán keresse más a tettest. A mi bajonettünk megvan. Hátba a kocsis is megmarad, oszt mi is megússzuk. Már el se találunk, messze van.

— Lesz, ami lesz, induljunk — szánta el magát a fiatal.

— Egyezzünk meg, mit fogunk mondani, nehogy összezavarodjunk.

— Várj csak, eszembe jutott valami, lövöldözzünk utána, de nehogy eltalál, már biztos nem akar meghalni, fut majd, mint a nyúl.

Az idősebb bólintott.

— Hát ezt jól kieszelted. Majd azt mondjuk, leszúrta, aztán ráncsapta a szoba-, meg a konyhaajtót, oszt mire észbekaptunk, eliszkol. Ez jó lesz?

A fiatalabb nem felelt. Vállához kapta a puskát, és löni kezdett. Az idősebb is ezt cselekedte. A kocsis már valóban nem akart meghalni, nyaka közé kapta a lábát, és csakhamar eltűnt a bokrok sűrűjében.

Tábori csendőrök futottak be az udvarra.

— A nyavalyát lövöldöztök itt?! — kiáltotta egy tagbaszakadt őrmester.

Az idősebb haptákba vágta magát, puskájával tisztelgett és rémült képet vágva, sorolni kezdte, mi történt. A csendőrök berontottak a szobába, meresztették szemüket a három halottra. Idős és fiatal egyaránt örült, hogy ezzel is megy az idő, a kocsis gázlóra lel, vagy átússza a folyót — áellenben már a senkiföldjé nyargal, a ki-melegedett testre nem fagy rá a ruha, s ha szerencséje lesz, estére az oroszoknál vacsorázik.

— Merre ment?!

— Ott, annál a magas fánál tűnt el a szemünk elől — vágta rá a fiatalabb.

— Gyerünk, fiúk! — kiáltotta az őrmester.

Csakhamar felropogtak a puskák.

Az idősebb örvendezett:

— Hál istennek átért, különben elevenen hoznák vissza. Nicsak, hogy pocskolják a municiót, nekik nincs kiporciózva.

Futástól megfáradva tért vissza az öt csendőr.

— Elpucolt a disznó — mérgelődött az őrmester, majd a katonákra rivallt. — Ti is megéritek a pénzeteket, hagyjátok leszúrni a főlötteseket, mint valami disznót!

— Alásan jelentem, nem számítotunk rá —, derült égből a vilámcsapás! — védekezett az idősebb.

Az őrmester öklét rázva, ordította:

— Mentek ki az első vonalba! Gyerünk!

Jó három óra telhetett el, amikor akna kezdett potyogni az égből. Az első a kert végébe csapott, magasra szökkenve a földet, a negyedik a halottas házba vágott. A két katona önkéntelenül leült a földre, kísérlők, a géppisztolyos tábori csendőr is hátrafordult a meredek domboldalon. A kocsis „hazatalált”, gondolta az idősebb, összekacsintva a fiatalabbal. Odaszólt a csendőrnek:

— Esküdni mernék rá, hogy a municiós szekeret keresik. Mit gondol, eltalálják?

Hirtelen megremegett a föld, a robbanás erejének szele végigseper az akácson, a törékeny száraz gallyak zörögve hulltak a nyakukba. A csendőr ijedtében megcsúszott, tehetetlenül gömbörgött lefelé, amíg megakadt egy fánál. A halottas ház összerogyott, maga alá temetve hullát, lovat. A két kikötött jószágot is darabokra tépte a robbanás.

— Ezek aztán tudnak célozni — lökte oldalba társát a fiatal.

A csendőr most tápázkodott fel, káromkodva tisztogatva ruháját. Messze volt még, nem hallhatta, mit mond az idősebb:

— Tudod, most kinek a bőrében szeretnék lenni?

— Tudom, a kocsisban.

— Úgy jár az eszed, akár az enyém.

A fiatalabb elgondolkozva folytatta:

— Ennyi aknáért olyan menlevelet kap az oroszoktól, hogy házáig meg se áll —, mi meg megyünk megdöglölni. Talán már ágyba is dugták, vodkával itatják, nehogy tüdőgyulladást kapjon. — Sőt, hajtott, vágyakozva fűzte hozzá. — Ő már befejezte a háborút.

— Inkább mi is mentünk volna utána.

A fiatalabb a fákba, bokrokba kapaszkodó csendőrt nézte. Későn legyintett — eső után köpönyeg.

Fél óra se telt bele, a tűzvonalba voltak, puskájukat az orosz állások felé fordítva, lőttek, mint a többi. Odaátról alig-alig válaszoltak, talán készakarva pocskoltatták a löszert a magyarokkal.

Mintha parancsra történt volna, egyszerre némultak el a fegyverek. A fennsíkot szegélyező akácerdőből egy gallyrakás araszolt kifelé. Jól lehetett látni, mint peregnék le a gallyak a tankról.

— No, testvér — jajdult fel az idősebb —, ez ellátja a bajunk!

A magyar állások mögött feldörögtek az ágyúk, gránátok robbantak a közeledő tank körül. Egyik el is találta, az acélóriás picit megremegett, aztán megállt. Ágyúcsöve alacsonyabbra ereszkedett. A puskák ott maradtak a lövészárkok tetején, a katonák lekuporodtak — a tank gránátjai elzúgtak az állások fölött, az útegekre zúdította tüzet. Hallani lehetett a felzúgó motorok dübörgését. A fiatalabb nem tudott ellenállni a csábításnak, jön-e vagy visszafordult, s kidugta fejét. Géppuskasorozat seper végig a lövészárkokon. — No, testvér, te is letudtad a háborút — morogta az idősebb. Felnyúlt karabélyáért és meggörnyedve futott az akácok felé vezető lövészárkokban. Amikor tekintete a folyón túli lapályra esett, a lélegzete is elakadt a rémülettől — tankok közeledtek onnan is, mögójük rejtőzve géppisztolyos katonák trappoltak.

A visszavonulási parancsot megelőzve az egész arcvonál futásnak eredt.

Az idősebb katona nem szaladt. Megbújt egy gödörben. Puskájára feltűzte a bajonettet, és beütötte a földbe, fehér zsebkendőjét behúúzta a závarzatba. A katona, aki rátalált, olyan fiatal volt, akár gyereke is lehetett volna. Tekintete a frontkatonák tekintete volt, zord, már-már kegyetlen. A géppisztoly elsütőbillentyűjén levő mutatójja beszédesen vallott tanácstalanságáról. Hirtelen a földbe szúrt puskához lépett, kirántva záródugattyúját messzire hajította, és fáképnél hagyta a felemelt kézzel toporgó magyart.

Bódi Tórh Elemér

Mosoni szélben

Jog zúduló szélrohamban?
Síkon kőnek, csiszolódjon.
Hajoljon, ha ártéri fűz.
Vicsorogjon faragott szörny
esőt köpve a magasból.

Dürgő táncban tűzokkakas
— fehér pehely — forgolódik,
magyar álmom, besenyő kar,
német és szláv gondja pördül,
mint a sipkák Lébény tornyán.

Indulat a gyilkolásra
— még dalt is — volt gyáva jogcím.
Ki őrzi az ég vetését,
az elképedt virág szirmát,
vagy a rónán rajzó méhet.

Benne álltak

Benne álltak az asszonyok derékig,
vagy térdig a vízben,
a szálósalljai út mentén a tó
nőtt, készült a kender.

Bújt a nép kisded tükréhez, amikor
Sztálin-gyertyák égtek,
száradó medrét belepi most a hó,
s minden születéget.

Csak annyi tojást adjunk el,
amennyi szájharmonikára
kifutja, aztán menjünk haza,
/mondtam.
Ím, az öröm ára.

A bikák nem bírják az istállóban
az idegent, föláll
mind az ötven s tutul, mint a
/gyárkémény.

Népnél hol a határ?

Ripittyára égne a ház, ha szikra
érne a kőrishez.
A távoli zaj hangosabban hallik,
még banga idő lesz.

Potyadozunk. Bólintanak rá egyet,
akik tudják a tényt.
Úgy remegett, mikor vitték az
/asszonyt,
mondják. Elhiszem, félt.

Kökényvirágzás

Havak hűvöse
ég a sziromban,
kökénybokorban
iromba felhő.

Képes helyéről
Aquila János
fürkészi stájer
Alpesek öblét.

Gyík fut Velemér
csonkolt kövére
s mint metszéspontban,
megül Szentgotthárd.

Egyidőben ég
kökényvirágként
dombján Doberdó,
Szarmata-síkság.

Sámán dal libben
pillés bokorra,
kökény tuskéje
tűzi az égre.

Magot a fényből

Jánossy Ferenc festőművésznek

Tavasza a fűben,
tél a felhőben,
mennyei akt kél
csillagvilágban.

El-tovalibben,
kezében ibrik,
törökös kávé
mindjárt kicsordul.

Nincs hova öntse,
adja az égnek,
festő vásznáról
Ágneske elszállt.

Felső határban
maga is csillag,
vetési varjak
csőrébe nem fér.

El-kikerülnék.
Ej, ha lehoznák
a halál magját
mégis a fényből.

Az ironikus életformától a cinizmusig

Az ironikus életforma — még ha morális szempontból is elemezzük — semmi esetre sem azonosítható egyszerűen magával a cinikus magatartással; az előbbi ugyanis sokszorosan indokolt mint az emberi magatartásmódok egyike, szorult helyzetben pedig jogos önvédelemnek látszik az ostobaság és az erőszak ellenében. A cinizmus azonban, amely fokozatosan keríti hatalmába az egyént, minden eszményt s bevett szokást keserű kiábrándultsággal zár ki magából; programja az összes értékek (elsősorban az erkölcsi értékek) tagadása vagy erőszakos relativizálása, valóságos rendszerük önkényes felborítása. Bár e természetlen tagadás kikerülhetetlen következménye tartalmában azonos azzal, amit közkeletűen nihilizmusnak nevezünk, a cinizmus gyökereit mégis elsősorban a torz emberi viszonyokban kell keresnünk. Ennek megjelenését akkor vesszük észre, ha az egyén számára az értelmes élet lehetősége minden jelentését elveszíti. Az élet különböző helyzeteiben — gyakran érezhető nyíltsággal, néha diszkrétén, az eseményekhez szótten — találkozunk a cinizmus indítékaival. Az ifjúkori álmok valóra válthatatlansága, a lehetőségekkel való félbehagyott kísérletezés, amelyben utoljára villannak fel az értelmes élet maradék fényei, ugyanúgy a kifosztott ember magányát jelzik, mint a leggépiesebb rutinélet. Ezzel persze csak a jelenségek felszínéig jutottunk el, de ha figyelembe vesszük, hogy a cinikus életforma elvileg tagadja az értelmes tevékenység hatásának, társadalmat alakító és átalakító súlyának a lehetőségét, a mélyrehatóbb elemzés szükségesét aligha kell részletesebben magyaráznunk.

A cinikus egyén megalkuvása, mely az üres aktivitás levezésében merül ki, mindenféle „élősdí” élet ultima ratiója. Ha abból a bizonyosságból indulunk ki, hogy egyrészt csakugyan szakadatlanul léteznek teljesen üres, céltalan és súlytalan bürokratikus tevékenységi típusok, másrészt, hogy számos igaz, szenvedéllyel és tudással folytatott praxis közvetlenül az élet bajain mit sem változtat, a sommás kérdés sem maradhat el. Vagyis: akkor minek a nagy buzgalom. E jelszó jegyében könnyen kerülhetnek egy nevezőre a cinikus életforma és az őszinte, bár sokszor naiv vagy felületos próbálkozások a világ lényegének megragadására. Ugyanakkor a cinizmus másik dimenziója az érzelmek elleni harccal is kapcsolatos. A cinikus egyén nem kis eltökéltséggel folytatja — a maga szempontjából következetes — lázadását az érzelmek ellen. De vajon ki lehet-e bűjni az érzések „csapdájából”? A megvető ironia ugyan sokszor jogos, ha abból indulunk ki, hogy számtalan ember vagy hazudja az érzelmet, hogy maga előtt felmentést kapjon, vagy letagadja azt; az érzelemellenesség azonban semmiképp sem fakadhat értelmes meggyőződésből. Mert ha az igazi érzelem valóban elkötelezettséget jelent, erősebbet a házassági és baráti hűségre vonatkozó összes filiszteri játékszabálynál, akkor az elkötelezettség (vagyis bizonyos értékek helyének rögzítése és azok vállalása), illetve a cinikus életforma egymást kizáró tendenciák.

A cinikus egyén a kockázatoktól és a feszültségektől való féltelmében szintén következetlen marad. Látszólag rugalmas életstílusa mindenkor arra irányul, hogy eleve kiküszöbölje életéből a konfliktusokat, akár csak mint lehetőségeket is. Mint minden életténynek, ennek is strukturált szerkezete van, fokozatai, de valamennyi fokozata és szintje tartalmazza a megpróbáltatás, a helytállás és a katarzis lehetőségét. A cinikus számára azonban a megpróbáltatás csupán nem várt „műszaki hiba”, olyan kiküszöbölendő tényező „királyi közérzete” szempontjából, amelyet a jövőben mindenképp el kell kerülnie. Ebből eredően a helytállást a naiv lelkek szorgalmi feladataként értelmezi, nem szólva a katarzistról, melyet eleve fölöslegesnek tart.

A konfliktusok elkerülése ennél fogva az egyén életének titkos centrumává válik. Ám mivel senki sem születik cinikusnak, legfeljebb azzá lesz, még a legcinikusabb ember egyéniségén is óhatatlanul átüt a hajdani becsület és tenniakarás egy-egy nyoma. Eppen ezért a cinikus magatartást nem a perspektívátlansággal, hanem a perspektíva vesztéssel írhatjuk körül.

A cinizmusnak persze azzal a típusával is gyakran találkozunk, amelyben az erények bűnökbe csaphatnak át. Laroche-foucaultól Nietzscheig az arisztokratikus és a polgári kultúrában még létezett egy olyan opposíció, amelyben a cinizmus a tisztánlátás feltétele volt; ilyen értelemben valóban nem egy gondolkodói karakter sajátossága volt. De már Laclos remekművével, a „Veszedelemes viszonyokkal” ábrázolódik az az ellenáramlat, amelynek lényege az élősdí élet körülbástyázása, az egyén lelki nyugalmanak és külső büntetlenségének biztosítása. Ha valaki „életfilozófiát” és szenvedélyt hazudik öngazolásképpen, mindenképp partikuláris érdekből cselekszik. A feleség és a férj viszonyát csakúgy, mint a baráti kapcsolatokat, gyakran szövik át a hazug megváltás hajlamai, amelyek ráadásul egy szerepre, nem pedig valóságosan létező emberre irányulnak. Mindezt nyilván nem elegendő csak tudomásul venni, a felismerésből ugyanis a legritkább esetben születik pozitív törekvés egyéni életünk megújítására. A felismerés olykor csak a hitvesztettséget erősítheti az egyénben.

Miből születik hát újra a cinizmus? A válasz meglehetősen egyszerű: azokból a hamis emberi viszonyokból, amelyekben a szavak és a tettek közötti feszültség és ellentmondás az értelmes emberi létforma kialakításának lehetőségét gátolja, s az üres szerepjátszás válik kizárólagossá. Fontos társadalmi tény ez, mely csak egy hosszú történelmi folyamatban tűnik el nyomtalanul. A cinizmus elítélése mégis elengedhetetlen, mivel sohasem igazolhatjuk a „semmilyen értéket nem tisztelő, minden eszményt s bevett szokást keserű kiábrándultsággal kigúnyoló magatartást”. Szakadatlanul szembesítenünk kell a cinikus embert tetteivel és azok következményeivel. Így derülhet ki csupán, hogy a szerepjátszás, a többszörös öncenzúra és önkontroll kvázi-jellege a teljes kiüresedéshez vezet. Ennél fogva válhat előtűnik világossá a cinizmus tarthatatlansága.

Természetesen, a cinikus egyén nemcsak az erények és értékek lefokozásában érdekelt, hanem abban is, hogy mind több ember törvényesnek nyilvánítsa helyzetét. S ebbe a legitimizálásba óhatatlanul sok ember belekerül. Csak egy pillantást kell vetnünk a kezdeményező, kísérletező magatartás gátjaira, s a kérdések maguktól adódnak. Miért van az, hogy az alkalmazkodó, mindig mindennel egyetértő embereknek soha semmi bajuk, holott magatartásuk a lehető legidegenebb egy humánus társadalom szellemétől, ugyanakkor a szókimondó, kezdeményező, kockázatot is vállaló embereket összeférhetetleneknek tartják, akikkel nem lehet együtt dolgozni, akiktől ajánlatos minél hamarabb megszabadulni, holott ez a magatartás van a társadalom hasznára? Miért nem veszi fel a legtöbb ember a harcot a körülmények és viszonyok megváltoztatásáért, vagy miért nem adják vissza megbízatásukat, ha nem látnak reményt arra, hogy feladatukat jó lelkiismerettel elláthatják? A kérdéseket vég nélkül szaporíthatnánk, a lényeg — a cinizmus társadalmi megerősítése, még ha közvetett formában is — változatlan marad. Hogy ennek — hosszabb időszakra vonatkozóan — milyen társadalmi következményei lesznek, azt egyelőre csak sejthetjük, éppen úgy, ahogy alig látható annak következménye, hogy a nyílt, őszinte, semmilyen félelemtől nem bénított magatartásforma miért válik egyre ritkábbá?! De a változtatás logikáját kutatni — akár csak a kérdések pontos megfogalmazása szintjén is — erkölcsi kötelességünk, hasonlóan ahhoz a követelményhez, hogy emberi viszonyaink formálását szemtől-szembeni kapcsolatainkban kell mindenekelőtt elkezdenünk.

Kerékyártó István

Válogatás újabb Nógrád megyei dokumentumokból

A történelmi sorsforduló, a demokratikus forradalom első hónapjainak, az élet megindulásának eseményeit, legfontosabb kérdéseit tükröző dokumentumokból jó néhányat idéztünk a Palócföld korábbi számaiban. Most a Nógrád megye járásainak akkori életét bemutató szemelvényekkel szeretnénk kiegészíteni ezt a válogatást. (A közölt dokumentumok, részletek a Nógrád megyei Levéltár anyagában a nógrádi, a salgótarjáni, a szécsényi és a sziráki járási főjegyzői iratokban találhatók.)

1.

A szécsényi járás katonai parancsnokságának felhívása

1945. február 18.

1. Minden polgári hatóság folytassa kötelessége teljesítését.
2. Minden kereskedelmi és iparvállalat tulajdonosa folytassa tevékenységét. Az áruk, élelmiszerek árai olyanok maradnak, amilyenek voltak a szovjet csapatok bevonulásáig. A szesz italok árusítása további intézkedésig tilos.

3. A helyi hatóságok és a polgári lakosság minden eszközzel segítse elő az iskolák, kórházak, orvosi segélyhelyek és egyéb kulturális közintézmények és vállalatok szabályszerű működésének biztosítását.

4. A lakosság köteles a birtokában levő fegyvert, lőszert, hadianyagot, rádiókészülékeket a katonai parancsnoknak beszállítani.

5. Minden raktár és raktárhelyiség, amely a német és magyar katonai hatóság tulajdonában volt, az összes benne található javakkal együtt, a szovjet parancsnokság rendelkezése alá kerül.

6. Az utcai közlekedést 5.00-tól 21.00 óráig engedélyezem.

7. Éjjel, kötelező a város elszórtatása!

2.

A futárszolgálat megszervezésének módosítása a szécsényi járásban

1945. február 20., április 26.

A főszolgabíró a küldöncszolgálat lanyhulását tapasztalva, az alábbiakat közli a járáshoz tartozó jegyzőkkel: „...a küldöncöt mindennap indítsa útba azzal az utasítással, hogy a főszolgabírói hivatal postájának átvétele után a honvéd bevonulási központ parancsnokságánál és a járásbírósnál is a posta átvétele céljából jelentkezzen.”

3.

Alispáni leirat a főszolgabírókhoz a közbiztonság megszervezése érdekében

1945. február 7.

A belügyminiszter 5005/1945. sz. rendelete értelmében „...a közbiztonság megszervezése, a rendőrség, illetve a polgárőrség tagjai részére a megkülönböztethető karszalag beszerzése és jelzéssel ellátása iránt haladéktalanul intézkedjék, egyben a közbiztonsági szervekre vonatkozó adatokat hozzám terjessze be. Utasítom, hogy a jelenlegi rendkívüli viszonyok mellett is a közrend és közbiztonság megőrzése, a garázdálkodások és vagyonrongálások megakadályozása érdekében a szükséges eszközök felhasználásával azonnal intézkedjék, s eljárásáról tegyen jelentést minden hét végén.”

4.

Intézkedések a sziráki és a nógrádi járásban a közbiztonság megszervezéséért

1945. március 5.

A kállói körjegyző jelenti a főszolgabírónak: „...Kálló és Erdőtarcsa községben a közrend, közbiztonság megőrzése, a garázdálkodások és vagyonrongálások megakadályozása érdekében a soros éjjeli őrseget szerveztem meg. Ez az eljárás ez ideig jól bevált.”

1945. április 5.

„...Eceseg és Kozárd községekben a megalakított községi rendőrség állandó éjjel-nappali szolgálatot tart. Az utóbbi napokban a közbiztonsági viszonyok javultak...”

1945. április 10.

„Tereske községben 1944. december 25-én lett felállítva a rendőrség. Létszám 1945. április 1-ig 7 fő, április 1-e óta 10 fő és egy parancsnok. ...Javadalmazásban nem részesülnek, fegyverrel ellátva nincsenek. ...A felállított szervnek fegyverre és felszerelésre lenne szüksége és a személyzet javadalma is megállapítandó lenne.”

5.

Főispáni leirat a politikai pártok megalakulásának kötelező bejelentéséről

1945. március 26.

Szabó József Nógrád-Hont k.e.e. vármegye főispánja kéri a politikai pártok városi és járási vezetését, hogy az „eddig megalakult és működő politikai pártokról készítsenek két példányú kimutatást és annak egy példányát hozzám, a másik példányát a polgármesternek, illetve a főszolgabírónak haladéktalanul küldjék meg. A jövőben megalakuló pártok adatait hasonló eljárással kell bejelenteni.”

6.

Néhány adat a sziráki és a szécsényi járásban megalakult politikai pártokról

1945. március 26.

A palotási körjegyzőség területén megalakult pártok: Palotás községben: Magyar Kommunista Párt, Szociáldemokrata Párt, Nemzeti Parasztpárt, Független Kisgazdapárt, Polgári Demokrata Párt. Héhalom községben: Független Kisgazdapárt. Egyházasdengeleg községben: Független Kisgazdapárt. Kisbágyon községben: Független Kisgazdapárt.

1945. május 19.

Szécsény községben a Magyar Kommunista Párt 1945. január 12-én megalakult és működését megkezdte. Párthelyisége Szécsény, Rákóczi u. 68. szám alatt. — Ezen bejelentés már egyszer megtörtént.

1945. május 4.

Tisztelettel bejelentjük, hogy a mai napon a Nemzeti Parasztpárt szécsényi szervezete megalakult.

1945. május 22.

...a Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt ságújfalusi szervezete a mai napon megalakult. Kérjük ennek tudomásulvételét.

1945. május 25.

...A szécsényi járás területén a következő községekben alakult meg és működik a Szociáldemokrata Párt: Szécsény, Ludány, Pöstyénpuszta, Kishartyán, Egyházasgerge, Nógrádmegyer, Magyargéc, Benczurfalva, Sőshartyán, Nagylóc, Rimóc, Varsány, Nógrádsipek és Litke.

7.

„A közigazgatás ideiglenes rendezéséről szóló 14/1945. M. E. sz. rendelet végrehajtásáról

1945. május 3.

A sziráki főszolgabíró jelenti az alispánnak, hogy járása összes községében „a működő pártok megalakították a községi nemzeti bizottságokat, azok pedig létrehozták az új képviselőtestületeket, valamint az új előljáróságokat.”

8.

A rétsági nemzeti bizottság megalakulása; első intézkedései

1945. március 27.

Jegyzőkönyv. Készült Rétság községben a megalakítandó nemzeti bizottság tárgyában.

A Rétságon működő politikai pártok elhatározták a nemzeti bizottság megalakítását, mely végül a Kommunista, a Szociáldemokrata, a Nemzeti Parasztpárt, valamint egy pártunkívüli részvételével alakult meg.

„A bizottság tagjai tudatában vannak feladatuk fontosságának, a földreform sürgősségének és általában mindannak, ami az ország új életre keltéséhez szükséges...”

1945. március 29.

1. Éjjeli őrseg megszervezése és rendőrpáncsnok kinevezése.
2. A kórház tej- és tojásellátásának megszervezése.
3. Cukorrépa-vetőmag biztosítása.
4. Az adóhivatal megkezdte működését (vezetőjét a közmunka-kötelezettség alól felmenti a nemzeti bizottság).
5. A férfi- és női munkaerők összeírása stb.

9.

A főispán egyes nemzeti bizottságok jogköri túllépéséről

1945. április 25.

„...egyes községekben a nemzeti bizottságok az önkormányzati ügyek vitelére ténylegesen bekapcsolódnak, és hogy az önkormányzati testületek mellőzésével községi alkalmazottat (jegyzőt stb.) választanak; jöllehet, a ma is fennálló jogszabályok e jogokkal a községi előljáróságokat, illetve a képviselőtestületeket ruházzák fel. ...a nemzeti bizottságoknak községi alkalmazottat választó joga nincs.”

10.

Községi előljáróság-választás a szécsényi és a salgótarjáni járásban

1945. június 14.

Jegyzőkönyv. Készült a varsányi képviselőtestületnek f. évi június hó 14-én a róm. kat. iskolában tartott rendkívüli közgyűlésében...

Az előadóként felkért h. jegyző ismerteti a képviselőtestülettel az 1030/1945. M. E. sz. rendeletnek 2. fejezetét, az önkormányzati átlások betöltésére vonatkozó szakaszait. ...az elnök felkéri a képviselőtestületet, határozzanak abban, hogy a jelenlegi előljáróságot állásában megerősíti-e vagy új választást ejtsenek meg? — A képviselőtestület meghozta az alábbi véghatározatot:

„Varsány község képviselőtestülete, hárommal szemben tizenhatos szótöbbséggel, kimondja, hogy a képviselőtestület az előljárósági állásokat ... új választással töltsse be...”

1945. június 20.

A nagybárcányi körjegyző jelenti a járási főjegyzőnek, hogy a körjegyzőséghez tartozó községekben, um. „Nagybárcány, Kisbárcány, Sámsonháza és Lucfalva községekben a képviselőtestületek megalakultak és ugyancsak az előljáróság választása is megtörtént. Márkháza községben a képviselőtestületet, valamint az előljárók megválasztását keresztül vinni nem tudtuk. ...”

11.

A kisterenyei Szociáldemokrata Párt panasza az SKB RT kisterenyei bányauzemeinél működő üzemi bizottság ellen
1945. május 12.

„Hivatkozással az 50100/1945. Ip. M. sz., az üzemi bizottságok tárgyában kiadott rendeletre, tisztelettel jelentjük, hogy Kisterenye bányauzemeinél működő üzemi bizottság megválasztása, összetétele és működése ellenkezik a fent idézett rendelet szellemével, minek folytán kérjük a kisterenyei üzemi bizottság megalakulásának, összetételének, működésének körülményeit kivizsgálni és új választást, a vonatkozó rendelet szellemében, elrendelni. ... A választást egy kis csoport meglepetésszerűen ejtette meg, hogy a vezetést magához ragadhasa. ... A bizottság munkás tagjainak száma ... nem lehet 4–5 tagnál több, ezzel szemben itt 25 tagból áll a bizottság. Működése is szabályellenes, mivel működéséről jegyzőkönyvet nem vesznek fel.”

12.

Alispáni leirat Balassagyarmat, Hugyag, Órhalom és Szécsény villanyvilágításának biztosítása ügyében
1945. február 9.

„A Hungária Villamossági RT vezetősége a meginduló helyreállítási munkálatokhoz megfelelő számú munkaerőt kér rendelkezésre bocsátani. ... Ezért felhívom az érdekelt Balassagyarmat m. város polgármesterét, a balassagyarmati, illetőleg a szécsényi járás főszolgabíróját s ennek útján Hugyag, Órhalom, Szécsény községek elöljáróit, hogy a Hunnia Villamossági RT munkálatait a lakosság érdekében hathatósan támogassák, ... a szükséges, megfelelő számú munkaerő kirendelése iránt azonnal intézkedjenek.”

13.

Közellátási gondok a megyében; intézkedések
1945. május 28.

A nőtincsi körjegyző Szendehely község ellátatlanjai részére 40 q. Nőtincs községnek 30 q. kenyérgabonát kér. „A helybeli gazdáktól nem sikerült összeszedni, ezért kérem, hogy az ellátatlan lakosság részére a fenti mennyiséget kiutalni szíveskedjék.”

1945. május 10.

A szécsényi főszolgabíró jelenti az alispánnak, hogy „népkönyha felállítására nincs szükség a járáshoz tartozó községekben.”

1945. február 8.

Az alispán felhívja a főszolgabírók figyelmét a tenyésztésre alkalmas állatok vágási tilalmát kimondó 30.033/1945. F. M. sz. rendeletre.

1945. március 15.

A sziráki főszolgabíró „a sziráki gőzmalom vámkeresetének 50%-át Sziráki község ellátatlanjai” részére utalja ki. Utasítja „Sziráki község elöljáróságát, hogy az ellátatlanok nyilvántartását sürgetően készítse el.”

14.

A megyei szovjet katonai parancsnok a katonaság ellátásáról
1945. március 19.

„A megyei orosz katonai parancsnok kijelentette” — közli az alispán a szécsényi járási főszolgabíróval —, „hogy az orosz katonaság erőszakkal elvinni semmit sem akar, és ha marha és termények nem állnak rendelkezésre, elvinni nem is akarja; sőt megtiltja, hogy az igavonó marhákat, vagy fejős, hasas teheneket elvigyék. Ha a fentiekből felesleg nincsen, azokból kiszolgáltatni nem szabad. Ha van felesleges vágómarha, csak az orosz parancsnokság által látmozott és bélyegzővel ellátott engedélyre szabad a fenti marhákat, illetve terményeket kiadni”. Közölte a parancsnok úr azt is, hogy a gazdákat közmunkára elvinni nem szabad.

Az orosz katonai parancsnokság ezen rendelkezése folytán „most már a tavaszi mezőgazdasági munkát teljes erővel megindulhat és azt azonnal meg is kell indítani!”

15.

A vármegye területén levő gyárak, üzemek és egyéb vállalatokról adatok beszerzése
1945. április 5.

Alispáni leirat alapján a nógrádi járás főszolgabírójának felhívása a körjegyzőség valamennyi jegyzőjéhez.

„... postafordultával jelentse, hogy hatósága területén milyen gyárak, üzemek és egyéb vállalatok vannak.

A kimutatás külön a 20 munkás létszámon aluli és külön a 20 munkáson felüli gyárakra stb. terjedjen ki az alábbi kérdőpontok figyelembevételével:

Megjelőlendő: 1. Kié a gyár, üzem, iparvállalat; 2. Ki a gyár, üzem tulajdonosa; 3. A gyárban, iparvállalatnál és egyéb üzemben hány munkás dolgozik; 4. Mit termelnek a gyárban; 5. A vállalat, gyár, üzem munkában van-e; 6. Szünetel-e; 7. Mennyi az üzem, gyár, vállalat napi termelése, terméke; 8. Ha az üzem, gyár dolgozik, ki-nek szállítják a termékeket?”

16.

A Nógrádvidéki Kőbánya RT jobbágyi kőbányájának üzembe helyezése
1945. február 24.

A sziráki járási főszolgabíró felhívása az üzemvezetőhöz: „A közutak igen rossz állapotban vannak, ezért felhívom, hogy a kőbányát sürgősen helyezze üzembe és a bánya termeléséről havonként tegyen hozzám jelentést. Megkérem a szovjet hadsereg parancsnokságait, hogy munkájában támogassák. Aki munkájában gátolja, néptörvényszék elé állítom. Közmunkára nem fogható!”

17.

A Szécsény és Vidéke Általános Ipartestület, Szécsény jelentése
1945. április 6.

„... tisztelettel jelentjük (a járási főszolgabírói hivatalnak), hogy az évi rendes közgyűlést f. évi április hó 22. napjának délután 3 órájára tűztük ki. ... Határozat-képtelenség esetén az új közgyűlés f. évi április 29. napján lesz megtartva.” Ekkor kerül sor az ipartestület önkormányzati szerveinek újraválasztására — közli az ipartestület elnöke és jegyzője.

18.

Szécsény iskoláiban megkezdődött a tanítás
1945. március 3.

„... a polgári fiú- és leányiskola, a róm. kat. fiú- és leány elemi iskola, valamint az ág. hiv. ev. elemi iskola a tanítást megkezdte. A polgári iskola a Kossuth utcai iskolaépületben két tanteremben napenkénti váltással folytatja a tanítást. Az elemi iskolákban hetenkénti váltással délelőtt, délután folyik a tanítás akként, hogy egyik héten délelőtt a leánytanulók és délután a fiútanulók látogatják az iskolát...”

19.

Információ a sziráki körjegyzőségből
1945. március 19.

A sziráki jegyző jelenti a főszolgabírónak: „... a volt moziban a mai napon a tanítás megkezdődött.”

1945. március 22.

„... Ecseg községben az elemi iskolát tanítás 1945. január 12-től folyik.

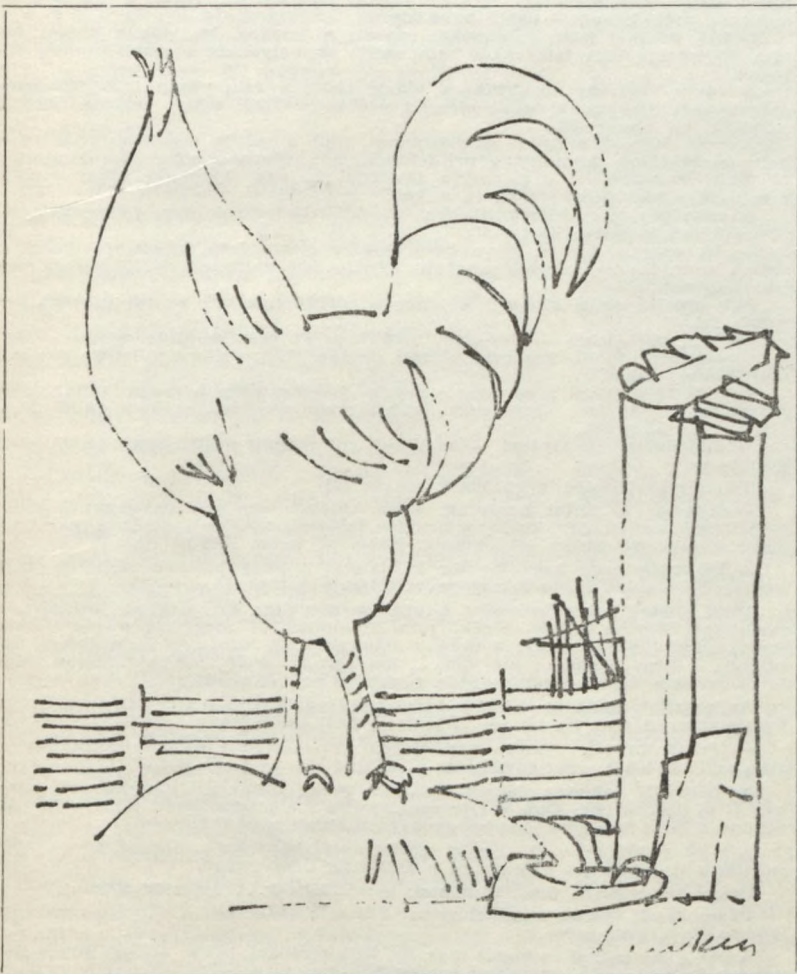
Kozárd községben január 24-től február 24-ig volt tanítás. A továbbiakban a munka tanterőhiány miatt szünetel.”

20.

Közegészségügyi intézkedés a nógrádi járásban
1945. május 14.

A kétbodonyi körjegyzőség községeiben „... a katonai holttestek megfelelően a hősök részére fenntartott helyeken lettek eltemetve. Hantolatlan és temetetlen holttestek sem belterületen, sem külterületen nincsenek.”

Összeállította: Leblancné Kelemen Mária

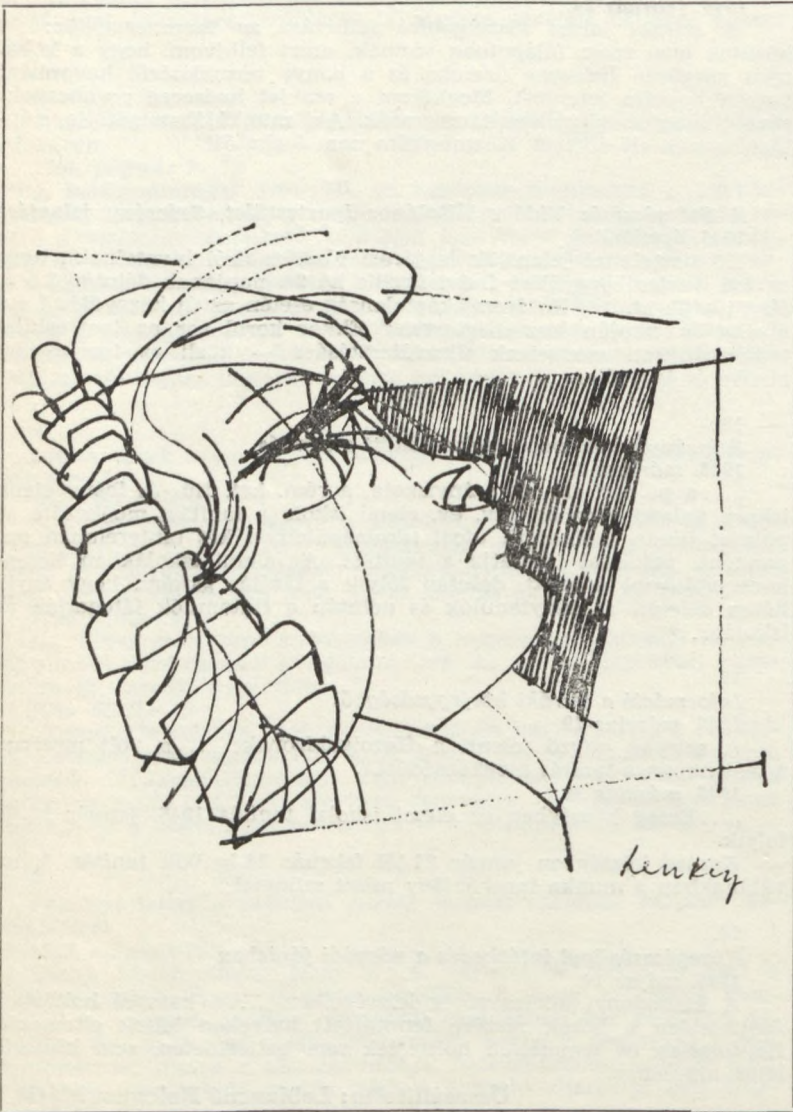
Egy szegedi Mikszáth-anekdota

Mauks Endre karcolatában

Mikszáth Kálmánnak kortársai szépirodalmi műveire való hatása meglehetősen felderítetlen terület irodalomtörténetünkben. Mikszáthné visszaemlékezéseinek számos helyén hivatkozott Kálmánnak, a hallgatóit lebilincselő előadásmódjára, apró történetekkel teletűzdelt beszélgetéseire. Tőle tudjuk, hogy 1883-ban a nyár egy részét Mohorán töltötték. Biztos, hogy az itteni családi és baráti körben — amelynek Mikszáthné öccse, a balassagyarmati pénzügyigazgatósgón tisztviselősködő Mauks Endre (1857—1945) is „tagja” volt — szintén számos, érdekesnél érdekesebb apró történetet mesélt el hallgatóinak. Ennek egyik bizonyítékát látom a „Nógrádi Lapok és Honti Híradó” 1883. augusztus 26-i (XI. évf. 34. sz.) számában a Mauks Endre tollából megjelent „Mikor lesz Dorozsmán teátrum?” című, „igaz történet” alcímet viselő humoros, anekdotaizű karcolatban, amelynek az alapötletét, vagy magát az egész történetet sógorától, Kálmántól hallhatta.

Mauks Endre ugyanis ez ideig nem tartózkodott Szegeden, és így ott nem „szedhette fel” a történetet. Valószínű tehát, hogy a Szegeden hosszabb időt töltött Kálmán biztatta fel a szépirodalmi művek írására hajlamot mutató sógorát az anekdota közlésére. Kérdés, hogy a „Nógrádi Lapok és Honti Híradó” hasábjain között, Mauks Endrétől származó elbeszélések hátterében is sejthető-e Mikszáth babáskodása? Ugyanez a kérdés merül fel Mauks Endre későbbi írásaival kapcsolatban is. Lugosi pénzügyi tisztviselősködése idején pedig — és talán ez is Kálmán példájának követése — társszerkesztője volt a „Krassószőrényi Lapok”-nak. Írásaival itt is találkozunk. Mint sátor-aljaujhelyi pénzügyigazgató vonult nyugdíjba. Irodalmi hagyatéka feldolgozatlan. — Úgy vélem, hogy a Nógrád megyei származású írók életútjának és a rájuk gyakorolt Mikszáth-hatásoknak megismerése során személyét és életművét az eddigieknél fokozottabb figyelemben kell részesítenünk.

Mészáros László

MAUKS ENDRE: MIKOR LESZ DOROZSMÁN TEÁTRUM?

(Igaz történet)

Muki barátunk fene gyerek; mint deákot háromszor kicsapták — atyja első ízben megbocsátott neki, másodikban elporolta, mint a kétfenekű dobót, harmadszor elkergette házából, tudni sem akart többé róla.

Muki földönfutóvá lett, nem volt tehát más refugium, mint vagy katonává vagy színésszé lenni; könnyelmű természeté az utóbbit választotta. Felcsapott teátrálistának.

Abban az időben, mikor Muki barátunk színészkedett, a színészet még nem volt a szépművészetek sorába felvéve. Nem voltak a legnagyobb városokban sem állandó színházak. A társulat, ahová vetődött, felütötte sátorfáját, ott, ahol lehetett; télen meghúzódtok kocsmaterekben, nyáron, ha akadt valami Maecenás, a deszkakereskedők között, bódét épített — Ha ilyen nem akadt, sátrat vert, ponyva akadt mindig; s ha végre ez sem lett volna, megtette a szolgálatot egy jókarban tartott csűr is.

Hej, akkor még sokat küzdött a színész, keservesen megszolgált a mindennapi kenyeret, amely nem is sóval, hanem csakis költői lelkesedéssel volt fűszerezve; mégis oly eleven fiúk voltak ezek mind, mintha valamennyi egy-egy uradalom jószágigazgatója lett volna; ha a gondtalan élet, a víg kedélynek a mennyország, a dologtalan henyélés, örökös csavargás a lumpok paradicsoma. A színész pedig akkor még a kettő közül okvetlen az egyik fajhoz tartozott.

Muki barátunk a művészek utóbbi fajához tartozott. Minduntalan irányzatot cserélt, folyton ivott, dőzsölt, s mások zsebében élősködött. Boldog volt, ha egy jó tréfával valakit lefőzhetett.

Megesett egyszer, valahol a Duna—Tisza között, szokás szerint elcsapta magától a társulatot. Hátára vette batyuját, magához vett egy muzsakit s kettesben elindultak világot hódítani, nagy reménnyel, tele fufanggal s üres gyomorral. Hajtottak a sors városról városra, faluról, falura a két kebelbarátot, tengve, éhezve a rónán keresztül, sehol semmi remény, társakat fogni nem lehet; szép szóval bajos tagokat összekolompolni.

Egy szép reggel még a tegnapi ebéd előtt ballagtak Dorozsma felé. A két czimborának keményen korgott a gyomra, semmi mentő remény, folytonos vándorlási siker nélkül.

Muki czimborája már nagyon megunt a folytonos biztatást, s komolyan kezdett gondolkodni, hogy megváljon az új direktortól.

— Muki te, ha még ma sem juttatsz egy pár garashoz, isten uccse elhagylak — tört ki az elváhatatlanból a zúgolódás szelleme.

— Te hálátlan kicsiny hitű! Tehát nem bízol bennem... no jó... látod azt a tornyot amott?

— Látom.

— Tehát ahol torony van, ott helységnek is kell lenni.

— Természetes.

— Abban a városban vagy faluban játszunk.

A kebel nagyot amult. — Játsszunk, mi az ördögöt, kivel, mivel, mit és hol előtt?

— Törpe! Bíz rád — volt a lenéző válasz.

— No jó, vakon követlek.

A két czimborá kettőzött léptekkel haladt a cél felé, mint aki tudja, hogy hova s mért megy.

Dorozsma nagy falu, valahol Szeged mellett, tiszta magyar fajjal. Jó nép, tele lelkesedéssel, minden szép iránt.

Muki czimborájával Dorozsmára érkezve, egyenesen beállt a város bírájához. Előadja, hogy ő színészdirektor s itt játszani akar, játszani még ma; társulata az útban van s azonnal itt lesz.

Dorozsmán színház! Elterjed azonnal a híre, a falusiak óriási lelkesedéssel fogadják, mindenki erről beszél... ritka dolog ritka vágyakat ébreszt... megdöbben minden kebel.

Muki barátunk szétnéz a helységben teátrum után, legalkalmasabbnak találja a város pajtáját, itt készül felütni Thalia oltárát. Összeszed minden falubeli ponyvát kordinának, minden széket ülőhelynek. Nagy a készülődés, orgozik, másodmagával egész izzadásig.

Óriási, szénnel írott színpadokat ragaszt a falakra. Ma adatik József futása Egyiptomból... tele rakva mindenféle személyekkel s csábító görög tűz-zekkel.

A várva várt est közeledik, a tömeg tódul a falu végén levő felcziczomázott csűr felé. Muki díjul elfogad pénzt, csirkét, tojást, czipót, szóval mindent, mi csereérték.

A csűr megtelt áhitatos publikummal. Elöl a szűrés atyafiak, mint falubeli notabilitások, komoly képpel letelepednek, várva a soha nem látottat.

Nagy csengetés... a főponyva felgördül... egy elnyomott sóhaj s minden szem a rögtönzött színpadra mered.

A czimborá mint József, lihegve fut elő, teljes útrakészen, batyuval a hátán, s kétségbeesetten declamál:

— Én vagyok József, kit a bösz Putifár élesre fent fegyverrel üldöz... vérem szomjúhozza, ezerfelé aprítani kész... Oh rejtetek el, mentsétek meg ifjú életemet.

Egy anyóka szíve elszorul s könnyet töröl szeméből. — Oh szegény! — sóhaj fel.

Elbűvni nem lehet — declamál tovább — itt csak a futás menthet meg, s szánakozásra méltó keservvel leszól a nézőkhöz: Könyörüljétek rajtam, mutassatok utat.

Egy jó szívű néző a sarokba szorított Józsefet nagyon megsajnálta, egész jó akarattal fel felel: Csak arra jobbra mennyék kigyelmed a düllő úton, éjfélig elér Szegedre.

— Köszönöm, jó atyám! — s József, mint üzőt vad, futott a kijelölt irányban.

Teljes meglepődés, a közönség nagyot fúj.

Csakhamar jó Muki barátunk. Jobb kezében egy ménkü nagy fakardot forgat, bal karján egy kosár a begyűlt tojással, czipóval, derékán keresztül vetve a zsinegre fűzött csirkeparók. Rajta az egész belépti díj.

A közönség nagy kacajba tör ki, tetszik a nagy bajuszú férfi, de még jobban a csirkék hangos csipogása... teljes a hatás.

Muki jobbra-balra hadonász s ordítva szavalja: Én vagyok Putifár, a reagsértett férj... zúrok, török, rontok, bontok... megölöm a gaz Józsefet... vért kell innom a jövevény bitangnak. E kard, ez járja szívét keresztül... nem látom... hol van... hol van az áruló, merre futhatott. Muki összevissza keresi a színpadot, s fúriaként nagyokat fúj.

Az atyafiak belátván Putifár igaz jogát, egyikök belekiált: Amarra ment jobbra, Szeged felé, ha jól siet a Matyi-hídnál utolérheti.

— Erre? No jó... megyek s megölöm! — ordít Putifár — bosszúm az égre szól... tehát erre? Köszönöm atyafi.

A közönség felnevet, Muki barátunk pedig vésztlőslő taglejtéssel elrohan — el Szeged felé. Utól is érte czimboráját s a megosztott teherrel, jó ízű nevetve sietett Szegedre, hátrahagyva a rászédett közönséget.

A t. cz. publikum várt... várt sokáig az új jelenetre — semmi, végre meg-sokalta a várakozást s betekintett a kullissák titkai mögé.

Uram fla! minden üres. Elszöktek a teátrálisták... lefőzték a falut.

Nosza rajta, utánok valamennyien! Futott apraja-nagyja... de bizony, a művészeknek hült helye.

Azóta a dorozsmai embertől csak azt kell kérdezni, hogy: atyafi! mikor lesz Dorozsmán teátrum, — mindjárt kész a háború.

A realizmusról — újabb művek nyomán

„Nemcsak a könyveknek, a fogalmaknak is megvan a maguk sorsa” — írja Pintér Zoltán *Művészet és realizmus* (Akadémiai K. 1976.) című kötetének előszavában, s e találóan átköltött fordulat mintegy hangulatilag is megalapozza mondandóját az igencsak változó — s eleve több — jelentésű realizmusfogalom természetrajzáról. Könyve viszonylagos „szélcsendben” jelent ugyan meg, de gondolatmenete újraidézi a „hullámverések” időszakát, és a különböző értelmezések egymás melletti kommentálásával érzékelteti a folyamatos eszmecserék, az újabb polémiák lehetőségét sőt — szükségességét. A vitának azonban — mondja már a következtetések sorában — „bizonyos vitathatatlan eredmények bázisáról kell folynia, és éppen ennek a bázisnak a gazdagításáért, mert ellenkező esetben, ha nem őrzi meg saját bázisát, állandó kritikái attitűdjében viszonylagosan nyugodt tartalmát, ha tehát saját bázisát is vitává oldja — akkor ez a vita már nem a marxizmus vitája, sőt a valódi vitája, a vitára való képessége kerül veszélybe”. S hogy mennyire építhetnek ma stabil alapokon a marxista igényű realizmuskoncepciók, arra gyakorlatilag csak a mintegy fél évszázados szellemi csatározások tanulságai adhatnak kielégítő magyarázatot.

A realizmus filozófiai kategóriaként, az esztétika központi fogalmaként való használata elsőként Marx és Engels munkásságában jelent meg. A továbbiakban a II. Internacionálé több teoretikusa — például Mehring vagy Plehanov — segítette fogalmi konkretizálását, és Lenin sem csak alkalmazta, hanem gazdagította is tartalmát viszszatükrözés-elméletével. Gorkij, Lunacsarszkij, Vorovszkij — és mások — törekvései a szocialista jelleg feltárásával mélyítették a századelő realizmusfogalmát. Az első nagy hullámokat kavarázó — a későbbiekre nézve is termékeny — vita a 30-as években Berlinben, majd Moszkvában zajlott, centrumában Bertold Brecht és Lukács György vezetésű dialógusával.

Ungvári Tamás *Avantgarde vagy realizmus?* (Magvető K. 1979.) című dolgozata éppen annak jegyében született, hogy — az imponáló korrajz dokumentatív erejével — genezisést adja Brecht és Lukács viszonyának, s valóságos ellentéteik, nézetkülönbségeik bemutatásával, alapos elemzésével — bármennyire is paradoxonnak tűnik e célkitűzés — végső soron összetartozásukat, „kézfogásukat” bizonyítsa a merev szembeállítások ellenében. Egyoldalúságaik — Brechtnél a klasszikus hagyomány radiká-

lis megkérdőjelezése, nemegyszer megtagadása, Lukácsnál a közvetlen előzmények, a kortársi törekvések, izmusok leértékelése a 19. századi „nagyrealisták”, illetve a „prekapitalista” polgári regény javára — ugyanis a kör szükségleteit tükröző gondolati megújulás és megfelelés szándékából fakadtak. „Az ellentmondások szülője éppen az a történelmi helyzet volt, mely egyfelől a népfregetszmét, a polgári örökség meghódítását tűzte napirendjére, másfelől azonban a fasizmus fenyegetettségében, egy háború árnyékában egy különös »szellemi hadikommunizmus« bevezetésére kényszerült” — magyarázza Ungvári. Brechtnél az volt a meggyőződése, „hogy az általános válság egész történelmi folyamatán belül, a közeledő, majd uralomra jutó fasizmus, a proletárforradalom időleges elmaradása olyan új problémákat vet fel, melyeknek tükröződniük kell a műalkotásban és a gondolkodásban.” Lukács viszont kénytelen volt látszott abban a felfogásában, hogy a burzsoázia hanyatlása, „árulása” dekadenciához vezetett, és végtelenségig korlátozza a teljes művészi ábrázolás lehetőségét.

Ungvári az ellen a metafizikus szemlélet ellen lép fel, amely vagy-alyapon kíván igazságot osztani Brecht és Lukács vitájában. Azt tartja fontosabbnak hangsúlyozni, hogy mindketten az egyetemes marxista esztétika válaszát keresték a kortárs és a történelmi irodalom gondjaira. „Hagyatékuk éppen arra kötelez, hogy azt vegyük észre vitájukból, ami egymás ellen kifejtett érveikben kiegészítő és korrigáló érvénnyel bír. Lukács realizmuselméletének szűkösségét éppen Brecht éles elméjű kiegészítései győzhetik le, míg Brecht elméletiről munkássága csupán azzal a bővítménnyel bontakozhat ki, amelyet a klasszikus irodalom elveinek feltárásával, a realizmusnak mint történelmi kategóriának a kidolgozásával Lukács végzett el.”

Brecht és Lukács maguk is törekedtek arra, hogy egymás rangját méltón elismerjék, s ez is adalékok jelentett azok számára, akik a két évtizeddel később — széles nemzetközi fronton — kibontakozott „perújrafelvételben” az Ungvári-féle felfogást előlegezték.

Az ötvenes évek végi, hatvanas évekbeni realizmusvitának azonban más indítékai is voltak. Mindenekelőtt az SZKP XX. kongresszusát követő általános szellemi pezsdülés hatott ösztönzőleg a marxista esztétika alapkategóriáinak újraértékelésére. Különösen magasra csaptak a hullámok 1963-ban az úgynevezett „Kafka-per” kapcsán. Roger Garaudy „parttalan realizmus” néven kifejtett koncepciója körül. A realizmus-szocialista realizmus témakörben felgyülemlett nézetek sorában orientációt, továbbgondolásra serkentő összeggést je-

lentett 1965-ben az MSZMP KB Kulturális-Elméleti Munkaközösségének tanulmánya, amelynek alapvető érvényét az elmúlt másfél évtized sem módosította. S, hogy számos megfogalmazása felett mégiscsak eljárt már az idő, az a társadalmi fejlődés természetes velejárója.

A realizmus időszerű elméleti és — alkalmazásának gyakorlati kérdéseit vizsgáló kutatási program tanulmányai a közelmúltban láttak napvilágot „A realizmus az irodalomban” (Kossuth K. 1979.) illetve „A realizmus a képzőművészetekben” (Kossuth K. 1979) címmel. Mindkét kötet Szerdahelyi István szerkesztésében és — szintézisreemtő — bevezető tanulmányával jelent meg. A kutatási feladatoknak főként az a tapasztalat adott aktualitást, hogy a művészetelméleti, művészetkritikai szakirodalom az utóbbi évtizedben szembetűnően mellőzte a realizmus — s vele együtt a pártosság és a népiség — kategóriák használatát, és ebből „az esztétikai értékrend elbizonytalankodására lehetett következtetni. Az elbizonytalankodás okát a kutatás munkahipotézise abban kereste, hogy társadalmi fejlődésünk új szakaszba, a fejlett szocialista társadalom építésének szakaszába lépett, s ezt tükröző-alakító művészetünkben is olyan új jelenségek mutatkoznak, amelyek a szóban forgó esztétikai érték kategóriák régebben rögzített tartalmán túlmutatnak; e kategóriák következőképpen módosítandók, hogy a fejlődés új jelenségeinek megítéléséhez valóban megfelelő mértékű szolgálhassanak.”

Bár a kötetek tanulmányai — céljuk szerint is — jobbára újabb viták kezdeményeként foghatók fel, sok tekintetben olyan következtetésekre jutottak, melyek biztos fogódzót jelenthetnek mind a továbbgondolás, mind a művészeti gyakorlat számára. Ezek sorában a legfontosabbnak annak bizonyítása látszik, hogy a realizmus, pártosság, népiség kategóriák valójában ma is megtalálhatók a művészetben, mi több, a műelemzések legjava is ezek alapján értékeli az alkotásokat, s csupán megnevezésüket kerüli. E szakkifejezésektől való idegenkedésnek vannak ugyan a művészetben „belülről” magyarázható okai is, de — a kutatás kiinduló felvetéseitől eltérően — alapjait tekintve társadalmi gyökerű problémáról van szó. „Köztudatunkban, művészeti életünk mindennapi szóhasználatában e szavakhoz a dogmatizmus és a törvénysértések időszakának olyan jelentéstartalmai tapadtak, amelyeket maig sem sikerült leválasztani róluk: a mellőzés fő oka az, hogy művészeink és szakíróink attól tartanak, hogy ezek a torz, szektás-dogmatikus elképzelések bármikor visszahozhatók, s e terminológia használata növeli restaurációjuk lehetőségét” — írja Szerdahelyi.

A kutatási feladatot rögzítő témamegjelöléssel szemben, amely mintegy egymás mellé rendeli a realizmus, pártosság, népiség kategóriákat, az elemzések azt igazolják, hogy ezek valójában egyfajta hierarchikus viszonyban állnak egymással. E hierarchia csúcán a nem stiláris értelmű realizmus — mint módszer és értékfogalom, mint a társadalmi valóságot legmagasabb szinten tükröző művészet legátfogóbb kategóriája — áll, s amelynek velejárói a pártosság és a népiség — továbbá a tipikusság, az intenzív totalitás, a korszerűség vagy a nembeliség — kategóriák. A tanulások alapján jogosultnak látszik a realizmus történeti fejlődésének közkeletű — naiv, kritikai és szocialista — szakaszolását felülvizsgálni. Egyrészt kidolgozatlanok a naiv realizmus ismérvei, másrészt a kritikai és a szocialista realizmus valódi tartalma terminológiai síkon nem tükröződik eléggé. Ezért született — többek között — az a javaslat, hogy a kritikai jelzőt a polgárral kell felcserélni, s így megszűnik az a hamis látszat, amely óhatatlanul a szocialista jelleg kritikamentességét sugallja. Egyébként is a kritikai realizmus-szocialista realizmus merev dichotómiájában való gondolkodás mindenképpen korszerűtlenné vált már a művészeti jelenségek árnyalt értelmezéséhez. Ugyancsak módosításra érdemes a realizmus korábban rögzített követelményei közül a történelmi konkrétság kérdése. Fejlődésünk jelen szakaszában megnőtt az olyan alkotások száma és súlya, amelyek általánosabb, elvontabb létkérdéseket vetnek fel, meghaladják az „itt” és „most” világát. Úgy látszik: „a realista művészet kritériuma ilyen szempontból az, hogy a társadalmi-történelmi konkrétság-elvontság olyan fokán tükrözzön a valóságot, amely fok a választott műfaj és téma sajátosságaihoz igazodva leginkább alkalmas a progresszív eszmei mondanivaló kifejezésére.”

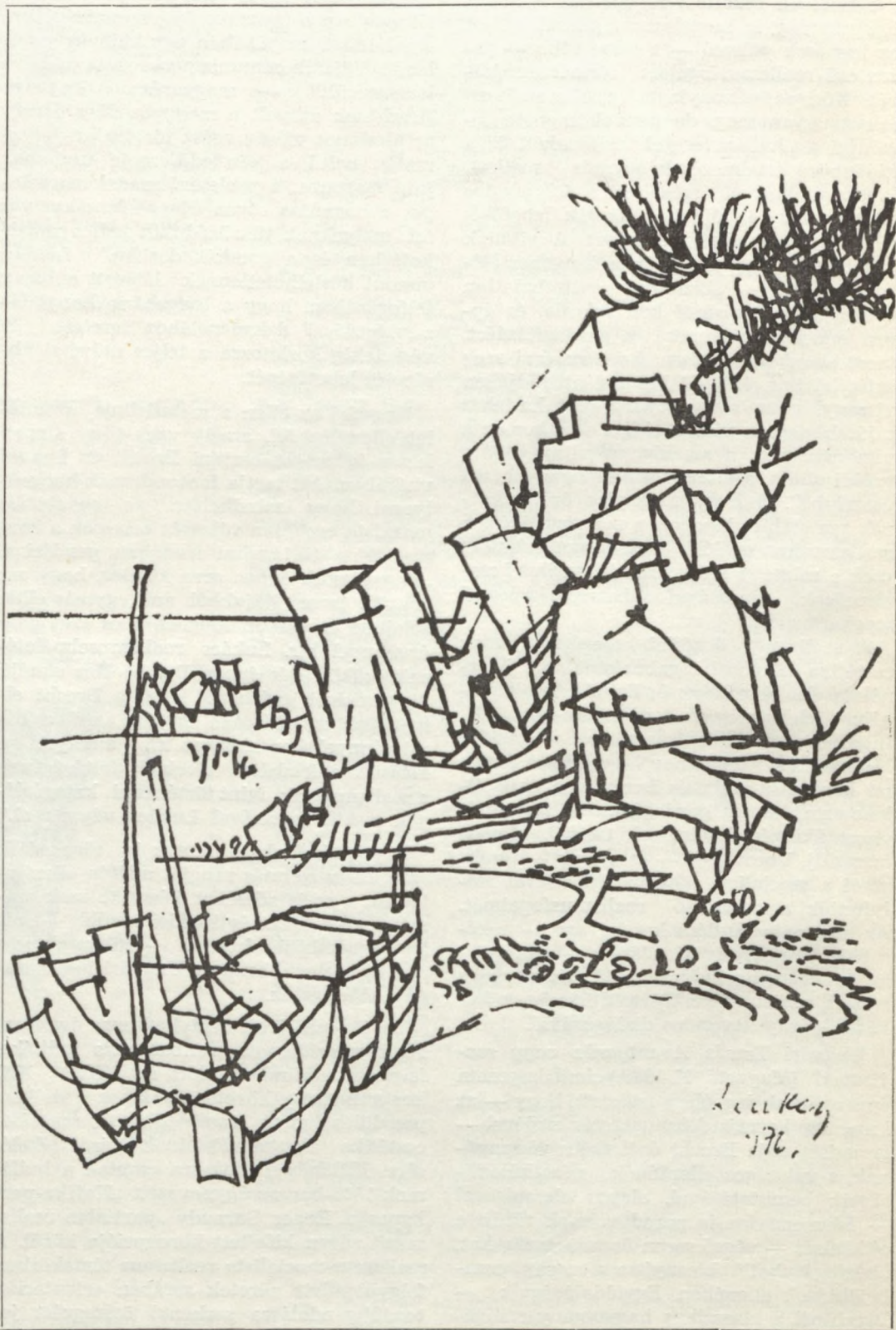
Alapvetően nincs szükség a realizmus-koncepció módosítására a teljes emberkép vagy a perspektivikus ábrázolásmód igényében, a tapasztalatok azonban egyrészt az erkölcsi-pszichikai szféra bemutatásának létjogosultságát erősítik, másrészt a korábbi — illúziókat is bőven tápláló — felhőtlen optimizmus sugalma helyett sokkal korszerűbbnek bizonyult a körülményeket gondosan mérlegelő, körültekintő, a nehézségekkel is reálisan számot vető helytállás ösztönzése.

A vizuális kultúra tartományában másfajta problémák is felvetődnek. Itt mindekelőtt az a fő kérdés, hogy jogosult-e a realizmuskategóriát csak az úgynevezett autonóm, a visszatükröző művészetekhez — köztük a képzőművészethez — kötni, (a vizsgálatok és a szakmai viták egyébként ezt igazolták), és ez esetben milyen érték kategória (Szerdahelyi szerint a szépség) játszik központi szerepet az építő- és iparművészetben, a díszítőművészet számos más területén. A helyzetet — és egyben a vitatható kérdések sorát — tovább bonyolítja, hogy a plasztika, a festészet és a grafika egyformán lehet visszatükröző és szépművészeti jellegű, sőt e tevékenységi formáknak is lehetnek nem kifejezetten

művészeti politikai vagy reklámcélzatú — változatai, mint ahogyan az építő-, vagy iparművészetnek is vannak „mesterségbeli” jelenségei. A határvonalak a konkrét alkotások értékstruktúrája alapján jellemezhetők ki: „azok a művek művésziek, amelyeknek értékstruktúrájában az esztétikai érték (a realizmus vagy a szépség) játszik fölérendelt szerepet minden más érték szemponttal szemben, s azok nem művésziek, »mesterségbeliek«, amelyeknek értékstruktúrájában valamilyen nem esztétikai érték uralkodó szempontja határolja körül azt a mozgásteret, amelyen belül az esztétikai értékek érvényesülhetnek.”

Mint a fentiekben jelzett kötetek is tanúsítják, a realizmusviták háttérében mindig általános társadalmi, politikai indítékok húzódnak meg. Így a most ismét megújulni, szaporodni látszó eszmecseréket nagyobbrészt az egyén és a közösség egymáshoz való viszonyának, a szabadság és a felelősség egységének erősödő parancsai magyarázzák, s egyszersmind a szocialista demokrácia fejlődése biztosíthatja a realizmus-hoz tapadó téves jelentések és a köztudatban meglevő indulatok átalakításának, megszüntetésének sikerét is.

Csongrády Béla

Nyitott galéria

Kezdhethetem ezt a recenziót a megállapítással: a könyv négy fejezetre tagoltan mintegy kilencven, címszerűen valamivel kevesebb, de lényegében jóval több művész munkáival foglalkozó kiállításbírálatot, művészeti kiadványról írt recenziót, jegyzetet, az útibeszámolók szokásos mélységét jóval meghaladó elmélkedést, művészetpolitikai cikket tartalmaz. A fentiekből csak a számok szorulnak magyarázatra: azért lehet kevesebb is, több is a művész, mert a könyv két utolsó fejezetében (*Magyar művészek, Külföldi művészek*) Rózsa Gyula többször is visszatér egy-egy életmű méltatására, ha az alkotó fejlődése, bemutatott képeinek változása ezt indokolja — s mert a két első fejezet (Lobogónk-e Derkovits?, Katalógusfirkák, útközben) közvetlenül is, közvetve is többet ad, mint kilencven pillanatképet művészi teljesítményekről: jelentősége van a nevek említésének, de a nevekről való hallgatásnak is. Az írások tehát mai, közelmúltbeli művészetünk egészét érintik.

Úgy is kezdhethetem az írást, hogy felidézem Fülep Lajos három, 1905-ben készített műteremriportját, amelyekben az akkori művészetpolitika által legnagyobb tartott mestereket, Zala Györgyöt, Stróbl Alajost, Benczúr Gyulát bírálja metsző gúnnyal. Hozzátehetném, hogy Rózsa Gyula, az általa is többször említett Fülephez hasonlóan nem tisztel tekintélyt, csupán egy dolgot ismer (el): a valóban korszerű művészetet, az elkötelezett, szocialista eszmeiségű, esztétikailag magas szintű művészetet elsősorban, s intézmények, csoportosulások érdekeitől függetlenül magát, csupán az ilyen művészet érdekében alkalmazza az íróniát, fogalmaz szelíd vagy éppen maró gúnnyal, vagy éppen utasít el jelenségeket, teljesítményeket. Hogy még egyszer használjam a feltételes módot: jelképes dolognak is vehetnénk, hogy a kötet éppen a Bölöni György *Képek között* című könyvéről szóló írással indul. A Nyolcak művészetének elismeréséért harcoló kritikus, újságíró szellemi örökségére figyelmeztető cikk a Derkovits—Décsi-Huber-hagyományok fontosságának hangsúlyozásával zárul.

Művészetünk állapotáról szólva műkritikánk lehetőségeiről is beszél ez a cikk is. Igen, a lehetőségeiről. Mert a mai helyzet körülbelül az, amit a könyv 14. oldalán ő így fogalmaz meg: „Még csak azt sem mondhatjuk, állnak a frontok: frontok nincsenek. Hogyan is lehetnének, amikor ugyanaz a fórum, sőt, ugyanaz a szerző hajlandó azonos időben olyan véleményeket produkálni, amelyeknek végső gondolatísága a marxista eszménytől egyszerre áll 'jobbra' is meg 'balra' is. A lehetőségeket pedig körülbelül az jelenti, ahogyan kritikái legtöbbszörében ő kritizál —, ahogyan „művészetpolitikát csinál”.

Milyen alapon kritizál, politizál Rózsa Gyula? Milyen alapon bírálja a hetvenes évek elejének sokak által (Rózsa által is) nagyra becsült Maurer Dórát, írhatja le kétségeit (az akkor még fiatal) Fajó János műveivel kapcsolatban, utasíthatja el a szakmailag kitűnően felkészült Aba-Novák és a naiv alkotók stílusát tudatosan alkalmazó Pekár István művészetét? Hogy a példa meggyőző legyen, részletesebben kell szólni ezekről az írásokról. Aba-Novák „...megpróbálta a két pólus közül nézni a parasztot; egy művészileg nem létező álláspontot. Illetve pontosan onnan, ahonnan egész társadalmi környezete, az úgynevezett «középosztály»”. Pekár „a nyers, felkavaró művészetet fogyasztathatóvá cukrozza”. Fajó kiállításán sem a művész felkészültségével van gondja (egy bizonyos szint alatti teljesítmények legjobb kritikája a hallgatás), hiszen „ez a művészet a vizuális kultúra terjesztésében, az iskolai esztétikai oktatásban... különös segítséget nyújthat”, hanem azzal, hogy a művész programjában mintegy az általa is képviselt irányzatnak sajátítja ki a modern, korszerű jelzőt, pedig éppen a legfontosabbat felejt, utasítja el: „a teljes értékű” az ember gondolat- és érzélemlátását kifejező képzőművészetet.”

Az utóbbi kritikában, arról írva, hogy a „művészet mint tudomány”-programot nemegyszer kritikus, művészettörténész feltevél nélkül átveszi, továbbadja, művészeti és műkritikai életünk egyik igen problematikus (bár talán törvényszerű) jelenségét érinti Rózsa Gyula. Nevezetesen azt, hogy amikor a hatvanas években a szellemi értékek egyre szabadabban áramlottak országhatárokon át, amikor a neoavantgárd irányzatoknak egyre több követője lett itthon is, a látszólagos újszerűség nemegyszer fontosabbá vált a minőségénél, a (külföldön már nem is olyan újnak számító) eszközök kipróbálása, a nálunk-új-hoz való alkalmazkodás a fontos, társadalmi, történelmi kérdésekre adható válaszok keresésénél. Erre példa lehet az a Maurer Dóra is, akiről az egyik

1976-os írás szól, aki a koncept art szellemét követve „divatot követ”, ugyanakkor „képtelen elfelejteni nem mindennapi képességeit”, aki tehát nyilvánvalóan mit sem veszített tökéletes mesterségbeli tudásából, s aki mégis elszegényíti saját művészi világát.

Négy kritika, négy többé-kevésbé elutasító ítélet. Mi az hát, amit a fenti jelenségekkel — nem művészekkel, hiszen sosem a személy, hanem a teljesítmény számít — szembe tud állítani a kritikus? Elvi szinten így fogalmazza meg eszményeit: „...modern művészetben természetesen elsősorban a szocialista eszmeiséget korszerű formában kifejező alkotásokat értjük.” A gyakorlatban — műkritikai — gyakorlatában — ez például a Derkovits—Décsi-Huber—Nagy István-hagyományok időszerűségét, Martyn Ferenc, Kokas Ignác, Deim Pál, Lóránt János festészetét, Vigh Tamás, Vilt Tibor, Kiss Nagy András, Kerényi Jenő szobrai, Fiedy Gyula, később Kondor Béla grafikáit, illetve méltatásukat jelenti, s néhány külföldi művész — Ernst Barlach, Kollwitz, Robert Capa, John Heartfield, Fernand Leger, Picasso, Rodcsenko — Budapesten bemutatott alkotásainak esztétikai-etikai mércéül való állítását. Ez persze nem jelenti sem a fenti értékek kritikátlan elfogadását, sem a másfél teljes elutasítását. A könyv címe: (*Nyitott galéria*) éppen azt a fogékonyságot jelzi, amellyel a szerző a felszabadulás illetve a századforduló után létrehozott minden fontos életmű felé fordul. De a jó mű — s csak a jó mű — azt is megköveteli, hogy vitatkozzunk, ha szellemiségével, ítéleteivel nem értünk egyet. Éppen ezért fontos, amit Rózsa a Kondor Béla műveiről írt bírálatában így fogalmazott meg: „Meg kell hát találnunk a demokratikus polémia nehéz, de egyetlen eredményt ígérő módszerét, az érettségük, tartalmi és művészi súlyuk miatt jelentős kortárs műalkotásokkal szemben.” Ez pedig akkor is fontos, ha — a fent említett négy példával ellentétben — történetesen a kritikusnak nincs iga-

za, ha a Kondorral folytatott 1938-as vitában nem ás eléggé mélyre a művészi-szellemi magatartás társadalmi-történeti okait kutatva, ha, ahogyan maga vallja be, pályája elején nem csak polémiát folytatott a neoavantgard képviselőivel, hanem biztos volt benne, hogy például „a konceptből nem tud semmit hasznosítani a valódi képzőművészet.”

Egy-egy ponton tehát nyilván lehet vitatkozni a szerzővel, értékítéleteinek döntő többségével viszont nem. Nem hiányolhatjuk a szisztematikus áttekintés igényét sem; részben, mert a kritika nyilvánvalóan a képzőművészeti élet eseményeit követi, s néhány értékes életműről szóló írás ezért hiányozhat a könyvből, részben mert a legfontosabb tendenciákról így is képet kapunk: az írások igen plasztikusan rajzolják meg például a magyar grafika 1956. utáni megújulását, az új grafikusnemzedék megjelenését a 60-as, 70-es évek fordulóján, jelzik a szentendrei művészet változásait, s — legalább egy Szalay Ferenc-kritikával — a hódmezővásárhelyi műhely gondjait. Minderről úgy gondolkodhatunk a szerzővel, hogy közben remek műelemzéseket, pályarajzokat, rövid, de jellemző kérépeket kapunk. Rózsa nem feledkezik meg a hatásokról, párhuzamokról, de nem az adott kor művészpólitikai elvársairól s a kor valódi problémáiról sem. Nagyon alapos — ezzel nemegyszer hiánypótló — munkát végez, két okból is. Egyrészt, mert, ahogyan a könyv utószavában írja, „hosszú ideig hiányzott a közbülső szféra, a képzőművészeti szakasztétika és a marxista művészettörténet-írás támogatása... A kritika dolga maradt viszont ezek után, hogy — egyéb kutatásokra

nem támaszkodhatván — maga váljon jobb híján önmaga »szaktudományi háttérévé«...» A felkészültség, pontosság, adatgazdagság, elemzőkészség alapvető oka azonban nyilván nem ez a kényszerű helyzet, hanem a kritikus elkötelezettsége, igényessége egy jó ügy szolgálatában.

Mégpedig mindennapos szolgálatában, hiszen a kritikák legtöbbje politikai napilapban, a Népszabadságban jelent meg. A lap jellege, a széles körű olvasótábor is megköveteli a jó értelemben vett olvasmányosságot, közérthetőséget (a szárazság, a túl bonyolult fogalmazás, a szakkifejezésekkel való bűvészkedés persze a szakmai lapok írásainak sem tesz jót). Rózsa úgy tesz eleget e követelményeknek, hogy közben nem enged a színvonalból, tömören, szellemesen fogalmaz, írásait általában olyan poénokkal indítja, amelyek talán a legtájékoztatóbb olvasó érdeklődését is felkeltik. Egy-egy indítása újságírói bravúr, ahogyan azok a kritikát lezáró mondatok, félmondatok is.

A lényeg persze az, ami az első és utolsó között van. Nos, Rózsa Gyula, a művészetünk sorsáért aggódó, társadalmunk jelenére és jövőjére, lehetőségeire figyelő, a marxizmusnak elkötelezett kritikus írásai, az „együtt cselekvő megállapításai” úgy hiszem, előkelő helyet kapnak könyvespolcunkon, s nagy szerepet a mai művészetéről vallott nézeteink alakításában. Kár, hogy azzal kell befejeznem: a kötetből sajnos, hiányzik az elengedhetetlenül fontos képanyag, a könyv külső formája pedig éppen nem erősíti a benne foglaltak hatását. (Szépirodalmi, 1980.).

P. Szabó Ernő

nyar iróniába és groteszkbe oltja-fojtja ezt a megrendültséget. Versei szándékoltan „hétköznapiak”, földközeliek. Illusztrációként elég csupán néhány verscímét ideírni: *A büfében*, *MÁV-idill*, *A melós*, *Konyhaparfüm*, *Gyártelep*, *Váróterem*, de önmagukért beszélnek a ciklusok címei is: *Édenkereső*, *Külvárosi érme*, *Hidegszik*, *Hirdetés*, *Szezonvég*, *Erőlködés*.

Mint mondtuk, nem teljesen előzmény nélkül jelentkezett ez a hang líránkban, mégis némi megütközést kelt bizonyos körökben. Cinizmussal, frivolsággal vádolják a költőt a stílusa miatt. Holott a költő szándéka egyértelmű. A devalválódott, elkoptatott, szétcsócsált, benyá-lazott fogalmakat meg kell tisztítani. Ez a feladat nem hálás és nem „elegáns”. Igen nehéz például az albérléért lelkesedni. Elviselni is nehéz, nem még írni róla. Csoda, ha azt mondja, hogy „*Enyém a gazdátlan idegenség / Félelmesen vagy / Merengsz egy albérléthirdetésen, / melyről te, az ágrólszakadt sem / hiszed, hogy elveszített éden . . .*” (Édenkereső).

A „lakótelepi lét” esetlegességéről például nehéz tömörebben fogalmazni: „*Ahova perdül, az lesz az otthona*”.

Lehet-e vitatni az irónia jogosságát, ha a sznobizmusunkról van szó? Alkalmat az edinburgi (Fülöp) herceg magyarországi látogatása kínált. Már maga a cím is csúfondáros, „beszélő” (*Vers abból az alkalmából, hogy Fülöp edinburghi herceg, az angol királynő férje, a Nemzetközi Lovasszövetség alelnöke hazánkba látogatott*). Hittük volna húsz éve, hogy a családi kripták fényűzése után divatba jön a családfakutatás, a nemesi címerek és oklevelek hivalkodóan a díszhelyre kerülnek? Ugye nem. Pedig megbarátkoztunk, szó nélkül tudomásul vettük ezt is, mint ahogyan életünk más képtelenségeit is. Nem így a költő. Észreveszi, hogy slágerigazságok (Sláger) mellett burjánzik a procc pöffeszkedés és a hazugság, még a halottakról szólván is (Halottak napja, Óda a proszektúrához).

Nos, ez az a „pont”, a halál, amely mintegy visszamenőleg is értelmezi, minősíti az életet. „*Koponyám újságpapírral lesz kitömve . . . / Ilyen lehet az ideális tudattartalom*” — mondja keserű öníroniával, míg a kötetzáró verset így kezdi: „*Nem az vagyok, akivé váltam*”. / *Hát akkor ki? Őszintén szólva, fogalmam sincs, kivé válhattam volna . . .*” (Erőlködés)

Gondoljuk csak meg, hányan tehetnének fel hasonló kérdést?

Márpedig van-e lényegesebb kérdés, mint az, hogy ki vagyok én? Mi dolgom a világban? Legyünk hálások a költőnek, ha helyettünk is felteszi, egy percnyi megtorpanásra, gondolkodásra kényszerít minket. Mert az élet nem csupán nyálánkság; az édesség túlzott fogyasztása árt a fogaknak. Márpedig arra — egészen a proszektúráig — szükségünk van . . . Erre is figyelmeztet — a szó átvitt értelmében — a költő, aki helyettünk is rágódik a gondokon, gondjainkon. (Magvető, 1979.)

Horpácsi Sándor

Péntek Imre:

Édesség anti-reklám

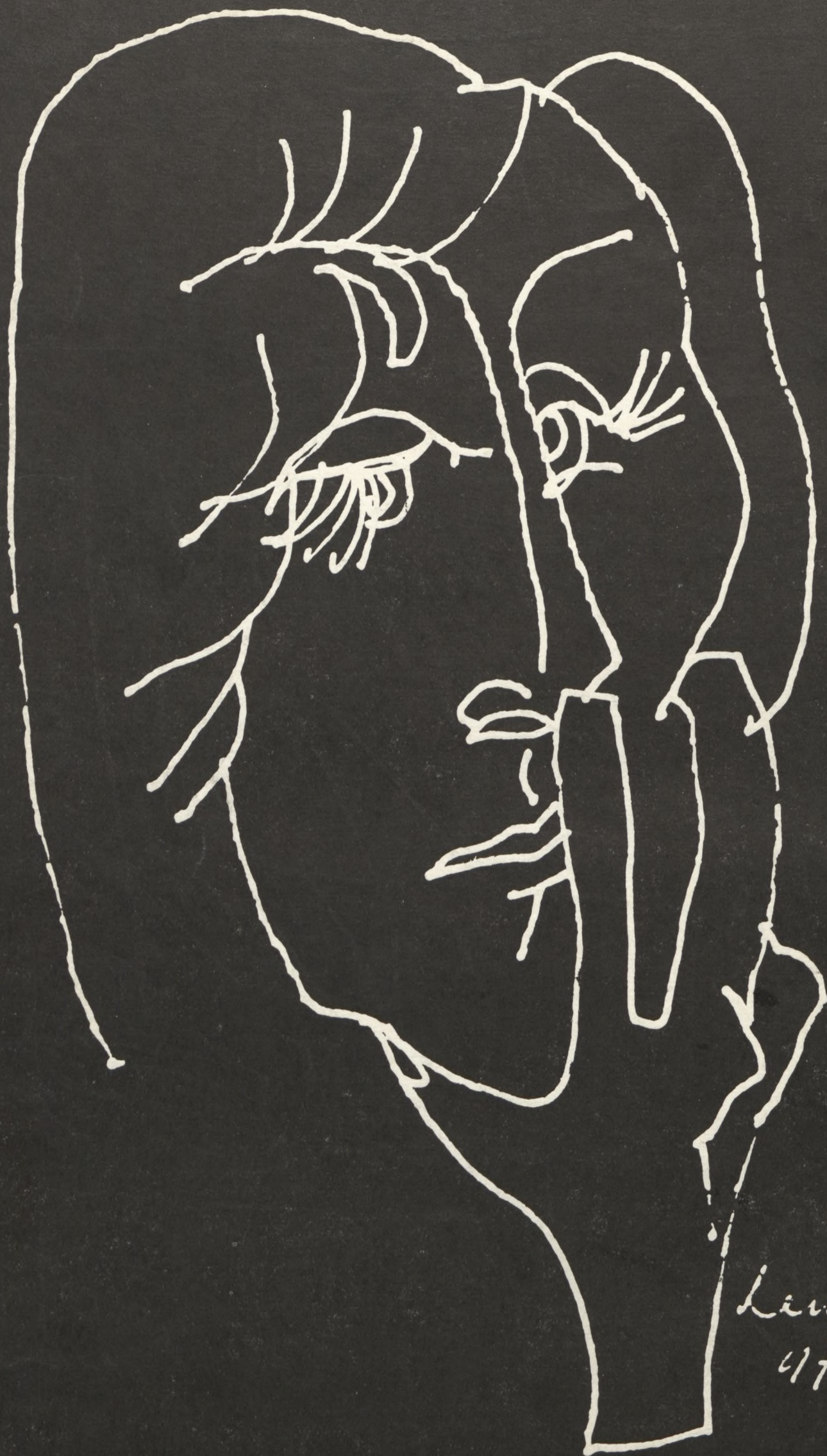
Korunkban gyanússá váltak az érzelmek. Nem illik bevallani őket, beszélni róluk. Pedig az ember igenis „érzelmi lény”. Sokkal inkább az, mint értelmes... Ne higgyük azonban, hogy a szentimentalizmus hiánya teljesen új az irodalomban. Ciklusai vannak ennek is, hullámmozgása, mint ahogyan a ráció kultuszának is. A dolgot ma az teszi bonyolultabbá, hogy az információdömping, a manipuláltság (a szó jó és rossz értelmében is!) mintha elterelné a figyelmet a lényegről. Arról a közhelyigazságról, hogy egyetlen egy életünk van, s azt kellene értelmesen végigcsinálnunk, s ezenközben meg kell találnunk a helyünket, a személyiségünket — azonosítani kell önmagunkat —, s ne szégyelljük leírni a szót: boldogok is akarunk lenni. Ám mindennek több nehézsége is van. Például tárgyi: lakás, bútor, kocsi, telek, különféle kacatok és presztízsfogyasztási cikkek. Nem lehet ezeket egyetlen mozdulattal lesöpörni az asztal-

ról, ha az embereket ez foglalkoztatja, „boldogítja”, vagy éppen elkészeríti! Az életünk tele van „hozzárendelt értékekkel”, amelyek meghatározzák a közérzetünket.

Mit tehet a költő? Nevén nevezi a dolgokat! Péntek Imre ahhoz a már nem fiatal költőnemzedékhez tartozik, amely — ilyen-olyan okok miatt — átesett egy krízisen. Talán még pontosabb, ha azt mondjuk, hogy éppen a krízis „kidalolásával” jelentkezett. Hogy mi ennek a válságnak a lényege? Egyszerre erkölcsi és intellektuális. A hatvanas évek közepén — amikor jelentkeztek a „kilencek” — nyilvánvalóvá vált, hogy a világot nem az erkölcsi normák irányítják. A céljaink nincsenek karnyújtásnyira, ahogyan azt még az egyetemen is tanították, de az élet, a világ — a miénk is! — tele van ellentmondással és konfliktussal. Olyan konfliktusokkal, amelyekről sokáig beszélni sem „illett”. Márpedig ettől megrendül a fiatalok hite. Rá kellett döbbernünk, hogy a meggyőződésért, az erkölcsi tartásért kinek-kinek magának is meg kell küzdenie. Lényegében ennek a küzdelemnek a dokumentumai ezek a versek is. Péntek Imre — részben Ladányi Mihály, másrészt József Attila nyomdokain haladva — fa-

Lenkey 90

Lan Key
476.